

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

IV. ÉVFOLYAM

KOLOZSVÁRT, MÁRCIUS 5, 1874.

166—10. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Közdjünk valamihez.

Lehet, hogy mi is hibások vagyunk. Lehet, hogy a célt, melyet elérni ohajtunk, nem perszekvál-tuk erőnknek teljességéből. Lehet, hogy a kezünk alatt levő eszközöket nem használtuk fel oly mohosággal, hogy meghozták volna a kívánt eredményeket. Tán, inkább vártunk, mint sürgettünk; inkább reméltünk, mint vádaskodtunk; inkább békitettünk, hogy sem izgattunk volna. S ez hiba, mert nekünk úgy tetszik, hogy elvesztettünk egy pár esztendő; pedig, az idő — élet. De, a ki nem hibás, az vesse ránk az első követ. Abban a fatalis reményben ringatjuk magunkat — fájdalom — hogy mártírrá nem avattatunk fel, mint szegény István.

Azonban, a hibának elismerése jöllehet első lépés a megjavulásra, módorunkon változtatni, nem szeretnők; nem akarunk vulkán lenni, mely explodál, hanem egyszerű patak, mely legalább partjainak ad némi enyhületet. Hanem, most mégis mondani akarunk valamit; s óhajtánók, hogy szavunkat megértsék azok, a kikhez intézzük anynyival inkább, mert az illetők a nép vénei, és a választottak.

Az egyházmegyék egyházi és világi hivatalnokait: az espereseket, jegyzőket, tanácsbírákat, képviselőket s mindazokat, a kiket illet, összetett kézzel, a Krisztus nevére kérjük: kezdjünk már valamihez; csináljunk valamit.

Nem csupán a társadalmi, hanem a politikai, sőt már egyházi életünkben is évek óta hangzik a kiáltás az uj, a jobb után. Mintha fátuma lenne korunknak, hogy égető szomjusága ki ne elégítessék. Az van elég, a ki kiált, a ki jajveszékkel, a ki panaszkodik a meglevő állapotok ellen: de egyetlen kimentő eszmét, valami magasabb szárnyalást nem látunk sehol; nincs egy vezető szellem, mely bele markolni képes és bátor lenne a hullámok közé; az elhatározó tettek embere — ugy látszik — még nem született meg.

De, mit beszélünk? Hisz, nekünk nem is erre van szükségünk. Egyes emberek ha még nagyobbak, még erősebbek is: csak emberek, csak elmulandók s ha kihullott kezükből a zászló, ha nincs a ki felragadja, hiában éltek. Jaj volna a protestántizmusnak, ha a benne levő eszme csak olyan lenne, hogy egyesektől volna föltételezve tartalmassága és élete. A protestántizmus ideája oly régi, mint az emberi nem; oly szüksége az az emberi léleknek, mint az élet fentartására a levegő, a minden napi kenyér.

Nem egyes geniuszokra van nekünk ma már szükségünk; hanem az eszme általánosítására; arra, hogy az áthassa a sziveket és veséket, hogy mindenki átérezze, hogy örök jogot gyakorol akkor, midőn e téren hozza meg áldozatát. Van szükségünk arra, hogy mindenki át legyen hatva ama pünkösdi buzgóságtól, hogy önzetlenül, nem világi haszonért, nem a dicsőségért, vagy egyéb érdekért, hanem egyedül és kizárólag magáért az ideáért él, munkál, s ha kell, szenved.

E felfogásból önkint következik, hogy a protestántizmus élete határozottan és egyedül csak a decentralizációban kereshető és található meg. A protestántizmusnak nincsen csalhatatlan pápája, ki parancsol és uralkodik; a protestántizmus dicsősége, ereje és hatalma abban a szétdaraboltságban áll, mely szerint minden egyes tagja „szent nép és királyi papság.“ E kifejezésünk, mely elméletben elvitázhatatlan, nem zárja ki teljességgel azt, hogy a gyakorlatban bizonyos célok elérhetésére ne szövetkezzenek az egyének csoportokká, testületekké, hogy egyesített erővel munkálják azt, a mire tán egyesek nem vállalkozhatnának; sőt éppen szükségesnek látszik, hogy e testületekben az egy célra törekvés ösztönén kívül, meglegyen a nemes hév, az elszánt akarat, egy biztos pontnak kiválasztása s annak megközelítéseért a munkálkodás önzetlensége, és bátorsága. Ha nem itt és nem ebben keressük fenmaradásunkat és életünket: akkor utópiákat ker-

getünk, álmodozók vagyunk — felöbredés nélkül, vagy ha fölöbredünk, ez igen szomorú leendő.

Valljuk meg őszintén, hogy minket, ha úgy haladunk, mint eddig, az utolsó eset vár. Mintha megvolnánk dermedve, kezeink lekötve, tájékozatlanul bujdosunk a pályán, a melyre hivattunk s a melyen pedig az élet cselekedeteivel kellene bizonyítani derék voltunkat. Ki tesz nálunk csak valamit is, mely kihát körén kívül, s mely a köznek javára, előhaladására céloz? Vagy, azt mondjátok: elég a napnak a maga terhe, bár mindenki megtenné legalább a magáét! Helyes; ám. ha mindenki körülzárja magát holmi khinai kőfallal: vajjon, nem fulladunk-e meg önzésünkben; vajjon, az erő, mely kétségen kívül megvan az öszszeségben, nem vesz-e el, darabokra osztva; vajjon a decentralizáció előnye — fel nem használva — nem válik-e romlásunkra?

Azt akarjuk mondani, atyámfiak, férfiak: kezdjünk már valamihez s legelőbb is alkossunk egy egyházi társadalmat, melynek legyen valami közössége vágyban, reményben, törekvésben; legyenek ideái, melyek egybe kapcsolják; legyen meg az egy értelemnek lelke, mely vezet, és a célja segít. A míg ez meg nem történik, lehetetlen valamire mennünk, a mint ezt kézzel foghatólag bizonyították a legközelebbi évek.

Van alkotva egy nagy egyházkerületi közgyűlésünk, mely bármely pillanatban országgyűlésnek is beillik tagjainak sokaságára nézve. Ez nem volna baj; mi még az ös-gyűlésektől sem félnénk, ha felettök ott lebegne az urnak szelleme. De mit tapasztalunk most a mi nagy gyűlésünkénél? Azt, hogy minden ember egy párt, vagy legalább is minden négy-öt ember egy külön csoportot képez, a mely az ő külön-véleményéhez ragaszkodik, azzal vesződik, azon rágodik, mint a hangya a kicsi kenyér-morzsán; s elforgácsolják legjobb erőiket kicsi kérdések feletti küzdelemben a fontosabbak rovására, s még a ki merne is tenne valamit, pusztában kiáltó szó, mert nincs kire támaszkodják. Így aztán, öszszegyűlünk, beszélünk „de omnibus et quibusdam aliis,” személyeskedünk, eltélünk keserűséggel s haza megyünk bizalmatlansággal egy jobb jövő felől.

Vajjon, a tehetetlenség okozza ezt? Nem; hanem az a teljes tájékozatlanság, az a kapkodás, mely a szolidaritás hiányában keresendő.

Van tizennyolc egyházmegyénk, melyek közül mindenik annyit tud a másikról egy év lefolyása

alatt, mint az ördög-kereszturi falus-bíró a japániakról, vagy a monakkói köztársaságról. Mindenik eligazítja a maga dolgát a maga módja szerint kisebb-nagyobb sikerrel; de ennél többet nem is igen tesznek. Hogy orációk vannak, azt képzeljük; de a tetteket nem látjuk, „quia desunt.“ S az elszomorító benne az, hogy egyházmegyéink ki engedik siklani kezükből a legszebb jogot: az iniciatívát, a mely pedig mindenek felett az ők kezébe van letéve. Hiszen, megy a közgyűléshez elég terv, felirat, indítvány, interpelláció, hanem bizony azok közül igen kevés válik be s mindenek felett, nem a helyes utat választják.

Egy kisső túlhajtott talán, de mi úgy képzeljük a közgyűlést és egyházmegyéink gyűléseit, mint a felső- és alsó-házat. Azé a kezdeményezés, ezé a belenyugvás nem zárva ki természetesen kölcsönös megalkuvás esélyeit is.

Már most, képzeljük el, hogy a felsőházhhoz 18 alsóház ad be egy azon dologról tizennyolc-féle törvényt: lesz-e annak valaha eredménye, vezethet-e az sikerre? Mig ellenkezőleg, ha egy értelem uralkodnék, ha volna közszellem, ha közös egyetértéssel mind ugyanazon egy javaslattal, egy előre megállított véleménynyel járulnának a közgyűlés elébe az egyházmegyék: volna-e hatalom, mely azt elvesse, mely létrejövését megakadályozhassa?

E tekintetben óhajtanánk, valami üdvös mozgalmat kezdeményezni. Separat votumok rendesen elvesznek; csak az egyesített erők teremhetik meg hasznos gyümölcseiket. Most ismét közgyűlések lesznek, munkáljanak arra — ha késő nem volna — hogy a legközelebbi közgyűlésre már mint tömör, egy értelmű, egy gondolkozási férfiak jelenjünk meg. Ha pedig ez évre már késő volna: jövőre nézve tegye meg minden egyházmegye azt, hogy javaslatait, véleményét közölje a másikkal, hogy oly megállapodásokra jöhessünk, melyek kevés szóval biztos eredményekre vezethetnek.

E tárgyra visszatérünk.

Szász Gerő.

Nyílt levél a szerkesztőhöz.

Tisztelt barátom! Engedd meg, hogy — bár kissé el-
késve — az „egy orthodox“ „Észrevételei“ alkalmából, a
légációk kérdéséhez és a tett észrevételekhez magam
is szóljak néhány szót. Hidd el, nem örömet fársztom
vele magamat és az olvasót; hisz, nincs oly fontos, az egy-
ház legbelsőbb élet-lüktetéséig ható gyakorlati, vagy

az egész tudományt meghatározó elméleti kérdés, a melyért eddigelő oly sok tintát és nyomda-festéket vesztegettek volna, mint ezen, nézetem szerint, nagyon is egyszerű, s akár közigazgatási uton is könnyen megoldható ügy. Aztán, a haszontalan kötekedő polemia sem volt kenyerem soha. Ép ezért, még azon burkolt gyanúsítgatásokat és vádaskodásokat is elhallgattam volna, a melyek tanári működésekre s különösen a tudományban követett irányomra céloznak. Azon irány, melynek egyik szerény követője vagyok, Európa-szerte ismeretes s főleg a ref. egyház legkitűnőbb tudósai között és legelső egyetemem kétségbevonhatatlanul tulnyomó (pl. a heidelbergi, jénai, zürichi, berni, leydai, grüningai, montaubani sat. egyetemen). Ha valakinek tetszik, azt minden további bizonyíték nélkül „kóroszmének“, vagy Strausz után „hamis-pénznek“, nevezni, bizony az által még le nem győzte! Bölcsebb és hatalmasb támadásoknak is diadalmasan állott még ellene, és sem a tudós, sem a mű nincs még ismerve, a melyre hivatkozva, diadal-éneket lehetne zengeni sirja felett. Aztán, hogy a dologhoz értők előtt mily erőt kölcsönöz az orthodoxnak a Strauszra való hivatkozás, azt nem rég egy más helyen (Egyházi Reform 3-ik év f. 5. 6. sz. „A régi és az új hit“) terjedelmesen kifejtém, épen mintha csak az „egy orthodox“ lebegett volna szemem előtt. Legyen szabad, csak egy tételére hivatkoznom. „Orthodox részről még tapsolnak is neki (Str. modern theologia ellen intézett támadásának), s tetszéssel idézik (mint a debreceni Figyelmező is) velünk szemben vallomását; épen, mintha valaki csak azért örvendene az összes vagyonát megsemmisítő tűznek, mert ez által gyűlölt testvérének is némi kára lett. Mert hisz, ha a modern theologusok által vallott hitet elvetendőnek (hamis pénznek) itéli, ez csak azért van, mert még a régihez számítja, még tartott meg valamit a régiből, a mely Str. szerint teljesen képtelen.“ Azt sem tudom, mi jögon beszél O. folyton a n.-enyedi theol. szeminárium egyik irányáról? Menynyire én tudom, bár köztünk — kollégák között — a tudományban egyes pontok felett eltérések vannak is (és hol nincs?), de azért orthodox a szó szokott értelmében egyik sem.

Nem ösztönzött volna feleletre O. feltűnő és gyermek ismeret-fitogtatása sem. Mi helye van pl. a légáciokról írott cikkben azon kérdés vitatásának, hogy mi a bibliában a „szellemi“ ellentéte? Ha még Farkas K. azt írta volna, hogy a szellemi ellentéte a biblia szerint a „természeti“ (fizikai), ugy — legalább logice — megtehetné volna helyreigazítását; de így, midőn távolról sem volt cél a bibliai ellentét felmutatása, hanem egyszerűen a jelen állapotokra vonatkozó okoskodás menetében jön elő a „szellemi“ és „fizikai“ élet — nem is ellentéte, hanem — megkülönböztetése: e helyen csak is arra lehetett volna hivatkozni, hogy e megkülönböztetés — közhasználat, vagy a mai tudományos nyelv szerint, nem helyes. Pedig, tudhatná O., hogy jelenleg ugy a közhasználatban, mint a tudományban ez a megszokottabb megkülönböztetés ugy, hogy csaknem stereotíppé vált a „der geist und die Natur.“

Sőt, még nagy kérdés az is, vajjon a bibliában, illetőleg a Pál leveleiben látható megkülönböztetés is nem épen a „szellemi és természeti“ szavakkal adható leghelyesebben vissza? Mert, hogy a pneumatikos fogalmával szembe tett sarkikos nem „testi“, vagy a psüchikos nem „lelkes“, mint Károlyi fordítja: az bizonyos. Mi az értelmök hát? Azt hosszu lenne kifejteni, de nézze csak meg O. Kor. XV. 44—50, sehol oly élesen s oly határozottan nem szól Pál a pneumatikos és psüchikos elentétéről, mint itt; s aztán, nézze meg Luther fordítását, s meg fogja látni, hogy Luther a psüchikost mindig „natürlich“ szóval fordítja, a mi szórúl-szóra az, a mi a fizikai és természeti. Ezt meggondolva, ítélje meg O., ki árult el nagyobb tudatlanságot, Farkas-e, vagy ő, a ki oly kérkedőleg és oly lenézőleg oktatja Farkast? Valóban, ha a helyreigazítás oly fennhéjázó, kicsinylő, sőt elitélő hangon nem történt volna, az okoskodás menetéből azt hinném, hogy a biblia-theológiából első revokációját megtanult studens lépett fel, elhallgattatni és oktatni másokat, mert így szokott kérkedni és korrigálni a kis gyermek, a ki a nagy Á-t megtanulta, de a kis á-ra még nem ment át.

Feleletre ép e lenéző és sertő módon elitélő hang ösztönzött. Ebből ítélve, legalább is egy püspököt vélnénk, álneve alatt rejtőzni. Sőt még a püspöktől is hozzá vagyunk szokva abhoz, hogy hibáztatás esetében is több szeretettel s méltánylással szól azokhoz és azokról, a kik nem sokára pálya-társai lesznek.

Bizonyára, a szerénységet fiatal emberben senki inkább nem becsüli, mint én. Azt sem szeretem, ha préceptorai bölc képpel fitogtatják a még éretlen kalászatokat.

Önképző körünkben is elégszer kifejeztem, hogy a mi feladatunk még a tanulás és nem az önálló, tudományos írói működés. Hogy gondolom én ezt, ép céloim, közelebből kifejteni azon alkalomból, hogy a hazai theol. önképzőkörök közös lapot akarnak kiadni. A dolog kifejtését tehát akkorra halasztom. Most csak egyet. Önképzőköri működésünk egyik tárgyát képezi, a koronkint felmerülő gyakorlati egyházi kérdések megvitatása. Így jött szóba a légációk ügye is. Vita után, kérdés tétel: nem kellene egy rövid kis nyilatkozatot tenni közzé nekünk is, kiket e kérdés oly közelről érdekel? Nekem semmi kifogásom nem volt ellene, mert egy ily nyilatkozatban a szerénység semmiféle megsértését, semmiféle préceptoroskodni-akarást sem láttam és nem látok; s józanon, hiszem, más sem láthat; csupán csak O. citálja rá ezért ifjuságunkra valamenynyi iminnen-amonnan öszszekapdosott kicsinylő, sértő, kárhözható frazis-gyűjteményét. Ugy látszik, előszeretettel gyűjti.

De ez még mind csak hagyján! Meglehet, még mind ezért nem szólaltam volna fel. De van egy oly állítása theol. ifjuságunkról, a melyet visszautasítás nélkül hagyonom, nem szabad, s a mi okozta azt is, hogy e válasznak a szerkesztőhöz intézett nyílt levél alakja lett. O. p. 35 azt állítja: „jó volna, ha mindenik (theologus). előre komolyan gondolkoznék magasztos teendőjéről és hivatásáról; de fájdalom, ez nem áll általánosan s még ki-“

vételesen is alig. (Magam huztam alá. K. Ö.) Meg vagyok győződve, hogy szerkesztői figyelmedet kikerülte e valóban impertinens állítás, mert különben nem engedted volna, hogy napvilágot lásson egy ily öszszes theol. ifjuságunkat lealázó és hamis állítás.

Ezzel szemben, jól esik, bizonyosságot tennem arról, hogy theol. tanítványaimban napról-napra oly igazi, komoly törekvést, vallás és egyház iránt élénk érdeklődést és szeretetet tapasztalok, hogy e tapasztalat nehéz és fáradságos működésomban rám nézve a legüdvösebb támasz, s az egyház sok tekintetben zilált helyzetének megfontolásában egyik fő reménységem a jövőre. Oly vád, melyet O. mond, a mi még ha igaz volna is, nem lenne piacra hurcolandó, ép most, teljességgel rá nem illik. Higgye el O., hogy mottoját senkire inkább, mint magára nem alkalmazhatuá.

Kovács Ödön.

(Vége következik.)

Az igazgató-tanács nagy gyűléséből.

Kolozsvártt, március 1-én. 1874.

Elnök: főt. Nagy Péter, püspök. Jelen voltak: Benkő János, Gyarmathy Miklós, Ince Mihály, dr. Kolozsvári Sándor, dr. Kovács Ödön, Lészai Ferenc, Sárkány Ferenc, Schilling Ottó, Szász Béla, Szabó Ádám, és Bodor Antal, titkár.

1) A kolozsvári főtanoda gy.-vásárhelyi fő- és ahhoz tartozó rész-jószágai eladása iránt Bors Albortnével kötött szerződvénye megerősítették s a szükséges utasítások mellett leküldetik.

2) Az egyh.-községek dézma-kárpótlási tőkái 1873. évi jul.-decemberi félévire lejárt kamataiban valósággal,

vagy is 7% adó levonása után felvett öszszegből az 1/2 százalék pénztárnoki kezelési illeték: t. Bányai Vitális volt pénztárnok részére utalványoztatik.

3) Titkár tudatja, hogy a mult évi egyh.-kerületi közgyűlés jegyzőkönyve kinyomatott és szokott módon elküldettek. Rendelkezés alatt áll még 110 példány. Tudomásul vétetett.

4) Tárgyalás alá vétetvén a mult évi egyh.-kerületi közgyűlés által az ig.-tanácsra bizott ügyek:

a) a közgyűlési jegyzőkönyv 81, 137, 138, 140, 144, 188 számok alatt tett indítványokra vonatkozó véleményezésre felhivatnak az egyh.-megyék előljáróságai és a püspöki vizsgálat alatt álló egyh.-községek;

b) a 72 szám alatti tanár-választás módozatára véleményezés végett és a 167 pontban érintett statisztikai adatok beküldésére az öszszes tanodák előljáróságai felhivatnak;

c) a dezolált egyh.-községek vagyoni rendezésére és az egyházi törvénykezési rendtartásra vélemény-előterjesztésre bizottságok neveztetvén ki, egyidejűleg felhivatnak azon egyh.-megyék, melyek népoktatási táblás kimutatásait még nem terjesztették fel, hogy március 20-ig terjeszszék fel.

4) A b.-bunyadi egyh.-község felekezeti iskolájának állami iskolai célra átbozsátása iránti kérvénye kiegészítéssel bemutatott vagyoni kimutatása és leltára szabálytalanul levén fölterjesztve: a hiányok helyre pótlására utasítottatik.

Bodor Antal,
titkár

TÁRCA.

A vallási krízis Európában. *)

— Renan Ernőtől. —

Gyakran vádolták jogosulatlan elfogultságról, s rögeszméről azokat, kik távol minden dogma érdekelt szempontjától, jeleztek azon veszélyeket, melyeket a vallási kérdés okozhat még Európának a XIX. század második felében. Midőn a jól értesültek így szoltak: „Vigyázni kell, az észleletek, a melyek tapasztalhatók Franciaországban a vallási közönyről, a hit dolgai iránti modorról s szenvedőleges állásponttról, nem alkalmazhatók Európa egyéb részeire, különösen a német s a szláv világra;“ e szavak nem ébresztettek legfőlebb egy-egy hitetlen mosolyt. A kik magukat igen ügyes embereknek tarták, azzal feleltek, hogy a kik így szólnak, egy elmúlt kor reminiscenciáival akarják izgatni a jelent. Jöttek azután tények, a melyek megzavarták e nyugalmat, egy vallás-háboru lehetősége mind nagyobb tért nyert; szemmel látható lón, hogy hazánk mérsékelt eszméi, s részleges nyugalma a világnak csak egy igen kis körében uralkodnak. Fontos, hogy nyugalommal álljunk szembe a hely-

zettel, melyet Franciaország nem teremtet, de a mely reá is súlyosodik. A mai nagy harcok nem egyebek, csak a kezdet; méjjen gyökereznek azok a modern társadalmak történetben. Könnyelműen járni el az iránt, hogy kell-e e tekintetben állást foglalnunk: anynyi lenne, mint kitenni magunkat oly szomorú esélynek, mely a jövőben a legkomolyabb következményeket vonhatná maga után.

I.

Két tény magyarázza meg ama szakadást, mely a helyzet nyugodt volta dacára fokontint létesült. E két tény, mely egykor a történelem legnagyobb eseményei közt foglalandó helyet, egyfelől ama hatalmas individuálitás, melyet IX. Pius pápa emlékezetes pápasága alatt kifejtett, más részt Poroszországnak rögtöni föllépése, a melylyel olyasmit volósított meg, melyhez hasonlót az Ottók kora óta nem láttunk; érttem ama politikai, katonai és vallási hegemoniát, melyet Európa közepén a német erők egysége által létrehozott.

IX. Pius pápasága egykor még úgy fog tekintetni, mint a legrendkívülibb a pápaság egész történetében: mindennek előtt a leghoszsabb volt ez; s ez magában elégséges, hogy az egy forradalmi irány kiinduló pontjává legyen. Amaz egyszerű választott királyság, melyet Rómában, hála a ró-

*) A „Revue des deux mondes“ ut.

mai főpapság, az egykori pátriárkhátus ez örökösei hagyományos ügyességének, oly hosszú évek óta tartanak fenn, nem volt lehetséges, csak igen rövid tartamu pápai uralkodásokkal. Az öreg bibornok, kinek fejére tevék a tiarát, legtöbbször már elaggott volt többé-kevésbé; végtelen hatalma, az őt körül-övező világ hízései már idő hijján sem vesztegethették meg őt. Az őt, legfőleg hat évig tartó uralom alatt nem lehetett alapjában átváltoztatni a bibornok-kollégiumokat; majd mindig az a része győzött a szent kollégiumnak valamely pápa halála után, a mely életében ellenzéket képezett neki. Ebből egy bizonyos szabályos egyensúlyozás következett, mely lehetetlenné tette az oktalanságoknak egy irányban összehalmozódását. De a mi időnkben nem így történt. Huszonöt évi időszakon keresztül egy és ugyanaz az irányzat uralta a római kuria politikáját. IX. Pius változott, igaz, s jobban változott, mint bárki, a kinek emlékét megőrizte a történelem; de csak egyszer változott. 1849. óta nem telt el politikájának egy napja sem, a melyet, mint gaetai száműzetését, nem az isteni kinyilatkoztatás követésének tartott volna. Minden év haladást mutat az uton, melynek az 1870-iki veszedelmes apotheoizishoz kelle vezetnie. Majd az egész római kuria ugyanazon szellemben ujittatott meg; a szent kollégiumnak mind össze csak nyolc tagja nem köszöni kinevezetését, az uralkodó főpapnak, a ki nem elégedett meg azzal, hogy magát életére csalahatatlannak jelentesse ki, de a ki uralkodni akar halála után is, s egyéni nézeteit reá erőszakolja a jövőre.

Bizonyára, nem korunktól kezdődnek a pápaság kísérletei, igényeinek tulhajtásai. A közép kor, VII. Gergelytől VIII. Bonifáciig, nem egyéb, mint vakmerő kísérlet az iránt, hogy a pápából a keresztyénség kalifája lehessen. E kísérlet, mint minden nagy vállalat, félig sikerült, aztán meghiusult. Következésképpen volt a XIV. és XV. század szomorú süllyedése; a pápaság mint vazallja azon uralkodóknak, a kiket meghódítani akart; az avignoni szomorú látvány, két három pápa egyszerre, a kik egymást kiátkozzák, üldözik. A szakadás helyrehozhatlan leendett, ha a zsinat a pápa feletti felsőbbségének addig sértetlen tana módot nem nyújt elkerülésére. Új életre gerjesztve az olasz lángész által a XV. században, a pápaság visszavivja hagyományosságát. V. Mártontól IX. Piusig nem veszt el egy nap, a melyet ne azon óriási épület emelésére fordítottak volna, a melyre az 1870-ik év tevő fel a koronát. A theologusok egész serege kutatta az okmányokat, hamisította meg a kritikát, s tett erőszakot a történelmen, hogy a római bibornokot oly előjogok örököse gyanánt tüntesse fel, a minőkről a keresztyénség alapítói közül senki még csak nem is álmodott. Ez apologisták legelőbbre haladottjai, mint Bellarmin, elítélve látták magukat, mert még nem mondtak eleget. A hatalmas nemzeti egyházak megdönthetetlen ellenállást fejtettek ki ez ultramontán tulzások ellen, de midőn a forradalom ledönté ez egyházak leghatalmasabbját, a gallikán egyházat, s midőn a bölcsészet s a liberálizmus megbénítá a többi: a római kuria ellen-lábasok nélkül diadalmaskodik.

Napoleon, konkordatuma által, azt a jogot, mint általa soha kétségbe nem vontat, tulajdonítja a pápának, hogy egy

tollvonással eltöröljön valamely egyházat, s egész új alapon szerveztesse újból. Lamennais, az ultramontánizmus nagy előhírnöke, az egész új katolikus iskola, az egész katolikus zsunalisztika, maguk ez iskolának szabadelvűei, vagy legalább a kik ilyeneknek hitték magukat, csak arra hatottak, hogy még többre késztessek s hogy azt tüntessék fel az igazság központja gyanánt. Mit is tehetett egy hivatalnokszerű klérus, tulajdon nélkül, haza nélkül, elégedetlen kormányával és az országgal, e szerencsétlen egyezmény ellen. Rómának ugy kellett előtte feltűnnie, mint tulajdonképeni hazájának, szive egyedüli városának. Nem értenénk semmit korunk vallási történetéből, ha nem látnók, hogy a gallikán egyház, egy percre minden logika ellenére föllevenítve a császárság s némileg több következetességgel a restauráció által, a forradalom által halálra van ítélve, s hogy a katolicizmus fatálisan haladott a felé, hogy ne legyen egyéb, csak egy központositott szekta, egy, többé kevésbé istenszerűvé lett főnök kezei közt. Az új egyház-organum egy dühöngő journalizmus lett, mely mindegyre Rómáról álmodott, és sutba dobta a püspökségek régi tekintélyét.

Ezen, a restauráció vége óta lappangó irányzat IX. Piusban, környezetében, a bizalmát bíró theologusokban, a Jézus-társaságban, mely megbizottjává s minden gondolatának sugalmazójává lön, lángoló s vakmerő intézőkre talált. Soha hadjárat okosabban rendezve nem volt. Az egyházat rendszeresen bizgatni az állam rovására; fentartani az állítást, hogy az állam is az egyháznak köszöni hatalmát, az államokkal kötött konkordátumokat ugy tüntetni fel, mint melyek az egyházat csak saját érdekei erejéig kötik, — kiirtani az elanyyira üdvös eltéréseket, melyek az általános egyház mellett helyi egyházak létét megengedték, — kivívni a liturgia egységét, — latinizálni minden keleti katolikus egyházat, egymás után következő ítéletek által mind szűkebb térre szorítani a hitet, — kiirtani a szabadelvűség minden irányzatát, kimutatni, hogy a katolikus egyházban csak egy theologiai iskola van; — a szepőtlen fogantatásról szóló dogma által, melyet egyesek kifőztek s kötelezővé tettek, a bibornokok egy szavazata nélkül, — teremteni egy précedenst, mely még addig nem létezett, a szentírásban ben nem foglalt, a konciliumok által jóvá nem hagyott, s mégis csak a pápa a bibornokok egyszerű jelenléte mellett való kihirdetése által hit dolgává tett dogma alkotására, — a syllabus által még erőteljesebben lépni meg mindenkit, kényszeríteni a katolikust az alternatívára, hogy vagy vállalják az egységes anyaszentegyházról (mi reá nézve mását nem találó bűn) vagy hogy vesse alá magát mindazon határozatoknak, melyek elkarhozhatnának mindent, a mi modern józan ész; végre, miután így befejeztetett az egyház valódi fogalmának megsemmisítése, arra hívni fel, hogy ismerjék be a lemondást, kinyilatkoztatván, hogy a pápa teheti mindazt koncilium nélkül, a mit eddig nem tehetett, csak együtt a gyűlésbe hívott egyházzal; így fölöslegessé tenni minden jövőbeli zsinatot, becsukni száját minden katolikusnak, a ki valaha vakmerősködnék viszzatérni ama határozatokhoz s fentartani egy Gerson, vagy egy Bossuet elveit: ime, ennyit tett korunk egy embere. Bizonyára, ha az ultramontán katoliciz-

mus valaha diadalmaskodik, IX. Pius a „Nagy“ jelzöt bizvást megérdemli, még VII. Gergely sem lesz vele összehasonlítható; de ha — mint mi hiszszük — az ultramontanizmus oly uton halad, melynek nincs célja, IX. Pius igen szigoruan lesz megítélve. Őt fogják említeni, mint a katolicizmus megrontóját, s tőle fogják datálni az egyház épületén észlelt törések létrejöttét. IX. Pius többet tett a katolicizmus történetében, mint Richelieu s XIV. Lajos Franciaországában.

A mint Richelieu s Lajos már eleve elkészítették a forradalom főbb vonásait, úgy Pius is eldönté, hogy a katolicizmusnak forradalmilag kell megsemmisülnie, hatalmi tulkapásai s elvi tulzásai miatt. IX. Pius, után mi sem lehetséges többé az egyházban. De a történelem arra tanít, hogy minden erő megtörik, ha elérte maximumát, hogy minden hatalom, mely magát abszoltnak mondá, süllyedni kezdett, s hogy minden elbizottság büntetése ott kezdődik, a hol az elbizottság legmagasb fokát eléri. 1870. jul. 18-án Pius csalhatatlannak mondatott ki a nélkül, hogy csak valaki bátorkodott volna tiltakozni e hallatlan merény ellen. 1870. szept. 20-án IX. Pius elveszté világi hatalmát, mely az ultramontán iskola által magyarázott pápaság elengedhetlen feltétele. A pápa a világban lehetetlenséggé lön. A pápaság tul akarta magát helyezni a természet körén; a valóságok világában nincs tehát többé számára hely; székhelyül a felhők közt kellene lenni valamely isteni székhely, mint Monte Christoé a tenger közepén. Az egyház s az állam elválasztását, melyre nézve egy állam sem merte megragadni a kezdeményezést, IX. Pius, vagy ha úgy tetszik, az ultramontán párt, valósította. Ő maga volt, a ki hallatlan oktalansággal elvágta saját háta mögött a hidat s lehetlenné tön minden visszatérést. Soha nem láttak ekkora vakmerőséget. Csak lángoló hit magyarázza meg az emberi ösztönök e semmibe vételét.

A mi a pápaság magatartását tíz év óta a világi politika szeméi előtt, melynek nagyon érdekében feküdt, hogy kisebbitse a nagy theologiai meggyőződések szerepét, érthetlenné teszi, ez az, hogy a külső körülmények látszólag egész ellentétes irányzatot tanácsoltak. 1866-iki év eseményei valóságos villám-csapás voltak; be kellett zárva lenniök minden eszély előtt a füleknek, melyek meg nem értették azokat. Az ultramontán Ausztria, a bécsi udvar nagy katolikus pártja, mely oly biztos s odaadó támasza volt a jezsuita igényeknek, nem létezett többé. Az 1855-ki konkordátum, a legnagyobb engedmény, melyet valamely a forradalom iránt elkeseredett udvar adott Rómának, halálra volt sebezve. Ez elég lett volna felvilágosítani minden természetes politikát; de minden lecke hiábanvaló a természet fölöttiekben hívők szellemének, kik azt hiszik, hogy leginkább megfelelőleg cselekesznek az ég inspirációinak, ha süketeknek mutatkoznak a józanész követelményeivel szemben.

Az 1870. év új s az előbbieknél nagyobb bonyodalmakat keltett. 1849 óta Franciaország Olaszországban a katolikus érdekek öre volt; azt hiszem, hogy ebben nagy hiba rejtett. A politika, mely megillete volna a régi monarkikus és gallikán Franciaországot, értelmetlenné, boszantó

ellenmondássá lön a XIX. század kellő közepén. Franciaország nem az többé, a mi volt 1789 előtt; a pápaság még kevésbé az, a mi XIV. Benedek és XIV. Kelemen idején volt. Örök tévedése ez ama pártnak, a melynek nem tagadom sem hazafiasságát, sem jóhiszeműségét. Nem tudván valósítani utópiáit Franciaországnak az ancién regimehez, a katolicizmushoz, a legitim királysághoz való visszatérítése iránt, a francia közvélemény e része azt hiszi, hogy valamely ország politikája más lehet a gyakorlatban és a részletekben, mint a mit hivatalos iránya s címe jelez. A királyságnál kevésbé szabadelvű köztársaság: ez álma. Minő fölületesség? Fel tudjátok élesztetni a legitimisztikus, a gallikán Franciaországot, isteni jogával, nemzeti egyházával? Ha képesek vagytok rá, tegyétek; oly előnyökkel járna az, de oly veszélyeket is tárna föl, hogy mi meg sem kísérhetnők megakadályozni, nem hogy a dolgok jelen állapotában visszakövetelésről szólnánk; de ha nem vagytok reá képesek, tegyétek le a király nélkül való monarchikus, a katolikus nép nélkül való katolikus politika khimerájáról. Nem hogy a véleményeket, az erő egyedüli alapját oly országban, a hol nincs más intézmény, csak a szavazás, nem hogy a véleményeket módosítanátok, csak izgattok, tuloztok. Különbösen felesleges is vitatni, jó vagy rossz volt-e e politika huszonöt éven át; elég, hogy ma lehetetlen. Katolikus politika minden francia kormányra nézve egyértelmű lenne a rögtöni, kikerülhetlen bukással.

(Folytatása következik.)

Történeti apróságok a multból.

(Folytatás.)

Nagyobb jelentőségű, főkép a reformátusok és a r. katolikusok között fenforgott versengéseknek a fejedelem tanácsa és az országgyűlés közbenjöttével történt kiegyenlítésre szolgáljon igazolásul az alább közlött okmány, melyben az udvarhelyi ev. ref. egyház és az ottani r. katolikus egyház közt fenforgott kontroversiák az 1633 és 1666-ik években megelőzőleg létrejött egyezmények megújításával 1683-ban kiegyenlítést nyertek.

IV.

Mi hallerkői Haller János, bothleni Bethlen Elek Belső-Szolnok vármegyének, losonci Bánfi György Doboka vármegyének főispánja, Frank Bálint szebeni királybíró, mind négyen az erdélyi méltóságos fejedelem Kegyelmes urunk ő nga. tanácsi, rátoti Gyulafi László, udvari és mezei hadaknak és Maros-széknek feő kapitánya, kisbuni Bethlen Miklós, gyoró-vásárhelyi Gyerőfi György Kolozsvármegyének feő ispánynya, s az mi kegyelmes urunk őő ngd. méltóságos törvényes táblájának hites aszszeszora, borbereki Alvinci Péter, kis sárosi Sárosi János ketten Erdélyországnak itélő mesterei, alsó-torjai Apor István Csik-Gyergyó Kászon székeknek feő királybírája, köröspataki Kálnoki Farkas említett Kegyelmes urunk őő nga. táblájának hites aszszeszori és körtvélyfáji Bálintith Zsigmond, kik az udvarhelyszéki udvarhelyi reformáta orthodoxa és románó katolika ekklesiák között oriáltatott kontroversziáknak komplánálásában az mi kegyelmes urunktól őő nagyságától és az

említett két religikon levő s ezen országos gyűlésre konfluált rendektől közbiráknak delegáltattunk.

Adgyuk tudtára mindeneknek, az kiknek illik ez leve-
lünk által, quod in hoc anno Domini 1683 die vero 8. men-
sis Augusti Küküllő vármegyében, Radnothon az, mi Ke-
gyelmes urunk eő nagysága a kastélyában az ebédlő palotá-
ban, a nemes országosnak generalis gyűlésének alkalmasos-
ságával, edgyütt létünkben, az mi kegyelmes urunk eő nga.
és az eő naga. méltóságos tanácsi s az elébb említett
két religion levő ezen gyűlésre konfluált rendeknek meg-
edgyezett tetszésekből és értelmekből az megirt udvarhelyi
reformáta orthodoxa, és románó katholika ekklezsiák között
eddiglen oriáltabott kontroversiák felett, lón ilyen örökös
mind két féltől megtartandó komplanáció mi elöttünk, mely
renddel így következik:

1) Hogy ha mi megbántodási ez ideig lehettenek az
orthodoxa reformáta religion levő udvarhelyi atyafiaknak a
románó katolikusoktól eő kegyelmektől, azok az eő kegyel-
mek aláztatos instanciájokra az mi kegyelmes urunktól eő
nagyságától amnestiában vétetődvén. Ennek utánna az 1633
és 1666 esztendőbeli kontraktusok ez mostani konklusumok-
ban ment punktumok iránt is intakte megtartassanak, azok-
ban levő modalitással és poona alatt minden kontinenciájára
nézve, mely kontraktusokat ez mostani kontraktusban is jö-
vendőbeli emlékezetnek és megtartásnak okáért szórul-szóra,
alább beiratnunk szükségesnek és méltónak itéltük.

2) Hogy a románó katolikusok eő kegyelméknek sem-
mi nemű proceszszio járások alkalmasoságával ennek utánna
az reformátha orthodoxa religion levők közül senkit is kicsiny-
től fogva nagyig az eő kegyelmek cérémonijok et szakra-
mentumok elött való genikulációra, avagy annak süveg levé-
tellel vagy egyébképen való tisztesség tételre sem maguk,
sem mások által, sem közönségesen, sem privatim nem kény-
szeritennek, nem cselekedetért őket nem szidgyák, gyalazzák,
sem személyekben, sem vallásokban, annál inkább nem verik
és károsítják.

3) A scholabeliek mind két részről, ha vagy egymás
ellen, vagy az prédikátorok, páterek és mesterek ellen akár
a parokhiához való pertinenciák, akár pedig egyéb dolgok
felett vétenének, vagy egyik fél az másikat csufszággal, becs-
telenséggel illetné, egyik fél is az maga hatalmával magának
igazat ne végyen és boszut né álljon; hanem, mind két rész-
ről a ki vét, attól az kitől dependenciája vagyon, büntettes-
sék érdeme szerint, ide értvén az prédikátorok és páterek eő
kegyelmek is; ugy hogy egymás ellen vétvén, az prédikáto-
rokat püspök, a pátereket vikárius uramék eő kegyelmek bü-
ntesség tapasztalható képpen, az megbántodott félnek requi-
ziciójára comperta rei veritate.

(Folyt. következik.)

Közli: dr. Kolozsvári Sándor.

R Ó M Á N I A.

Bukurest, február 21-én, 1874.

Becses lapjába szánt e legelső levelem, hadd legyen oly
fényes öröm nyílt kifejezése, minőt példának okáért 1-ső Li-
pót alatt, alig mert remélni magyar protestáns iskola.

Ó felsége, 1-ső Ferenc József koronás kirá-

lyunk a helybeli es. k. osztrák-magyar konzul-
látus utján, magán pénztárából 100 db. aranyat
küldött iskolánk építésére.

Kétszeresen drága nekünk e magas küldemény, mert
a bizalom arany gyümölcseit nyújtja nagylelkűen s mert mi
lehetne lelkesítőbb és buzditóbb, mint mikor az uralkodó fel-
ség szemei, még a távolból is kegyesen fordulnak felénk.
Megirtuk a hálás köszönetet egyenesen a felségnek.

Reméljük, csöppen valami a magyar közoktatási minisz-
ter tárcájából is; ha a rövid napok mulva püspökünk elébe,
Kolozsvárra terjesztendő kérvényünk ajánlatni fog. Reméljük
anynyival inkább, mert az alig befejezett templom-építési-
költség. gyülekezetünk erejét anynyira kimerítette, hogy az
iskolára nézve 550 arany az egész kapitálisunk. S miután
eddig, omló félben levő termeinkbe nem fér több mint 90
növendék, és volnának 300-on, kik vagy román iskolákba
járnak s lesznek román alattvalók, vagy épen sehova; sőt
miután e nagy hivatásu egyház, a legközelebbi tavaszon, lel-
készet is bérlett házba lesz kénytelen költöztetni: hogyan
fogjon oly építkezéshez, melyre hogy a célnak megfelelően,
2000 arany szükséges.

Beszéljon aztán valaki Romániában önálló, független
egyházról! A Krisztus magyar nyájának ide vetődött juhait
csak a felsőbb hatóságok segédkeze fogja végpusztulástól
megóvni.

Részünkről is megmozdítunk bizonyára minden követ.
S épen azért vagyunk bátrak, előre is hiinni, hogy az erdélyi
főtisztelétű egyházkerület, melynek védszárnyai alá öröm-
mel tartozunk, és a magas kormány nem fog támogatás nél-
kül hagyni.

Det Deus augmentum fideique, speique, reique.

Tomka Károly,

lelkész s a bukuresti magyar
reformát. iskola igazgatója.

VIDÉKI ÉLETT.

Szent-Erzsébet, február 7-én, 1874.

Tiszteletes szerkesztő ur! Becses lapjában egy kis tért
kérek a végett, hogy e szent-erzsébeti ev. ref. egyházunk-
nak papságom alatti vallásos életét a nyilvánosság előtt fel-
mutathassam; s teszem ezt nem hallgatóim dicsőítéseért, ha-
nem azért, hogy a jobbak tudomást kapva egyházunk műkö-
déséről, azt méltányolni és becsülni tudhassák.

Tíz évvel ez előtt vettem át ez egyházban hivatalo-
mat. Elődöm, Ilyés Ilyés, meglehetősen jókarban hagyta ez
egyházat; de gyenge vállaimra még sok teher várt. Számot
vetve magammal, hozzá kezdettem tőlem kitelhető erővel a
munkához, bárha hallgatóim közt a visszavonás démona dúlt,
szítva a tűz azok által, kiknek a bókét hirdetni, s eszkö-
zölni lett volna szent kötelességük; mindazon által nem csüg-
gedtem el, pedig testi egésségem meg vala törve tetemesen,
mert templom hiánya miatt az isteni tiszteletet a legzordo-
nabb téli időben többnyire a természet szabad templomá-
ban, s főleg hét hónapig ének-vezető nélkül, egyedül kellett
tartanom. Nem riadtam vissza, s látva a nyomort, mely hall-
gatóimra vár, s tudva, hogy a munka-áldás, munkára lelke-
sítettem őket, elől meue magam is a jó példával: s munkánk

meg lett áldva azon magtárban, melynek alapját a köz-lege-
lőből felfogott, és mivelés alá vett 2 $\frac{1}{2}$ holdnyi föld 1866-
beli évi termés vetette meg. Ezen magtárnak alólirt 15 pont
alatt álló kezelési szabályt szerkesztett, melyet a rendes me-
gye-gyűlés által megerősítette, a jegyző könyvet pedig ma-
ga vive, az évenkénti gabona- és pénz-készletnek ingyen
kezelését pedig egy derék jellemű, buzgó hallgatóm Kádár
Ferenc ingyen folytatta egy évig; azután pedig a megye-
bírák viszik csekély fizetésért, de számolni a megye és vizi-
táció előtt minden évben kötelesek. A magtár kepe-megvál-
tásra van szánva. Jelenben pénz-készlet 3033 frt. és 49 $\frac{1}{2}$
kr. van, melyet 12 százalékkal kamatoztatunk, gabona-kész-
let pedig 300 véka csős-törökbuza van. Szilárd reményem
van, hogy ezen tőke céljának megfelelő nagyságra nővi ki
magát, mivel egyházunk buzgalma az ügy iránt nem lankad.

1870-ben templomunk ujja-építéséhez kezdettünk. A
kor kívánalmainak megfelelő izlés-teljes, nagyszerű templom-
unk építését helybeli tiszta vallásos buzgalma kőművesek
csaknem féláron 1873-ban anynyira bevégezték, hogy csak
egy hétre terjedő csekély vakolás maradt hátra, s már évek
óta fájoan nélkülözött templomunkban tarthatjuk isteni tisz-
teletünket. Önerönken, még pedig nyomasztó időben építet-
tük templomunkat. Erőnk csaknem kimerült, anyagi helyzete-
tünk silány; de lelkesülésünk nem tört meg, tette hevültünk,
s újból tettünk, minnek jele az 1873-ban december 20-án
felállított nyolc változatu pedallal ellátott, gazdagon aranyo-
zott, izlésnek teljesen megfelelő szép zengzetű orgona, mely
1510 frtba s egy régi roz orgonába áll, melyből csak 500
frtot tudhatánk megadni, előbbiért derék orgona-művésznök
Kolonics István két évig vár; ugy szintén egy gyö-
nyörű szószék feletti koronát is csináltattunk Kolonics István
mely az orgonával egy nap fakasztta hála-könyveget sze-
meinkből, midőn rendeltetése helyén először láttuk lenni.
Ára ezen koronának 44 kőből buza, melyet négy részletben
fizetendünk.

Kolonics István derék orgona művésznöknek művészi
tehetségéről tanuskodik azon 119 műve a szent-erzsébeti-
vel együtt, melyeket hazánk különböző felekezeti egyházaiban
felállított, s melyekről időnkint az illető hírlapok teljes el-
ismeréssel nyilatkoztak is. Mi legalább szt.-erzsébetiek a tisz-
telet legmagasabb érzelmeivel hajlunk meg Kolonics István
kitűnő orgona művészsége előtt, s örvendenénk, ha más jó
akaratu egyházak is az ő művészi tehetségét használnák fel
szükség esetében.

Templomunk belseje még ülő helyekkel ellátva nincs,
berendezését jobb időkre halasztottuk anyagi szegénységünk
miatt, mert minket a gondviselés nem ajánlékozott meg val-
lásos buzgalmu patronussal, mint némely egyházakat. Segíts
magadon, s az isten is megsegít: ez olv van szemünk előtt;
ehhez ragaszkodunk.

Ime, t. szerkesztő ur, ezt tettem hallgatóimmal idáig,
kik a mostoha idők dacára is áldozat-készek, szépre, jóra
fogékonyak. Megvallom, hogy ez kevés; de legalább, hogy
nem tétlen éltünk, annak egy kis jele. Ezen kis idő alatt
is sokszor kellett szembe menni a felbőszült viharral, de kis-
lelkűleg vissza nem huzodtam, a kötelesség teljesítésének
édes öntudata intett, s haladtam előre, s ha minden lelkész
társam az ügy szentsége iránti buzgalomtól áthatva, együt-
tesen tenné hiveivel kezét a munkára, talán kevesebb lenne
a nyomor, türethetőbb a szenvedés. Adja isten, hogy ugylegyen! *)

Borbáth Lajos,
szt.-erzsébeti ref. pap.

*) Valóban, elismerésre méltó buzgóság; adjon isten a továb-
biakhoz erőt, kitartást. Csak előre és a siker el nem maradhat! Ha
mindenki ennyit és ekkint cselekednék! Szerk.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdája betűivel Kolozsvárt.

KÜLÖNFÉLÉK.

— Megjelent losonci báró Baffy János képe, föl-
mutatva egy halotti beszédben, melyet Beresztelkén, 1873,
dec. 11-én, a gyászravatal fölött elmondott Szász Dom-
kos, kolozsvári ev. ref. pap. Ára: 30 kr. Az egész bevétel
a beresztelki ev. ref. népiskola javára fordittatik. Már csak
a cél tekintetéből is ajánljuk paptársaink figyelmébe.

— Uj zeneművek. Tábornszky és Parsch nem-
zeti zenemű-kereskedésében, Budapesten, legújabbán meg-
jelentek: Blaháné kedvelt dalai. 24 válogatott népdal,
id. Abrányi Kornéltól; ára 2 frt. 50 kr. Ezen terjedel-
mes és díszesen kiállított zenemű köz-kezdességű énekes-
nőnek sikerült arcképével van ellátva és magában foglalja
mindazon népdalokat, melyeket Blaháné a nemzeti szinbáz-
ban oly nagy tetszés közt szokott énekelni. Ez új népdalok,
magyar zenénk valódi gyöngyei, melyeknek becse Abrányi
jeles letétele által még fokoztatik, bizonyára egyiránt ma-
gukra fogják vonni ugy az énekesek, mint a zongorázók fi-
gyelmét, minthogy a kíséret ugy van letéve, hogy a dallam-
ok is benne foglaltatnak; s így e dalok ének nélkül is
játszhatók. A korábban megjelent két magyar dal-gyűjteménynek
(Abrányi 5 népdalának és Tamássy dalainak) bir-
tokosai bizonyára nem fognak késni, gyűjteményüket e becses
számmal kiegészíteni.

— A jó hitellő és buzgó Tábornszky és Parsch
zenemű-kereskedésében újabbán megjelentek: Spornstreichs,
gyors-polka, 50 kr. Világkiállítás induló, 60 kr. Der Wenzel
kommt! 50 kr. A svéd-fülemilék műsorából a „nász in-
duló,” 60 kr. Feder-Leicht gyors-pólka 50 kr. Népszerű in-
dulók, Tisza Aladártól. füzetenkint 1 frt. Jellem-raj-
zok, a magyar népdalokból, Zimai Lászlótól, 1 frt. 20
kr. Krach előtt és után, polka francais, 50 kr. Őszi levelek,
walzer, 80 kr. Schubert „Ständchene” 60 kr. Grand mazur
brillante, 50 kr. Soldaten-Sitte, polka francais, 50 kr. Máju-
si eső — trilla-tanulmány — 50 kr. Bethoven szonátái, 50 kr.
Sans-Souci, polka 50 kr. Soll und Haben, polka francais, 50
kr. Khinai legyező, polka, 50 kr. Az élet folyamában, gyors
polka, 50 kr. — Mindezek megrendelhetők az említett zene-
mű-kereskedésben, melyet melegen ajánlunk az érdeklődők és
mű-értők figyelmébe.

KÖRÖZTETNEK.

234 1874.

Kol.-kalotai egyházmegyénkben a b.-ó. budai harmad-
osztályu lelkészi állomás.

Pályázati határnap, aprilis 15.

A folyamodványok kolozs-kalotai esperes t. t. Szakács
István aa.-hoz Sz.-Lónára (u. p. Gyalu) küldendők.

Kolozsvártt, március 2, 1874. Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

146—1874.

Az „Erdélyi protestáns közlöny” idei 162—6 számá-
ban a krasznai kántor-fi-tanítói állomás köröztetésénél
lényeges tóllhiba csuszván be, kérem, a jelzett számban
közé tett javadalom kimutatásának 1-ső pontját oda módo-
sitani, hogy a krasznai fi-tanítónak szalmás-kepéje nem 4,
hanem 40, azaz, negyven kalangya buza, mikint ez az
„Erdélyi prot. közlöny” 1873-ik évi 113—9 számában még
egy ízben köröztetve volt.

Bogdándon, február 25-én, 1874.

Dombi Lajos.
sz.-szólnoki ref. esperes.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

IV. ÉVFOLYAM

KOLOZSVÁRT, MÁRCIUS 12, 1874.

167—II. SZÁM.

Megjelenik minden esütő-tökön egy iven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. **Szerkesztési** iroda — hová a kéziratok és előfizetések **bérmertve** küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Viszszapillantás.

Motto: „Minden institució Pygmalion szobra, melynek lelke hiányzik, és a melybe lelket csak a nemzet lehelhet.“

Br. Eötvös.

I.

Ki tagadhatná meg igazságát a felül irt jellemadatnak; s ki állithatná valamely intézménynek tökéletességét? Véges az emberi elme, s minden szüleményének naponta tapasztalt hiányossága megcáfolatlanul bizonyítja: hogy a tökéletes alkotás emberi erőt túlhaladó feladat. Ez igazság alkalmazható a kisebb társas körök szervezetére éppen úgy, mint a legnagyobb államok alkotmányára.

Ha végig tekintünk bármely világi, vagy egyházi nagyobb vagy kisebb társadalmi kör élettörténetén, a konstitúcióknak s azokban az institúcióknak változatossága, a konkrét viszonyok hatalmának nyomása alatt, a jobb és tökéletesebb iránti törekvés viszontagság teljes küzdterét tárja szemünk elé. De a történelem azt is tanúsítja, hogy semmi alkotmányos szervezetet és semmi intézményt abszolút rosznak nem tarthatunk. Pygmalion szobra mindenik, a melybe lelket a társaskört alkotó élő tagok lehellenek. Üres keret, mely szép képet, vagy karikatúrát mutat a szerint, a milyen a szellem, mely átlengi az egyes tagok és az összesség lelkét, a milyen ereje van az akaratnak, mely nemesre, szépre és jóra nyer elhatározást, a milyen a cél, mely megvalósításra vár, s az eszközök, melyek azt meg is valósítják.

Erdélyi evangéliko reformált anyaszentegyházunk három százados élete is elég gazdag változásokban és viszontagságokban; de elég gazdag egyszersmind szép és magasztos példák felmutatásában is.

Az európai államoktól itt távol keleten, hatalmas bérceink a kis Erdélyben egy aranylag kis területet körítének, mely a 16-ik század közepétől hosz-

szas időn keresztül hazája és menhelye volt a politikai szabadságnak, egyszersmind példányképe a lelkiismeret szabadsága tiszteletének.

Ily körülmények között ref. anyaszentegyházunk, mint már tagjainak számánál fogva is legtekintélyesebb, soha sem téveszté szem elől a valódi kiincset, mit a protestántizmusban birt. Nemzeti fejedelmeink alatt alkotott törvényeinkben az erdélyi törvényhozó hatalomnak mintegy akarat-nyilvánítását birjuk arra nézve, hogy anyaszentegyházunk, mint kiválólag vallás erkölcsi testület, az állam törvényeinek alá rendelten bár, de ezek által egyszersmind biztosítva, önállóan és szabadon intézze egyházi ügyeit.

Hogy a hit dolgaiban Krisztus tiszta tudományát kutassa, kövesse, s hogy kormányzatában önmaga válaszsza meg eszközeit s alapítsa meg intézményeit, melyek által magasztos célját megvalósíthassa. Fejedelmeink jó példával jártak elől adományaikkal, melyeket egyházak és tanintézetek alapításában, vagy segélyezésében az általános kultúra oltárára tettek, s vagyonosabb hitsorsosaink követék a jó példát alapítványaikban s a tudományosság előmozdítására tett légiatumaikban.

Az erkölcsi és szellemi tökélyesbülés s azzal kapcsolatos anyagi előhaladás, miut közös cél, állam és egyház között egységénél fogva összeforrasztá az állami és egyházi életet s a kölcsönös támogatás és kölcsönös egymásra hatás inkább biztosítá a célok elérhetését.

Ugy de, mi van állandó a nap alatt! Az állam életében felmerült politikai változások véget vették Erdély fejedelemségének s önálló államiségének. A Habsburg-ház tagjai, kiknek (az anya-orzággal laza kapcsolatban, Erdély a leop. dip. értelmében uralma alá jutott) rom. kath. hite, rom. katk. kormányának a protestántizmus iránti ellenszenve, az anya-országban r. kath. uralkodó vallás létezése, sat. mind olyan tények voltak, melyek hatásukban nem egyszer támadák meg erdélyi ev. reformált anyaszent-

egyházunk életét, alkotmányát, szervezetét és magát a lelkiismereti szabadságot s a példányképen emlegetni szokott vallásos türelmességet. S vajjon, minek tulajdoníthatjuk, hogy még is fenmaradtunk? A menyinyiben a szabad mozgást lehetővé tette: alap-törvényeink által biztosított autonomiánknak; de főképp a fenforgó viszonyok között helyesen felfogott teendők iránt való buzgóságnak, hithez való ragaszkodásnak, áldozat-készségnek s a közös cél felé közös és kölcsönös törekvésnek és egyetértésnek. Ezek nélkül, változásokon átment egyházi alkotmányunk, Pygmalion szobra maradt volna lélek és erő nélkül. Ezek tették drága kincscsé autonom egyházi alkotmányunkat, mint szép és drága erények kifejtésének föltételét.

A jelenkor, ha nem is szüntette meg egészen, de jelentékenyen leszállította az állam részéről való támadás veszélyének nagyságát, mely anyaszentegyházunk élete ellen irányulhatna; de támasztott más veszélyeket, melyek nem kevésbé fenyegetők.

A tulnyomó realizmus önérdeket ültetett az eszmény helyébe, a társadalom alapját képező erkölcsi érdek mellé individuális felfogások sorakoztak s az abszolút szép és igaz csak relatív vonatkozásában bír hódítási erővel. A lelkesülést bágyadság váltá fel, mintha erős láz vonult volna keresztül a társadalom organizmusán. Sokszor aggodva tapintjuk az ér lüktetését s néhol a lassu lüktetés, másutt a gyors dobbanás fokozza aggodalmainkat az állandóságra hivatott egyházi élet tartama iránt.

A közvetlen, u. n. természeti szükségletek fokozottabb arányban való növekedése, mint az eddig azt fedező vagyon érték-menynyisége s a sok vagyonnal rendelkező katholicizmus nem egy helyütt végenyészettel fenyegeti önáldozat alapján fennállott prot. egyházainkat.

A kevés anyagi előnnyel kecsgetető lelkészi, tanítói és tanári magasztos állomások mind inkább gyengülő konkurenciát mutatnak a reális irányu nemzedék előtt, s a szükség kevésbé hivatottaknak is kaput nyit azok elfoglalhatására.

A protestántizmus éltető elemei, a tudomány s szabad vizsgálódás intézetei: népiskoláink, közép és felső tanodáink a kor által igényelt reformok, s a miveltségben való előhaladással párhuzamos intézkedések megtételére várnak; de, fájdalom! fenforgó viszonyaink még abban is akadályoznak, a menyinyit anyagi erőnk megtenni engedue.

Sok reménnyel kecsgetetett tanári értekezleteink megállapodásaiban szemlélhető üdvös és korszerű vélemények nagy részben reálizálatlan a levéltárak poros rekeszeiben hevernek. Népiskoláink legjobbjainak száma egyre kevesbedik; ám, legyen ott, hol veszély nem fenyeget, de vajmi sok helyütt vallásunk, magyar nemzetiségünk s általában a protestans érdek van megtámadva. Egyetlen néptanító-képezdénk végvonaglás közt vegetál, a célszerű népiskolai tankönyvek bírálata — mert nem készítettnek — vajmi kevésbé zavarja tanodai bizottságunk nyugalmát.

Főképp a szomoru kimenetelű 1848-iki szabadság-harcunk viszontagságai alatt dezolált egyházaink ügye több mint tiz évi folyton sürgetés dacára végrendezt nem nyerhetett; s egyházi szertartásainkra vonatkozó időnkint felmerült józan, reform. indítványok elhangzottak. Egész egyházi életünk vezérletére hivatott közgyűléseinken a nézet-ellentétek eredményben üdvös közdelme helyett, sokszor kicsinyes, sem a gyűlés, sem a tagok méltóságával nem egyező Rechthaberei, egyenetlenség, vád, insinuációnak sat. ütök fel fejüket s rabolják el a drága időt. Pedig bizony, anynyi és oly fontos teendők váraoznának elintézésre!

S hogy a kormányzat se maradjon árnyképek nélkül, egyházmegyéink espereseiben, tisztelet a kivételeknek, mert hála isten ilyenek is vannak, nem találhatjuk fel azon buzgóságot, mit jelentős hivatalos állásuk föltétlenül megkövetelne, részletesen körülírt egyházi vizsgálataik szigorúsága legtöbb esetben csak papíron marad. Az újabb időben nagy igyekeztet és pontosságot tanusító igazgató-tanács működése most egyik, majd másik esperesnek kécsdelmessége, eljárásának hiányossága által zsbibbasztatik. A sok sürgetések és kiegészítések a munkával együtt csak a határozatoknak számát s az aktáknak menyynyiségét növelik.

De hagyjuk ez árnyképeket, mert felette sok időt és papírt igényelne csak előszámlálása is azoknak a hiányoknak és visszasságoknak, melyek rosz uton haladásunkban, mint vészmutatók, felénk intgetnek. Keressük inkább az okokat, hogy hathassunk az okozatokra. Feltaláljuk azokat részint a mai kor sok tekintetben helytelen irányzatában, részint önmagunkban. Egyh. életünknek egésséges folyása, az előbbieknek ellensúlyozását eredményező üdvös intézkedések megtételét sürgeti, utobbiakban pedig változást csak az akaratnak erős elhatározása eredményezhet

arra nézve, hogy minden mellék érdekek, szenvedélyek, alapos vagy alaptalan bántódások megtorlására irányzott törekvések félretételével, minden igyekezetünket s összes cselekvőségünket a magasztos cél: egyházkerületünk felvirágzása, s egyház-kerületünkben a fokozatos oktatásra hivatott nép-, közép-, és felső-tanodáink ügyének előmozdítása s támogatása körül összpontosítjuk.

Vajjon, kifejthető-e ezen igyekezet és tevékenység eredményesen erd. egyházkerületünk jelen szervezetében? Bizonyára, igen; lehető volt az a régiben, méginkább a maiban. Hisz, a legszebb és legtökéletesebb alkotmányos szervezet is magában Pygmalion szobra maradna lélek nélkül, ha a mi egyetértéssel párosítandó buzgó tevékenységük lelket nem lehel bele. Gondolkozunk tehát az okok felett mindnyájan, mennél többet felszínre hozunk, annál kevesebb lesz a kedvezőtlen okozat; mert a bajnak felismerése, könnyítést annak gyógyíthatóságát.

Én részemről, bátorságot veszek magamnak, némelyekre nézve tiszta tárgyilagossággal nézeteimet elmondani. Érjenek anynyit, a menyinyire azokat a t. olvasók által felismert helyességük, vagy helytelenségük érdemesíti.

(Folyt. következik.)

Dr. Kolozsvári Sándor.

Nyílt levél a szerkesztőhez.

(Folytatás és vége.)

A mondottak után nyílt levelemet be is végezhetném. „Egy orthodoxnak“, vagy cikkéről, több mondani valóm nincs. Hanem, miután e szóváltásra a légációk kérdése szolgáltatott alkalmat, engedj meg, hogy egyidejűleg — a lehető legrövidebben — én is elmondjam nézetemet e tárgyról.

Azok, a kik a már két év óta folyó vitában a légáció-rendszer ellen szólottak, mindig a lehető, vagy tapasztalt visszaélésekre hivatkoztak; s ez alapon kívánják eltöröltetését. Egyházi, mint állami téren gyakran találkozunk azon jelenséggel, hogy midőn valamely fennálló rendszer hiányai nagyon is érezhetőkké lesznek, akkor azok, a kik e hiányokat élénken érzik, kárhóztatásuk első hevében az egész rendszer eltöröltetését sürgetik. Ez jól is van így, mert e radikálizmus által siettetik a korrekciót. Azt hiszem, így állunk a légáció-rendszerrel is. Valójában, eljött e szabályozásnak legfőbb ideje s ama radikál felszólalások siettetni fogják a szabályozás megvalósulását is.

Ezzel már meg is jelöltem saját álláspontomat. A légáció-rendszert én is gyorsan szabályozandónak, de nem teljesen eltöröndőnek tartom. A vissza-élésnek logikai elenszere a szabályozás, és nem az eltörölés. S ha emlékeztetem nem csal, a légáció-rendszer ellen a dolog lényegéből folyó elvi kifogása senkinek sem volt. Tulajdonképen alig

is lehet. Egyetlen elvi kifogást csak is azon álláspontból lehetne tenni, melyet az „Egy orthodox“ látszik elfoglalni, midőn azt állítja, hogy a vallásos, erkölcsi élet vezetésére csak a szellemi ember van hivatva, „értve a szellemi alatt a klérikus, szemben a laikussal.“ Ha ez így volna, akkor már elvileg el kellene esnie a légáció-rendszernek, miután isteni tiszteleti aktust más, mint klérikus, tehát felszentelt pap, nem végezhetne; csak hogy azon megkülönböztetés (klérikus és laikus) az ebből húzható említett következtetés nem a reformált, hanem a katolikus egyházban orthodox-tan, ezt pedig tán még „egy O.“ sem akarná.

A protestántizmusnak egyik legelőször s mondhatni, legöntudatosabban felfogott és meglehetősen következetesen keresztül vitt alapelve: az általános papság eszméje, a melynek teljes megtagadása volna az, ha kebelében klérusról szólóanánk; anynyival inkább, ha a gyakorlati életbe is valami ilyfélének akarnánk bedobni. Istenországa terjesztésének egyik leghatalmasb eszközét, az ige hirdetést, nálunk nincs ok és jog egy külön rendre szorítani. S ha az egyház mégis külön prédikatori hivatalt állít fel, ez csak azért történik, hogy biztosítva legyen az ige rendszeres hirdetése, s legyenek oly közegek, a kiket erre különösen képesített is és kötelezhet is rá. De ez által más tagjait e ker. jogtúl megfosztani, épen nem akarja, alapelvét tekintve, nem is akarhatja. Legfőnnebb, kötelessége arra ügyelni, hogy az ige hirdetés istenországa gyarapodására szolgáló legyen. E kötelességéből kifolyólag, szabályozhatja is azt. Ily szabályozásnak tekinthető pl. az, hogy meghatározza a nyilvános isteni tisztelet rendjét és módját s azok végzését csak olyanoknak engedi meg, a kik valamely megbízott hivatalnokától, vagy testületétől erre felhatalmazást nyertek; pl. a keresztelest, urvaosora-osztást, esketést, egyházi törvény szerint, csak a püspöktől vagy közgyűléstől felhatalmazott egyének végezhetik; s oka van ugyan, de inkább külső, mint belső elvi oka annak, hogy e felhatalmazás csak papoknak, vagy papjelölteknek adható.

Más isteni tiszteleti aktusok elvégzési engedélyét teheti függővé más egyének felhatalmazásától s kötheti, más feltételekhez. Meghatározhatná pl. hogy az illető lelkes felhatalmazására végezhetni a gyülekezett előtt a könyörgést; a prédikálást pedig a papokon és papjelölteken kívül csak azok végezhetik, a kik erre az egyház theol. fakultásától felhatalmazást nyertek, még pedig csak is meghatározott esetekre és helyen, s akkor és úgy is csak oly beszédet mondhatnak el, a melyet a theol. fakultás, vagy annak megbízotja elmondhatónak ítelt. A fakultás pedig ez engedélyt csak olyanoknak adhatná meg, kik az ige hirdetésre való képességüket előtte már tényleg bebizonyították. Ilyek lehetnek pedig leginkább azok, a kik ép arra képesítettnek, a theológiát hallgató ifjak. Az ilyekből aztán lehetne innepekre kikérni, vagy kiküldeni ige hirdetőket, légátusokat. Miután pedig ez ellen elvi kifogást tenni, nem lehet, legfőnnebb e kettő jöhet kérdésbe:

- 1) remélhető-e ezektől isten igéjének sikeres hirdetése?
- 2) szükséges, avagy legalább hasznos-e papságra készülő

ifjainkra nézve? Én részemről — kellő szabályozás és felügyelet mellett — mind két kérdésre bátran felelek igen-nel. Sőt e bátor igennek bővebb indokolását is bátran merem az olvasó bölcs utángondolására bízni, s rövidség kedvéért, ép csak példánul hozok fel két okot.

a) A légátusok által elmondandó beszédek, ha ugyan a theol. fakultás ügyesen felhasználja bírálói kötelezettségét, az egyházi irodalom remekei fognak lenni.

b) Ifjainkra ez a leghatalmasb és legüdvösb kényszer lesz a prédikáció-irodalom remekeinek olyan forma tanulmányozására, hogy az elmélet mellett a gyakorlati élet is folyton szemük előtt legyen. Ez utóbbit pedig csak képzelt templomozással és képzelt hallgatósággal elérni, nem lehet.

Nem igaz az, hogy az orvos-növendék csak diplomája kikapása után gyógyítana beteget; gyógyíttatnak biz' azokkal lehetőleg mentől föbbet és nem képzelt, hanem valódi betegeket, előbb szorosb. később kevesebb felügyelet alatt, s csak így képezheti magát oda, hogy egykor teljes

önállósággal működhessék. Példákkal tudnám bizonyítani, hogy az ily. nemcsak a képzelt, hanem a valódi egyházi életben való gyakorlás papságra készülő ifjainkra nézve is mily elkerülhetlenül szükséges arra, hogy egykor a teljesen önálló és minden oldalu lelkészi működésre képesítettek gyanánt bocsáthassuk ki őket. E szükségesen segít a légáció-rendszer. A mi pedig a tán elharapózott visszaéléseket illeti, azon, egy a kerületi közgyűlés által készített törvény s a theol. fakultás által részletesen kidolgozott szabályzat, s ezek megtartásának szigorú felügyelése, már a menynyire emberileg lehet, eléggé segíteni fog.

E szabályozásra én a kérdést, a hosszúság vita után, eléggé is megérettnek látom, s ép ezért, hosszúság irodalmi fejtegetés helyett, az igazgató-tanács elébe fogok egy törvény-javaslatot az irt szellemben benyújtani a közgyűlés elé terjesztés végett.

Kovács Ödön.

TÁRCA.

A vallási krízis Európában.

— Renan Ernőtől. —

(Folytatás.)

De nézzük a következményeket. Ausztria, 1866 óta a klerikalizmus ellen, mely az 1848-iki mozgalmak után diadalmaskodott, nyílt harcban áll; maga az udvar is kijelenté, hogy mit sem akar hallani IX. Piusról s tarthatlan igényeiről; Spanyolország meg van semmisítve belforradalmi által; Olaszország közvetlen harcban áll nemzeti érdekei folytán az ez idő szerinti pápasággal; Franciaország arra van kényszerítve, hogy évek hosszu során át visszavonuljon minden idegen kérdéstől; következésképp, nincs egyetlen nemzet sem, mely megtehetné azt, mit Franciaország 1849-ben (nézetünk szerint, elég észtelenül) megtett, hogy hadseregét a katolikus párt rendelkezésére bocsátá. Ez súlyos helyzet. A katolikus párt, sok országban igen jelentékeny elem, a nemzetek közt elterjedve mindenütt, de nem képezve sehol magában létező nemzetet, azon gyöngeségben szenved, hogy nincs hadserege. Tényleges erőt e párt csak abból merít, ha valamely ország többsége levén, vagy mint 1849-ben sikerülvén elhitetnie, hogy valamely ország többsége, sikerül reá birnia ez országot, hogy hadseregét följánlja a pápaság százados ellensége s az olasz nemzetiség ellen. Addig azonban még jócskán fog eltelni az idő, s addig érvényesülnek más oldalról a következmények. Megfosztva csekély világi uralmától, meg még Rómájától is, a pápaság úgy, a milyené tették theologusainak egymást követő tulzásai, nem létezhetend többé. A választó királyságok töméntelen nehézségnek vannak kitéve, melyek ellen a római udvar méjj politikai ösztöne elég uton-módon keresett orvoslást. E nehézségek majd mind a választás tényére magára vonatkoznak. A souverainség közbeeső szünetelése, a mit az örökös királyság nem ismer, tömérdék veszélylyel jár.

E ponton hiányozván a védelem, itt támad folyton az

ellen; példa reá Lengyelország. Már a pápaság is szenvedett e miatt. 1305-ben a választás a pápaság legkeseredettebb ellenségének, a szép Fülöpnek, VIII. Bonifác közvetett gyilkosának szerzé meg a diadalt. Az egész XIV. századon át a választás volt a végzetes ajtó, melyen a simonia, minden gyöngeség, minden bűn utat talált. A konklávék szabályzata vetett véget ennek. De a konklávék választása nem csak Róma souverain birtokát tételezi föl, de azt is, hogy e város, mint valamely sir, el van zárva minden kívül jövő izgalomtól. A konklávék nem lesznek megtarthatók a szabad Rómában, vagy valamely laikus királyság székhelyén. A közvélemény teljes szélcsendje kell ahhoz, a mely nélkül a preszsió, a befolyásolás kikerülhetetlen. Hogy a konklávék szabadságát bizfosítsa, azt teendi a pápaság, a mit huszszor megtett a középkorban; előbb vagy utóbb elhagyandja Rómát; s ez után minő bonyodalmak jönnek. Ki nem látja, hogy egy ily intézmény egysége jelentékenyen függ valamely helylyel való anyagi összeköttetésétől, s hogy a pápaság, mely nem lesz többé souverain, s nem birand székhelylyel, elporlik részeire?

Igaztalanság lenne kizárólag a pápaság ez idő szerinti oktalanságainak rovására irni az eredményt, mely bizonybizonny kikerülhetlenül következett a század szelleméből. A pápaság lényegében sokkal több volt a theokrátikus elem, sem hogy együtt élhetett volna a modern államokkal. A római katolicizmus, mint az izlamizmus, azt a hibát követte el, hogy visszaélt győzelmével. Azon nap, melyen az izlam megszűnik ur lenni valamely városban, a melyen nem intézeti a dolgokat papjai, nem kiáltatja az órákat muezzinjei által: az nap megszűnik létezni. A latin egyháznak azon előnye volt a görög fölött, hogy egységének látható központban birta kifejezését, századokon át élvezte ennek szerencsés következményeit, de az örök törvény szerint érezni kezdi most inkonvenienciáit is. Az egész Róma, szent helyeivel, templomaival, kolostoraival, az egyházi rendek generalátusaival a

pápaság szükséges szerve lón; remélni, hogy a pápaság Rómán kívül mind ama közegek nélkül is élni fog: anynyi lenne, mintha az a judaizmusról állítatnék, hogy az temploma nélkül tovább élt. Fenmaradt ugyan kétségtelen a judaizmus a 70. év után is, de elanyyira átváltozva, hogy alig lehet a régivel azonos néven nevezni.

A pápaság uralmának vége, Rómában jeladás lesz a pápaság mélyreható módosítására úgy, a mint azt előkészítették a századok és a vatikáni zsinat. Mert nagyon egyszerű összefüggésnél fogva, a pápaság Rómát ép két hónappal veszítette el azután, a mikor mintegy istenséggé deklaráltatott.

A középkor pápája lehetett egyes időszakokon át meghatározott székhely nélkül, mert az egyház kivüle is erős, s teljes életet élt; de az, hogy egy félisten a szökevények és kalandorok életére legyen kárthatva, innen elutasítva, onét kiüzve, mint ostor kerülve, a háboruk és forradalmak mézárszékre doba: ez nem lehetséges. Mint a hívők névleges királyságának bolygó uralkodója, a pápa mindenütt veszedelmes, kényelmetlenséget okozó vendég leendene; a legklerikálisabb országok sem örülnének neki. Mint a Jeruzsálemből kiűzött judaizmus, a katolicizmus is arra fogja használni százados éltét, hogy keseregen az eltűnt szerencse felett s álmodják lehetetlen visszatéréséről. Az elvesztett Sion utáni keserv, s a méjj elkeseredés s frenetikus reménykedés ez alternatívája ez után is jelentékeny erőt fog képezni, de oly erőt, mint a szétszórt judaizmusé, mely nem alkalmas arra, hogy a politikára befolyást gyakoroljon s csak arra hivatott, hogy az idővel mind inkább az emlékek egyszerű sorába jusson.

„De elfelejtetd, fogják mondani, a szolgálatokat, melyeket a forradalmi szellem akarata ellenére tesz azon iránynak, mely a forradalommal gyökeresen ellentétes. Nem látod, hogy az ellentétes, alkotni mit sem tudó eszmék zürzavarában mozdulatlanul állva, a pápaság egykor áldani fogja e hibákat, s uralkodni fog újból, a szent szövetség lelke levén a forradalom ellen.“ A jövő e látképe nem tetszik előttem igaznak. Mindenek előtt, a forradalom nem fog a szláv és német népeknél anynyit hatni, mint a latin országoknál. S ha valamikor e népeket méjjebben fogja alterálni, nem a pápaság lesz, a mely őket megmentendi.

Sőt ellenkezőleg, a pápaság náluk, mint a forradalom remédiája, vagy a forradalom létrehozója szerepel. Különböben az okoskodás, a mely ellen szólok, s mely az intelligens katolikusok részéről szokott világgá bocsátatni, helyes lehetne, ha a kérdéses hajó szoliditása már próbát állt volna. De nem állt. Az egykor a zátonyokon áthatolásra úgy föl szerelt járműven most fölcserelevék a részek, meg van változtatva az arány. A súlypont át van helyezve. S a legkisebb test közre hathat így a legnagyobb viharra. Így az ész és a tudomány, bármily védteleneknek s könnyűeknek látszassanak is, örök tartamuak, mert az igazság alkotta őket. Semmi, a mi ezekből van, nem semmisülhet meg; mindig elnyomva, új életre kelnek; de azért a pápaság még is a hajótörés utján van már. Azon elfoglalt álláspontja, hogy nem látja a valóságot, hogy bizton vár valamely csodára,

melylyel az ég megmentendi, nincs minden nagyság nélkül s mi nem fogjuk tisztelet nélkül tekinteni a látványt, mely meglepi a jövőt. 1870. szeptember 20-án, ép mikor az első ágyu-szegeztetett a Pius-kapu ellen, a rajongók még mosolyogtak s azt kiabálták: „Nem fognak bejönni.“ E korlátolt modoru várákozásnak meg kelle termenie következményeit. Így vésztették el a zsidók is templomukat, azon ürügy alatt, hogy isten az utolsó percben az angyalok légióit küldi megmentésükre. Így kompromittálják minden nap Franciaországot, csodákkal telt mult emlegetése s a természetfölötti protekció ígérete által. A bölcsészet nem zárja ki a hitet az örök igazság oszméje iránt, a mely felé minden igaz meggyőződés a bensőség áhitatával fordulhat; de mint az elbizottság tényét tekinti azt a hitet, mely az isteni tervekre hagyja magát, a gondviselés örökülésére hivatkozik, bármely mulasztásokat követ is el, bármily kevéssé használja is föl segélyül, a mit felhasznál.

II.

Ha az 1870-ki háboru közvetkezménye csak az lett volna, hogy Franciaország hadseregét kénytelen volt Rómából visszavonni, a román nem egy indoka maradt volna legalább a jövőre nézve a katolikusok számára fenn; de az 1866-iki és 70-ki események egyik legkomolyabb következménye az volt, hogy létrejött a protestáns, hatalmas, s arra lelkesült és oltánt Németország, hogy, mint minden győző, néhány évig kezében tartsa Európa felett a hegemoniát. Az így alakult állam a pápaságra nézve halálos ellenség. Két tényező alkotja a győzelem által rögtönzött emez eredményt: egyik Poroszország, a másik a német nemzeti párt. Mindkettő lényegében tagadása a római katolicizmusnak.

Poroszország, mely magva volt a császárságnak, a protestántizmus leánya legegyszerűbb ágon, a protestántizmus ragadta ki a semmiből, az volt létjoga. A porosz felfogás az egyháznak az állam alá rendeltetéséről ellentétben van a katolikus felfogással, a mely szerint az államnak csak anynyiban van létjoga, a menyinyiben az egyházat istápolja s engedi uralkodni. Poroszország mindenek előtt egy hadsereg, egy doktrinér közigazgatás, jó vagy rossz bölcsellemmel, de alappontjaiban a theokrácia tagadásával; a syllabus ugy látszik, mintha egyenest ellene készült volna. Nincs porosz államférfi, a ki nem vallaná, hogy az egyén mindenek előtt az államé, mely őt neveli, szabályozza, intézi, felhasználja. „Istennek inkább engedelmeskedjete, mint az embereknek,“ oly maxima ez, mely előtt e politikusok nem tartják kötelességüknek, meghajolni.

Még ellenségesebb volt a római kuria iránt a német császárság második alkat-eleme, a nemzeti párt. Gyökeres, határozott ellenzék ez vele szemben. Protestáns szabadelvűek, vagy racionálisták, a német hazafiak, az ultramontánizmussal mind ugy állanak szembe, mint hazájuk s az emberi szellem legveszedelmesebb ellenségével. Meg vannak győződve, hogy ez ellen küzdven, a jövőért küzdenek s hogy e harc egykor a legjogosabb cím lesz az emberiség elismerésére, s hogy ez lesz, a mivel a német császárság állás-foglalását igazolja. Dogmatikusok levén eredetileg, átdolgozzák a francia liberálizmust, meghagyva még a mit roszalnak is, a kevéssé böl-

csészi könnyedséget. E szempontokban némi történeti tévedéseket kevernek. Elbizakodottságukban azt hiszik, hogy Németország nem tartozik másnak, csak magának, mintha az értelmi kultúra, a vallás, az irodalom fölébredése, a társadalom polgárosítása Németországba is nem külről vitetett volna be, nem kölcsön lett volna, a melyből ezer évvel ezelőtt nem volt még egyiknek sem, némely államnak pedig pár száz évvel ezelőtt nem volt még semmije. Történelmileg visszautasítani a szenvedélyes tudósok emez igényeit, könnyű lenne; de mire való lenne elítélések ellen küzdeni, melyek időnkint el-elfognak egy-egy népet? A német krédó első pontja, hogy Németország csak saját magának köszöni felvirágzását, és a vallásban is fő-fődolog az a népgondolkodás módja előtt, hogy az állam nem gyakorolhatná ellenőrködését, hogy egy része a népek a római kuria kényszere alá lenne vetve, oly hatalom alá, melyet nem Németország gyakorol, sőt melyben a franciáknak is nagy részük lehetne: oly dolog ez, melyet megaláznak tartanak azon emberek, kik megszokták, hogy következtések, s hogy az események nekik adnak igazat.

(Folytatása következik.)

Történeti apróságok a multból.

(Folytatás.)

4) Az románó katolikusok ő kegyelmek az husvéti határkerülésbeli proceszsiójukat végezzék el jó idején, míg tudniillik az reformáta orthodoxa religion levők közönséges isteni szolgálatjukhoz nem kezdenek. Az urnapi proceszsióhoz pedig, úgy egyébkor is ne kezgyenek, míg a reformáta orthodoxa religion levők az isteni szolgálatot a templomban el nem végezik, obszerválván mindazáltal prédikátor uramék is isteni szolgálatra való harangoztatásoknak szokott oráját.

Az urnapi proceszszion kívül penigs semmi nemű proceszsiót a piaci templom és skhola között való utcán ne járjanak, hanem a más tágas utcán. Ha mikor penigs temetési alkalmatossággal, vagy oly egyéb elkerülhetetlen káuszban a piaci templomban való isteni szolgálatnak idején tanálmának a románó katolikusok ő kegyelmek azon utcára menni, akkoron is lemenőben az város kutjánál az Borbély János háza előtt a templomon felül, alá az Huszár házáig, felmenőben az Huszár házától fogva fel a specifikált kútig, minden énekléseket, dobolásokat, lövöldözéseket és kiáltozásokat szüntessenek meg.

5) Az skholabeli mindenik két mestereknek, diákoknak és skholasztikus nemeseknek is mind két részről az városon fegyvert, buzogánt hordozniok, sem másokkal maguk után hordoztatniok, szabad ne legyen. A nemeseknek mindazáltal rekreációnak idején az városon kívül nem interdiktatit jó fenyték és vigyázás alatt, hogy exorbitancia abból is ne következzenek.

6) Egymásra való alkalmatlan és büstelen izengetésekkel egymás vallásának, vagy annak követőinek szidalmazásával, becstelenítésével egymást ő kegyelmek ne illessék.

7) Néhai Borbély István fundussa felett, melyhez 14 frtig prétendálnak a páterek ő kegyelmek, a reformáta orthodoxa skholához engedik propter jus vicinitatis

ejusdem *) hogy annál is inkább ő kegyelmek között az jó edgyesség terjedjen.

A felyebb említett 1633. esztendőbeli kontraktus penigs, melyben egyéb megtartásra való dolgok között a kontraktus violációjának poenája is cum executionis modalitate determinálva vagyon, és ezen mostani kontraktus violációja iránt is helyben hagyatva, szóról-szóra ugy következik:

Mi Apafi György, az erdélyi fejedelemnek egyik tanácsa és Küküllővármegyének főispánja, Dávid Diák kőhalomszéknek királybirája, Georgius András brassai főbíró, Farkas Ferenc udvarhelyszéknek vicekapitánya, ugy mint az ide alá megirt specifikált dologra az erdélyi fejedelműl ő nagyságától Rákóci Gyögytől kommisszariusok, adgyak emlékezetre mindeneknek, a kiknek illik ez levelünknek rendében, mivel ennek előtte is az orthodoxa és katholika religion levő atyafiak között voltanak némű-némű kontroversziák kiváltképen a templomok állapotja felől, melyek ennek előtte való esztendőkbekben eligazítottunk vala nagyobb részre, de a mi még hátramaratt volt annak eligazítására és komplánálására e mi kegyelmes urunk fejedelmünk ez jelen való 1633 esztendőben 23 napján juniusnak ide Udvarhely városában ad faciem loci bocsátott és legált volt bennünket. Azért ilyen kondiciók alatt az megirt esztendőben, napon és helyen a köztök álló kontroversziát komplánálták és igazították el.

Első kondició. Mint hogy már itt az Udvarhely városában levő orthodoxa religion való atyafiaknak és az katolikusoknak is külön lészen ez után templomok, ez okon mivel egyik a másik templomoknak építésében mindenik fél kommuniter munkálkodtanak, tehát ennek utánna egyik fél is a másiknak templomához soha semmi uton módon semmi prétenziókat fen ne tartsanak se maguk se pedig posteritások, hanem minden közöket ha mi lehetett volna, in summa mindenik fél mi előttünk kivéve, mind az parochiával, azaz, prédikátor és skhola mester házával egyetemben és ha valaha successu temporis valami tyrannus fejedelem, avagy ur birodalmában (quod absit) esnének, azt is semmi uton módon ennek a kompozíciónak violálására ne indítsák, moveálják, sőt a mi rajtok áll, benne szóval ellenzik, ha ugyan valamelyik fél megkevesednék is, de ugyan a felől ezen libertások légyen akármelyik félnek a templom felől, melynek megállására mindenik fél egyiránt kötelezzék magukat.

Második kondició. A templomokhoz és parochiákhoz levő földeket akár mi névvel neveztessenek, tehát az orthodoxa religion levő atyafiaknak felét, a más része pedig a katolikusoknak adassanak.

Harmadik kondició. Az épületben a mi hátra vagyon, az előbbeni kompozició szerint mindeniket prestálni ígérnek az katolikusok.

Negyedik kondició. Valami székeket az orthodoxa religion levő atyafiak építettének, melyek pediglen a katolikusok templomában állattanak és voltanak, most immár, mint sajátjukat a más templomban hozassanak onnét.

*) A székely konstitúciók szerint, örökösök biányában a sikulika haereditást a szomszédok és nem a fiskus örökölte.

Ötödik kondíció. A harangozás felől, a fejevári modalitás obszerváltassék. Így tudniillik, hogy első az in-nepnapokban az orthodoxa religion levő atyafiak legyenek az harangozásban, de ha azoknak innepek nem lenne, tehát az katolikusok is olyankor szabadon harangozhassanak, a mi-kor akarnak, ha pedig halottjuk történnék, tehát a melyik fél elsőben kezd az harangozáshoz, a másik addig reá ne kezd-jen, a míg el nem végződik. Hasonlóképpen, mivel egy te-mető kertek lészen, egyik a másikra ne vigye halottját, ha-nem ha egyik eltemeti, úgy vigye a másik be.

Hatodik kondíció. Az béradás felől, se az orthodoxa religion levő atyafiak ne kívánjanak, sőt ne is vegyenek az katolikusoktól, se e kontra a katolikusok az orthodoxa religion levő atyafiktól semmi just, egyik a másikhoz ebből is ne préténdáljanak se maguk, se penig másokat ennek vio-lálására és megvételére ne indítsanak, moveáljanak egyik fél is, hanem mindenik fél az ő religióján valóval kontentus legyen

(Folyt. következik.)

Közi: dr. Kolozsvári Sándor.

VIDÉKI ÉLET.

Háromszék, Réty, március 3, 1874.

Sepsii egyházmegyénkben az egyházmegyei vizsgálat (kánonika vizitáció) megtörtént január 11—23 és február 2—10 között; megvizsgáltatott 35 egyház; a vizsgálat ered-ményéről s annak következtében egyházmegyénk ez. idő sze-rinti állásáról, sietek, nem csak egyházmegyénknek, hanem egész anyaszentegyházunknak beszámolni, kimutatni az élet-képes-séget, a hol van, de nem hallgatni el a pangást, a veszély felé sietést, a hol ez, mint szomorú körjel uralomra jutott; s hogy annál rendszeresebben haladhassak, az 1867-iki köz-szinat 138 vez. sz. alatt megállított kérdő pontok szerint veszem fel tudósításom vezérfonalát, melyek mint pragma-tikus vezérlő pontok mindenütt kimutatják az irányt tudó-sításom körének, minden egyházat külön nem fogok tárgyal-ni, hanem a kérdések szerint, a hol kell, ki fogok terjesz-kegni az illető egyházakra. Lássuk tehát rendre.

1) Egyházmegyénkben van a püspöki vizsgálat alatt álló két egyházon u. m. Ilyefalván és Szt.-Györgyön kívül 35 anya-, és egy leány-egyház, Brassót is ide számítva, a hol ez évben nem volt vizsgálat, mivel ottan 3 évenkint tar-tatik meg. E 35 egyházban van jelenleg 34 rendes lelkész, mert a szácsvai rendes papi állomás ürességben van, a ho-vá a pályázati idő kitelte után február 10-én egyh.-megyei előjárásunk és az egyházközség képviselői által a kijelölés megtétele s mivel csak egy pályázó jelentkezett, az ki is jelöltetett theol. kand. Bedő András személyében (február 22-én meg is választatott); van 4 nyugalm. lelkész, 45 isk. tanító, 6 nyuglm. tanító, nincs tehát ürességben most a Bedő András megválasztásával sem papi, sem tanítói állo-más, némely ének-vezérek a községi iskolákhoz ideiglenesen be vannak tanítóknak választva, mint a rétyi, málnási, ár-kosi, hidvégi, árapataki, szt.-királyi, bodolai, nyéni, k.-bo-roznyói ének-vezetők.

2) Képviselőt nincs egy egyházközségben is. A megye-bírák rendszeren 3 évre választatnak, a m.-birói állomások és

a presbiteriumok rendszeren be vannak állítva, m.-birói válto-zások történtek: Eresztevényen, Bodokon, Szt-Királyban, Uzonban, Komollón, Kis-Borosnyón. Mint erélyes és a köz-ügy iránti buzgóságról ismeretes számoló-megye-bírákat és pénztárnokokat mutatjuk fel a következőket u. m. az angyalo-sit, kálnokit, zalánit, kőrispatakit, gidófalvit, árkosit, úgy Ár-koson magtár kezelő Tegző Sámuel, a kőrispatakit, szemer-jait, al-dobolyit, kilyénit, ki a lelkészszel kezét fogva, ezen egyház eddigi zilált állapotát életre és haladásra vezette, kőkösit, bikfalvit, uzoni egyház-községi eddigi pénztárnokot és iskolai pénztárnokot, komollói eddigi m.-birót, ki az egy-házközség ügyei vezetésében és a temető diszes bekeríté-sében nagy buzgóságot tüntetett ki, n.-borosnyóit és f.-dobolyit. A presbiteriumok között újítás némely helyeken nem történt, többnyire $\frac{1}{3}$ -ában megújítottak.

3) Lelkek száma összesen, Brassón kívül, 20,186, szü-löttek száma 710, halál-eset 676, házasság 206 pár, neve-zetes szaporodás volt Szotyorban, Lisznyóban, Komollón, N.-Borosnyón F.-Dobolyban, K.-Borosnyón, nagy apadás Angya-loson, himlő és toroklob miatt, Bodokon, Kőrispatakon, Sze-merján, Árkoson, Egerpatakon toroklob, Nyérben halál-eset és eltávozás miatt. Népes egyház a zaláni, hidvégi, nyéni, uzoni és n.-borosnyói. A népesség, születés és halál-eset, úgy a házasság fennebb jelzett számából ama statisztikai észlelet jön ki, hogy a múlt évben minden 28 egyén között 1 született, minden 30 élő közül 1 meghalt, és minden 98 közül egy pár házasságra lépett; általános szaporodás 34.

4) Istenisztelet csaknem mindenütt rendszeren foly-tattatik és minden egyházi cselekvény kiszolgáltatik; a temp-lom-gyakorlat emelkedett Martonoson, Oltszemén, Málnáson, Hidvégen, Kőkösben, Bodolán, Lisznyóban, N.-Borosnyón; kü-lönösön N.-Borosnyón öreg lelkész aa. iránt érzékeny méltánylatát és elismerését fejezte ki egyház vizsg. székünk, hogy öregsége 83 éve dacára is oly buzgón, oly odaadással folytatja a templomi isteniszteletet, miszerint a hivek, mint agg pátriákha körül megjelenni, lelkesedéssel sietnek a tom-plomba. Magyaroson is emelkedőben van a templom-gya-korlat. E kérdés alatt a rétyi isk. mester ellen feladás tété-tett azért, hogy advent 3-ik vasárnapján a vecseryét el-mulasztotta, miért egyház vizsgáló székünk által megintetett. Erősdön feladatott, hogy mives napokon s még penitenciális heteken sem tartatik templomozás: azért egyház vizsg. szé-künk komolyan megrendelte, hogy ezen rendtelenség meg-szüntetessék s a templomozás, különösön penitenciális heteken megtartassék; továbbá ezen kérdésre, hogy a templom kulcsa kinél áll? a presbiterium azt felelte: hogy kulcsa nincsen; miért a pap komolyan megfeddetett, hibául tétetvén ki, hogy a múlt évben ezen kérdésre a kulcs nem léte eltítkoltatott s azon hibás felelet tétetett, hogy a kulcs a papnál áll, meg-rendeltetett, miszerint 8 nap alatt kulcsot csináltassanak. Végre, a nép részéről is a templom nem-gyakorlása konsta-táltatván, álljon itt e tárgyra vonatkozólag a vizsgálati jegyzőkönyv eme kitétele: fájdalmasan iratik j.-könyvbe, hogy ezen egyházban a templomozásra és templom gyakorlására nézve minden tekintetben ziláltság uralkodik. Egyh. vizsg. székünk atyailag ajánlja ezen szomorú állapot megszünteté-

sét, a vallásosság és erkölcsiség föllevenítését, hogy ezen veszélyes pangásnak ne legyen áldozata a nép s ne kövesse ezen ziláltságot a szegénység és erkölcstelenség. Nyénben e kérdés alatt a mester ellen ezen feladás tétetett, hogy nem akar estvéli ének-szóra menni a halottas házakhoz, ez a feladás a mult évi egyh. vizsgálatkor is megtétetvén, egyh. látog. székünk az akkori határozat mellett mara. most is, miszerint, ha alkalmas házhoz hivatik, egészsége engedi, s ragályos betegség nem uralkodik, elmehe, egyéb iránt e rosz szokás betiltathatnék még inkább a külhatóság által.

5) Biblia-magyarázat nem volt K.-Borosnyón, a pap terhes szemfájdalma miatt, Szacsván pap nem léte miatt és Erősdön E tárgynál is a pap és presbiterok között éles nyilatkozatok merültek fel, de hagyjuk el, talán észre tér, kit a dolog közelebbiről éget.

6) Ismétlő iskola mindenütt van; isk. köteles 982, feljár 697, e szerint 285 nem jár, részint szegénység, betegség és félszegség miatt. A népesség száma szerint 29 egyénre esik egy ismét. iskolába járó, e tekintetben emelkedés észleltetett, mert a mult évi vizsgálatkor 3 egyházban nem volt ismétlő iskola.

7) Konfirmáció volt Rétyen, Besenyőn, Étfalván, Bodokon, Oltzemén, Hidvégén, Árapatakán, Szt.-Királyban, Kőkösben, Nyénben, Bikfalván, Lisznyóban, N.-Borosnyón, F.-Dobolyban, Egerpatakon. Összesen 437 konfirmáltatott.

8) Himlő-oltás mindenütt volt, 411 gyermek oltatott be; de a beoltottak száma ennél sokkal nagyobb, mert Rétyen, Angyaloson, Martonoson, Zalánban, Kőröspatakon, Kálnokon, Szt.-Királyban, Kilyénben, Bikfalván, Komollón, N.-Borosnyón, K.-Borosnyón, Szacsván, Magyaroson, a beoltottak száma nem közöltetett a lelkészekkel.

9) Botrányos életűek, kik törvénytelenül együtt laknak és élnek, vannak Bodokon, Málnáson, Zalánban, Kálnokon, Hidvégén, Al-Dobolyban, Kőkösben, Lisznyóban, N.-Borosnyón, F.-Dobolyban, kikre nézve intézkedések tétettek vagy helyben, vagy polgári hivatalokhoz átirás által.

10) Iskola. Isk. kötelesek száma összesen 2342, iskolába jár tényleg 2219, e szerint 9 egyénre esik egy rendes iskolába járó, összesen az ismétlőkkel együtt 7-re esik egy tanuló; a rendes iskola-kötelezettek közül 129 nem jár iskolába részint szegénység, részint betegség és félszegség miatt. Legkitűnőbb iskolák: a rétyi, oltzemi, szemerjai, hidvégi, arapataki, uzoni, komollói, n.-borosnyói és k.-borosnyói; dícséretesek a besenyői, angyalosi, martonosi, gidófalvi, erősi, al-dobolyi, nyéni, Bikfalván a fiu iskola, a lisznyói és egerpataki. Átalában az iskola-ügy igen jól áll, közvizsga a mult évi iskolai idény végén mindenütt volt, vizsgát állott 1586 tanuló, de nem adatott fel a szám Eresztevényen, Bodokon a leány-iskolában, Oltzemén, Málnáson, Zalánban, Hidvégén, Kilyénben, Szotyorban. Jelenleg az iskolák fel voltak hivatalosan oszlatva Besenyőn a himlő miatt, Angyaloson a himlő és toroklob miatt, Etfalván néhány napra az egyh. vizsg. szék oszlatta fel az éppen akkor kiűtött himlő miatt, Hidvégén a himlő, Arapatakon a toroklob, Komollón a himlő miatt. Más felekezetű jár a mi

iskoláinkba unitárius 1, görög kath. és unitus 49, héber 11, rom. kath. 31. Községi iskolák vannak Eresztevényen, Árkoson, Kilyénben, Szt.-Királyban, K.-Borosnyón, Hidvégén, Árapatakán, Bodolán, F.-Dobolyban. A községi iskola felé vajadásban vannak, a rétyi, bodoki, málnási, nyéni és zaláni iskolák, melyekről átalában a vizsg. szék határozata az, hogy följelenti az egyh.-megyei közgyűlésnek.

11) Anya- és j.-könyvek mindenütt rendben találtattak.

12) Kepe-hátralék van Martonoson 2 egyház-tagnál, Erősdön 1 tagnál, Szotyorban fa-, gabona- és ozipora kepe-hátralékos több adatott fel a lelkész által, de minthogy a presbiterium által nem voltak megítelve, visszautasított oda. Nyénben a kepezők névsora megállításáról intézkedés tétetett, különben kepe-hátralék nem adatott fel, Uzonban 2 egyház tag nem fizetett. Szacsván a leendő pap fa-kepejé-hová rakásáról intézkedés tétetett. E szerint, egyházmegyénkben a kepe-hátralék nem elcsüggesztő, sőt a népesség számához képest, még számításba sem vehető, mi a nép alkotmányos érzetéről, az egyházi személyek iránti tiszteletről és kegyeletről tanuskodik.

(Folytatása következik.)

Kisantal Sámuel.

KÜLÖNFÉLÉK.

= (Meghívás.) A szil.-szólnoki ref. egyházmegyének idei tavaszi közgyűlése folyó év március 22-én kezdődőleg zilahi ref. egyházunkban fog megtartatni. Miről azon tisztelet teljes kéréssem kíséretében értesitem a mlts. s tekintetes gondnok, világi s egyházi ülnök urakat és egyházmegyei képviselőket, hogy a jelzett időben és helyen minél számosságban megjelenni sziveskedjenek. Bogdánd, március 6-án 1874. Dombi Lajos, esperes.

= (Meghívás.) Az udvarhelyszéki általános néptanító egyesület udvarhely-járás köré f. év március 24-ik napján, d. o. 10 órán kezdve a szokott helyen közgyűlést tart, melyre a t. tanító urakat és a nevelés-ügy pártfogóit tisztelettel meghívja. Bod Károly elnök.

= (Nyilatkozat.) Az „Erdélyi prot. közlöny“ idei 163—7-ik számában megjelent „Nyílt levél“-re válaszolva, tudatom illetővel, miszerint a kérdéselt ilosvai iskolai alap tisztaba hozatalára m. é. egyházmegyei tanácsunknak 14 s illetőleg 29 sz. a. határozata folytán egy bizottság lévén kiküldve, most említett bizottság hivatalos jelentését f. év március 22-én kezdve Zilahon tartandó egyh.-m. közgyűlésünkre beterjesztendi és az e tárgyban hozandó határozat „Nyílt levél“ irójának tudomására fog juttatni. Bogdánd, március 6-án, 1874. Dombi Lajos, esperes.

KÖRÖZTETNEK.

255—1874.

Marosi egyházmegyénkben:

I. a kis-görgényi kántor-tanítói állomás, fizetése 230 frt. 98 kr.

II. a k.-szt.-miklósi kántor-tanítói állomás, fizetése 234 frt. 97 kr. o. é.

Pályázati határnap, mindkettőre nézve április 24.

A folyamodványok marosi esperes, t. t. Vályi Pál aa. hoz, Ny.-Szent-Benedekre (u. p. Ákosfalva) küldendők.

Kolozsvártt, március 10, 1874. Nagy Péter, erdélyi ev. ref. püspök.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

IV. ÉVFOLYAM

KOLOZSVÁRT, MÁRCIUS 19, 1874.

168—12. SZÁM.

Megjelenik minden esütőtökön egy iven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. **Szerkesztőségi** iroda — hová a kéziratok és előfizetések **bérmentve** küldendő: külmagyarutca, 9 sz. —

Viszszapillantás.

Motto: „Minden institució Pygmalion szobra, melynek lelke hiányzik, és a melybe lelket csak a nemzet lehelhet.“

Br. Eötvös.

(Folytatás.)

II.

Hosszas vajadás után, 1871-ben, az erdélyi evang. reformált egyházkerület közgyűléseinek legnagyobb részben képviseleti alapon történt szervezetével az egész egyházkerület alkotmányos szervezete betetőzést nyert. Ez időtől fogva már kétszer (1872 aug. 18—26 és 1873 nov. 2—10-ik napján) volt alkalmunk a kerületi közgyűlésnek az előtte álló fontos s egyházi életünkben rövidebb vagy hosszabb idő alatt létkérdéssé válható ügyek elintézésére. Mikép használta fel az alkalmat? E kérdésre megfelelően az említett két közgyűlés jegyzőkönyveinek futólagos áttekintése után.

Tegyük hát azt. Lapozzuk át a két különben elég fokos jegyzőkönyvet; a tehető észrevételek talán nem lesznek minden tanulság nélkül. Mielőtt azonban részletekbe bocsátkoznánk, legyen szabad, néhány általános s mindkét jegyzőkönyvre illő észrevételt tenni.

A legelső megjegyzést a jegyzőkönyvek összeállításának nehézségét s lassúságát illeti, mit azok kinyomatásának s szétküldésének késedelmessége okozatosan követ. E körülmények miatt, a legtöbb esetben, fizikai lehetetlenséggé válik elvégzése azon teendőknél, melyeket a közgyűlés az igazgató-tanácsra, vagy a szabályszerű időben üléselő egyházmegyei közgyűlésekre bizott. Ennek további következménye: először, az egyházkerületi közgyűlés tárgyalására váró ügyek előkészítésének hiánya, mely a jelen állapot mellett bekövetkezik jövőre is mindazon kérdésekben, melyekben az egyházmegyék véleménye kihallgatandó s esetleg e vélemények alapján az igazgató-tanács által törvény-, vagy másnemű javaslat volna a nagy gyűlés elébe terjesztendő. Má-

sodszor, az egyházi ujonnan alkotott törvények megismerésének akadályozása. Ugyanis, az egyházkerületi közgyűlésnek általános egyházi viszonyokat szabályozó határozatai: törvények. E törvényeknek nincs más hivatalos gyűjteménye, mint a j.-könyvek. Nincs más kihirdetési módja, mint azoknak minden önálló lelkészszéggel bíró egyházközség részére való szabályszerű megküldése. Ha már most a központból az említett okok miatt a jegyzőkönyvek csak hónapok, sőt, uti figura docet, szinte félév múlva küldetnek az esperesekhez s ezektől ismét hónapok múlva az illető lelkészekhez: a törvények, keletkezésük után, hosszú időre ismeretlenek s alkalmazhatlanok maradnak. Pedig, bizony nem azért alkottatnak a törvények!

E visszaszám dolog orvoslást kíván. Miképpen? Egyéni nézetet e tekintetben mondani, azért nem kívánok, mert az igazgató-tanács, felelőssége érteében, úgy is részletes javaslatot terjesztend az előttünk álló közgyűléshez, melyet magam is osztok. A közgyűlés bölcsességétől fog függeni, hogy azt úgy, a mint az javasolva van, vagy belátása szerint való módosítással, már a jövő kerületi közgyűlésen gyakorlatba vegye.

Másik általános megjegyzésem az ügyek tárgyalásának vontatottságát illeti. Olvassa bárki kivált a közgyűlés megnyitását következő első napok jegyzőkönyvét: bámulatra, kevés érdemleges elhatározással találkozunk. Ez többféle következtetést enged vonni: hogy, vagy talán az ügyek nem kellőleg előkészítve terjesztetnek elő, mi tájékozatlanságot eredményez; vagy csekélyebb jelentőségű ügyek felett való tanácskozásainkban sem tudunk szabadulni a szóvási és vitatkozási viszketegetől; vagy személyes érdekek gyűjtenek maguk körül védelmezőket; vagy szennvedélyek uralják a gyűlés hangulatát, sat. melyek a jobbra is felhasználható időt elrabolják, s az utolsó napokban a kellő megfontolást kizáró rohamos intézkedések mellett — mert az időből, türelemből s a zsebpénzből kifogytunk — legjelentősebb ügyeinket szépen a jövő gyűlésre halasztjuk.

Ilyen és ezekhez hasonló gondolatok támadhatnak az idegen olvasónak fejében, látva a felmerült, mondhatni, minden fontosabb ügy elintézésének halasztgatását s függőben tartását. Azok, a kik részt vettek a két kerületi közgyűlésen, legjobban tudhatják, hogy az említett föltevések vajjon alaposak-e, vagy sem!

Vizsgáljuk a tárgyalás alá jött ügyeket kissé részletesebben; de azokat se hagyjuk figyelmen kívül, a melyek egészen elmaradtak. Első sorban kiemelem egy általános egyházi közpénztárnak felállítását. Hányszor fordult már elő e kérdés régi gyűléseinken?

Nincs anyaszentegyházunknak tán egy értelmes tagja is, ki annak szükségességét, mint jövő fenmaradásunk feltételét el ne ismerte volna. Bármennyit méditáljunk, azt önmegadóztatás nélkül fel nem állíthatjuk. Ismerem az ez ellen felhozni szokott ellenvéteket: a hordozott nagy terheket, állami, és polit. községi adókat, az általános szegénységet, az egyház iránti hidegséget sat. sat. De engedjenek meg, tisztelt ellennézeteseim, én is ismerem ugy a terhek menyenyiségét, mint hiveink anyagi és szellemi állapotát; de azért merem állítani, hogy a lelkészek, esperesek, gondnokok s minden felvilágosult hitsorsosaink buzgósága és kellő felvilágosítás előre bocsátása mellett indítandó általános akció, megválasztott időben és körülmények között, bámulatos eredményre vezethetne. Ki kellene mondani a közgyűlésnek először az elvet, kidolgozni annak a részletes kéresztül vitelhez tartozó szabályait, magát pedig a gyakorlati kivitel az egyik legközelebbi gazdag termésű évig függőben lehetne tartani. Ez önadózás állhatna pénzben, de állhatna gabonában, mely idejében pénzzé tehető. Nincs oly szegény elnyomorodott tagja az egyházkerületnek, ki pl. aratáskor, vagy őszi legalább 1—2 kupa szemes gabonát adni, képes ne volna. Gondolkozzunk e kérdésen, s tegyünk valahára valamit kedvező megoldása felé.

A kepe-rendszer a legtöbb helyen teljesen leélte magát. Főpásztorunk már az 1872-ki közgyűlésen tett püspöki jelentésében hangsúlyozá, saját szavaival élve „hogy ha az némely vidékeken továbbra is fen fog tartatni, mulhatalanul maga után fogja vonni azt, hogy képzetebb és tehetségesebb ifjaink azokat a pályákat fogják választani maguknak, a melyen szolgálatjuk után tisztességes megélhe-

tésük biztosítva van; a lelkészi hivatalra pedig csak azok fognak vállalkozni, kik számára más élet-pályákra nincsen kilátás. Ez pedig az egyházközségekben a vallásos és erkölcsös élet hanyatlását szükségképen eredményezendi, a mi ország-részünkben nemzetiségünk hanyatlásával is szoros kapcsolatban áll.“

Mit tett a közgyűlés ez égető baj orvoslására, vagy legalább a jövőben való orvoslás előkészítésére? Jegyzőkönyveink szerint — semmit. Elhangzott a szó, hogy a j.-könyvben nyoma maradjon.

Ismerek egy nagyon szegény egyházközséget, mely alig pár évvel ezelőtt a pap buzdítása s felvilágosítása folytán hiveinek kevés gabona-adakozásból alapított magtárában már is oly tekintélyes alapra tett szert, mely pár év múlva már a jelenlegi papi fizetés biztos alapja leendő s nem lesz szükség — kivált rossz termésű években — állami közigazgatási közegekkel felhajtani a kepeét, mely legtöbb esetben a lelkész s hivei között az egyenlenségnek s vizálgodásnak magvát képezi, a vallásos, erkölcsi élet látható hátrányára.

Ilyen, vagy más alapra fektetett kepe-megváltási alapoknak a tehetséghez képest előteremtése, általános kötelező szabálykint kimondása — tapintatos alkalmazással — eredményében csak üdvös lehetne. Megakadályozná a katholicizmusnak hódítását sok helyütt, mely a nem-fizetés miatt értelmetlen emberek-nél vonzerővel bír.

Dr. Kolozsvári Sándor.
(Vége következik.)

Egy pártolásra váró indítvány.

Naponta aggasztóbban hangzik a prot. papok és tanítók részéről az a panasz, hogy csekély fizetésök mellett az élet terheit csak a legnagyobb erőmegfeszítéssel képesek elhordozni. E panasz a milyen igaz, éppen oly elszomorító, főként azért, mert ez idő szerint rajta alaposan segiteni, csaknem lehetetlen. Még a tanítói karra nézve — legalább a meszsze távolban — kezd előtűnedezni a jobb lét bádgyadt fényű csillaga; de a papság csak növekedő aggodalommal tekinthet a reá nézve mind inkább-inkább elboruló láthatár felé. Mert, hogy az egyházi hivatalnokokat fizető hivek, jövedelmökhöz képest, tul vannak terhelve fizetendőkkkel, ezt csak az nem látja be, a ki nem akarja. A rendkívül felszaporodott adó, a megyei, községi terhek, világi és egyházi hivatalnokok díjazása, már csak a legnagyobb erőmegfeszítése mellett eszközölhetők.

Az adót, megyei, községi terheket, jegyzői fizetést valahogy csak megfizeti vagy kész pénzzel, vagy elárvere-

zett marhája árával, de nem így áll a dolog a papi és tanítói tartozással. A hívek, bizva az egyházi hivatalnokok keresztyéni szeretetében, engedékenységében, azoknak fizetését legutolsó gondjai közé sorozzák, s rendesen hiányosan, vagy pontatlanul teljesítik. Ezeket tekintetbe véve, az egyházi hivatalnokok jelene s jövője feletti aggodalmat senki sem veheti túlzottnak, s indokoltnak láthatja azon eszmecseréket, melyek az egyházi hivatalnokok nyomasztó helyzetét s annak lehető jobb karba állítását tárgyazzák.

Kétségtelen igazság, hogy a legradikálisabb kura — a papságra nézve — az egyházak csoportosítása által lenne elérhető. A tanítókra nézve pedig — a gyengébb egyházakban — a rendes papi hivatal megszüntetésével felállítandó jó tanítói állomások — lévitaságok — létesítésével.

Mint hogy azonban ez eszme hihetőleg még soká fogja magát kellőleg kiforrni, nem látom feleslegesnek e tárgynak szellőztetését; különösen, ha ez által csak némi eredményhez is juthatnánk, ha pár fillérrel javíthatnánk is az egyházi hivatalnokok nyomasztó helyzetén.

Tagadhatatlan igazság, hogy az emberiség anyagi és szellemi nagyságát a mindennapi kenyér kérdése teremtette. Ennek köszönheti nemünk, hogy a paradicsom „állati” boldogságát elhagyván, azt a szellemileg oriássá fejlődött „ember” boldogsával cserélte fel, s hogy a paradicsomi öltönyt és a sziklák barlangját a mai jobblét kényelmének megfelelővé idomította. Mint hogy pedig megállapodás, teljes nyugalom nincs a nagy mindenségben, nincs társadalmi életünkben is, igen természetes, hogy a fejlődő emberiség a meghódított földet és annak produktumait naponta jobban felhasználja saját kényelmének előmozdítására a feldolgozás, használás által: kényszerítve hatalmas szellemével az anyagot dús kamattal fizetni vissza a reá fordított fáradságot.

Amerika végetlen, dús-gazdag ronái és beláthatatlan rengetegei, melyeket emberi láb nem tapodott, kevéssel hajtanak több hasznot az emberiségnek, mint Afrika homokpusztái, míg a miveltség magas fokán álló európai országok aránylag csekély területe gazdag kamattal fizet okszerű felhasználóinak. Vagy, hogy ne menjünk messze példaként: N.-Körös és Kecskemét gyümölcs-termelésre nem igen kedvű homokos határa, nemesített gyümölcs-fákkal beültetve, most évenként két millió forintot hajt be izletes gyümölcséből Cseh-, Lengyel- és Oroszországból.

Ezen tényeken alapuló igazságból kiindulva, bátor vagyok, ajánlatba hozni az egyházi hivatalnokok jövedelme emelése tekintetéből „az egyházi helyiségeknek nemesített gyümölcs-fákkal való beültetését.”

Az eszme nem új, kifejezést adott ennek az 1867-ik évi közszinat, midőn az egyház-vizsgálati szabályok 17-pontja alatt kimondja azon ohajtását, miszerint a papi és kántori telkek gyümölcs-fákkal beültetendők. Erre buzdit főpásztorunk is évenként az egyház vizsgálati jegyző-könyvre tett észrevételeiben, de a mint a gyakorlati élet bizonyítja, minden siker nélkül. Nem mondom, hogy egyes papi és kántori telkeken nem látszik némi nyoma a gyümölcsészetnek, de ezen elismerésre méltó kivételek a ritkaságok

közé tartoznak. Azt mindenki elismeri, hogy szép, jó és üdvös lenne, ha udvarunk, kertünk, a cinterem és temető gyümölcsös kertté varázsoltatnék, de utána teszik, hogy az kivihetetlen. Egy helyen a talaj nem termi meg a gyümölcs fát. Más helyen ellopják a gyümölcsöt. Harmadik helyen a pap, tanító öreg, úgy sem venné haszná fáradságának. Végre, ha sok gyümölcsöt természeténél, nem lenne becsé, ára, sat. sat.

Én sokkal fontosabbnak tartom a gyümölcs-fa tenyésztést, sem hogy az ilyen oda vetett mentségeket elfogadhatónak tartanám. Hiszen, a gyümölcs-tolvajok ellen a jó élő-kerítés, s egy kis felügyelet megteszik a maguk hatásukat. Vagy ha éppen egy pár kosár gyümölcsöt ellopnak kertünkől, ebből még nem következik, hogy félbe hagyjuk a gyümölcsészetet, fáinkat kivágjuk, hanem legfőlebb az, hogy örködjünk ezután még szigorúabban. Osztan, annál az ellopott gyümölcsnél, — a melynek előállítás költségre sem kerül — sokkal érzékenyebb kára történik a tulajdonosnak akkor, midőn marháját, vagy lovát a mezőről, vagy éppen az istállójából ellopják, s még sem hagyja abba a barom-tartást.

A talaj roszaságára vonatkozólag, mely 100 községből egy helyt fordulhat elő, inkább az áll „hogy nincs rosz talaj, csak rosz gazda.” Láttam én közsiklába vajt üregbe ültetett gyümölcs-fát is megrakva izletes gyümölcsessel. Talajt javítani éppen gyümölcs fáknál, nem tartozik a herculesi munkák közé.

Mike Lajos,
zsoboki réf. pap,

(Vége következik.)

Indítvány a mesterek választásáról.

Háromszék Réty, március 6, 1874.

E cikk és indítvány írására és közzé tételére nem csak az vezérelt, hogy indítványt tegyek, hanem azon tapasztalat, miszerint a mesteri választásokra némely egyházmegyékben a kijelölt bizottmány kandidál, némelyekben pedig nincs kandidáció, hanem az esperes tartja magát az 1856. zsinat 80 v. a. azon passzuszhoz: a fönnbbieken az iskola-mesterek választását illetőleg sat. A kandidációt megtartják az alkotmányosabb érzelmi esperesek, s mindenik fegyverül a zsinati határozatokat használja, elkezdve az 1842. évi 375 sz. a. kiküldött fő-egyház-tanácsi rendeleten 1865. 57 v. sz. zsinati határozatig. Azok az esperesek, kik a kandidáció mellett vannak, az egész pap-választási szabályok genesisét megtekintik, s az egésznek összegéből veszik ki azon szellemet, hogy kandidáció nélkül nem választatnak együvé is mestert; mások ellenben csak egyes, talán hasznot hajtó excerptákat szednek ki az egészből s félszegen tartják magukat a törvényhez, ama juris axioma ellenére: summum jus, summa injuria.

Kisértsük meg, a kandidációt nem tartó és nem pártoló espereseknek előttük megdönthetetlennek tetsző gyakorlatát törvényes szempontból kimutatni. Igaz, hogy az 1856 zsinat 80 v. sz. alatti határozata megadja az espereseknek azon jogot, hogy az általuk ajánlott egyének közül választ az ekklezsia. Ennek anynyiban volt akkor ér-

telme, hogy kandidációról s kandidáló bizottságról még mit sem tudott az anyaszentegyház és még nem is volt akkor pályázati hirdetés; de már 1857. 49 v. sz. alatt pályázati hirdetésről van szó, perszé, csak papok említetnek; azután 1863. 28. v. sz. a viszonyok és körülmények mérlegbe vételével, 1856. 80. v. sz. sok változtatásokon megyen által, s még végül az is oda van téve: ezen szabály az iskola-mesterek választására is kiterjesztetik; továbbá, 1864. 58. v. sz. 7. a) b) c) d) kandidáló bizottság állittatik fel, 1865 évben pedig 57. vezér sz. alatt az eddigi törvények és határozatok öszszefoglaltván, ezen szám alatt már egy teljes egészet képeznek, s ha csak a papok megválasztása említetik is, de implicite benne van a mesterek választási módja is, mert a XI. fejezet a) pontja tökéletesen kivészi élet az 1856. 80. v. sz. határozot említett paszussának, mert akkor pályázati hirdetés nem volt, most pedig a mesteri államásokra is a püspök hirdeti ki a pályázatot s nagyon önkényü lenne az esperes eljárása, ha ő a pályázók közül tetszése szerint egy maga jelölne ki 2. 3. 4. egyént.

De maguk azon esperesek is, kik nem szeretik a mesteri választásokra a kandidációt a kandidáló bizottság eleibe tálalni, hanem maguk szeretnek önkénykedni, a választók névsorát az 1865. 57. v. sz. XV. a) b) c) d) e) pontjai szerint állittatják egybe: tehát a törvénynek részint hódólnak, részint magukat azon felül, hogy ne mondjam, tul emelik, s mindég vissza szeretnek kacsintani az 1856. 80 v. sz. 4 szám alatti negyedik bekezdésre és az ügy ezen stadiumát védik; pedig alkotmányos érzelmü ember előtt, ha azon soha módosítás nem történt volna is, nagyon elavult-törvény.

Hagyjunk fel az ilyen jus primae-vel, mert most is a világiak egy része hierarkhiával vádol, s ha az ilyen s ehhez hasonló elavult szokásokat védjük és fentartani kívánjuk, némely ilyenekre bizony a vádat erőszak nélkül illeszthetjük; meglehet, hogy ezen avult s talán lehet nevezni, jogtalan joggal való élésben az illetők valami egyebet is szoktak nyerni, a mit a joggal együtt veszithetnek; de azon valami egyéb elvesztése nem indokolja soha a törvénytül való eltérést. Ezek szerint, anomália levén a mesteri választásokban: mert némelyek így, mások amugy viszik, vagy vitetik keresztül, azt megszüntetve, s a papválasztási szabályoknak ne csak némely részeit alkalmazva, hanem teljesen átvive a mesteri választásokra is, mulhatlan teendője az egyház-kerületi közgyűlésnek. Indítványom tehát az:

mondja ki az egyházkerületi közgyűlés, hogy az 1865. 57. v. sz. alatt hozott pap-választási szabályok azon pontjai, melyek a megüresedésről, pályázatról, kandidációról és választásról szölluak, a mesteri választásokra is kivétel nélkül alkalmaztatnak, hogy az egyöntetőség nem csak némely részben, hanem egészben meglegyen s esperes aa.-i utasítatnak, hogy az 1856. 80 v. sz. e tárgyú szölv határozattal felhagyva, magukat az 1865. 57. v. sz. alatti határozathoz tartásák.

Kisantal Sámuel.

Az igazgató-tanáes kis gyűléséből.

Kolozsvártt, március 16-én. 1874.

Elnök: nagymélt. gr. Mikó Imre. Jelenvoltak: főt. Nagy Péter püspök, Ince Mihály, dr. Kolozsvári Sándor, Sárkány Ferenc, Szabó Ádám, Szász Béla, Szász Gerő, és Bodor Antal, titkár.

1) Az egyh.-kerületi pénztár átvételére és az új pénztárnok kezéhez leendő átadására kiküldött bizottság beadván befejezett munkálkodásáról felvett j.-könyveket, kapcsolatos véleményei folytán: az egyh.-községek pénztárban levő 10—10 frtos állam-kölcsön részkötvényei egységesített kötvénnyel leendő kicserélés végett felterjesztetnek, s az utánuk járó kamatok az illető egyh.-községeknek aránylagosan fognak kiadatni. Az egységesített kötvények kamatai mi célra fordítása iránt az illető esperesek a felvi-gyázatra felhivatnak. Az elfogadott munkálat egy példány volt pénztárnoknak, egy példány a jelenlegi pénztárnoknak átadtván, a harmadik példány levéltárba helyeztetik.

2) A m.-vásárhelyi rendszeresített menynyiségtani közép-tanodai rendes tanári székre és ugyanazon fő-tanodánál felállítandó közép-tanodai latin-nyelv tanári székre, a főt. közgyűlés jóváhagyása reményében, a kijelölés kiiratik s a kijelölések beküldésére határnapul f. évi ápril. 10-ik napja tűzetik ki.

3) A múlt közgyűlés által fölkért enquete bizottság beadja a dispenzáció ügyében tett véleményéről felvett j.-könyveket. Áttétetik a f. évi egyh.-kerületi közgyűléshez.

4) A kutyfalvi evgh.-község kéri iskolája felépítésére eszközleendő segély-kéregést azon egyh.-megye területén megengedni. Utasittatik a felterjesztett kéregető könyvek szabályszerű kiállítására, a kéregetőkkel kötendő szerződvények némi módosítására, és hogy azokat az egyh.-megye közgyűlése véleményével terjessze fel ujjlag.

5) Az erzsébet-városi egyh.-község kéri, hogy új díjlevele megerősítették. Mivel a régi díjlevél szerint kö-lönösen két udvarból járó illetőség az új díjlevél szerint kevesebb menynyiségbe vétetett fel, a díj-levél kijavítására, vagy a fenforgó nehézségek indokolt fölfajtására utasittatik.

6) A szász-városi tanoda kéri az őt terhelő gr. Kún Zsigmond-féle tartozását az egyh.-kerületi pénztárból járó tanodai segély bentartott öszszege által kiegyenliteni és a tanodai segélyt folyóvá tenni. Értesittetik, hogy a kölcsönös követelések leszámításával az egyh.-kerületi pénztárt öszszesen 31 frt. 16 kr. teljes kiegyenlítési öszszeg terheli, mely alapon a kölcsönös követelések megszüntethetők.

— Előadatott ezeken kívül még 31 ügydarab.

Bodor Antal,
titkár

TÁRCA.

A vallási krízis Európában.

— Renan Ernőtől. —

(Folytatás.)

Jól tudják a német szabadelvűek, hogy a XIX. század nem utánozhatja a XVI-at, hogy nem sikerülne sem a katolikusokat, sem a protestánsokat lemondásra bírni ama vallási irányról, a melyért anynyi vérük folyt; de azt hiszik, hogy a katolikus Németország teljesen meg lesz nyugtatva, ha megtartja nevét, papjait, hagyományos szertartásait, egyéb összeköttetése azonban nem lesz s főleg Rómával igen csekély. Azt nem látják, hogy a katolikusokra nézve ez összeköttetés minden. Mert ha azt hiszik, hogy az isteni kegyelem egy főpap kezei közt van, a honnét árad szét azután a világra: akkor az, ki a hierarkhia láncolatán át nincs összeköttetésben az üdv eme központjával, okvetlenül hitetlenségben hal meg. Igazán szólva: a német szabadelvűek elég eszesek, ezt nem látni be; mert számítanak a haza-szeretet s a közös dicsőség kábító erejére. Látják, hogy a katolicizmus a XI. század óta Németország romlása volt, majd az egyedüli akadály, mely utját állta, hogy hazájuk arra a sorsra juthasson, melyet ők álmodtak neki. Meg vannak győződve, hogy napjainkban a katolicizmus a nagy akadály Németország egyesített politikai s értelmi világ-uralmával szemben. S így nem áll előttük választás. Az új német császárság s a katolicizmus két ellentétes érdek; kell, hogy a diadal határozzon közöttük. Nem felületes ellenszenv, vagy Bismark személyes szeszélye az, a mi Európa e két nagy hatalmát szembeállította; csak szűk látkörű politikus, ki azt sem látja, mit már előre kellett volna látnia, állithatná ezt; a dolgok logikája, az életért való küzdelem ez. Vita Caroli, mors Conradini. A történelmi esetlegések egyik legfrappansabb példája által a pápaság és Németország egy és ugyanazon percben érték el főnhéjazásuk tetőpontját. Az összeütközés kikerülhetlen volt mint mikor két ellenkező irányban haladó hullám összezsapodik.

A vatikáni zsinat a katolikusokat a lázas hangulat egy bizonyos nemébe ejtő, melyből a tetszetős kilábolás igen nehéznek látszott. Eléggé természetes, hogy ez már a zsinat alatt nyilatkozott. A többség iránt az, a ki ismerte a katolikus egyházat, nem lehetett kétségben; de hinni lehetett, hogy az érsekek egy kisebbsége (németek, magyarok vagy szlávok) elszakadnak. A történelem szerint eddig minden zsinat teremtett valamely schizmát. De oly mérvű a katolikus egyházra a forradalom által gyakorolt hatás azóta, mióta magát kérelhetlenül veté a centrálizáció karjai közé, hogy a zsinati kisebbség egy tagja sem lépett azon utra, a mely némileg elébe volt szabva; Hefele, sőt Strossmayer is alávetették magukat. E kitűnő emberek jól látták, hogy a modern katolicizmus állapotai közt egy schizmatikus érsek számára nincs hely. Alávetették magukat az egyháznak, midőn az egyház oly utra lépett, melyet ők roszaltak. De lehetetlen volt, hogy minden egyházi s világi ember ugyanazt

a mérsékletet őrizze meg; a szakadásnak, mint valamely csoda által felfüggesztve az érsekek gyülekezetének tartama alatt, okvetlenül ki kellett törnie az ülészak bezárta után, melyet elsőnek neveztek, de a melyet bizonyára nem fog második követni.

A gondolkozó előtt bizonyos volt, hogy e válság okvetlenül legélesebb lesz Németországban. Franciaország és más hason viszonyu országok, a melyekben a katolicizmus úgy szólván ősi szokás, mely az életet szabályozza, csak teljesen közönyösek maradhattak e dogmával szemben is, mint voltak már a szeplőtlen fogantatásával szemben is. A legtöbben, kiket figyelmeztettek a vakhit eme fokozásának veszedelmes következményeire, naivon megvallották, hogy nem látnak ebben mi újat sem s már régen kötelezve hitték magukat arra, a mit most látnak, törvény-erőre emeltetni. Nehány tanult egyházi ember, kinek theologiai irányát fellázítá ez új lépés, kelt ki csak az ellen. A tömeg teljesen mozdulatlan maradt. Egy dogmával több, vagy kevesebb: mit érdekelte e csekélység. A hívő kész volt, mindent elfogadni; a hitetlen meg mit törődjék e dologgal. A világiak tulzott ignoranciája nálunk mindent lehetővé tesz; nincsenek theologusaink, s ha lennének is, nem gondolunk velük, nem hallgatunk rájuk. Ily országban nem rágódnak a dogmán; ha az uralgó vallástól eltér valaki, azért teszi, hogy fentartás nélkül a szabad eszmékhez álljon.

Némelyek méjj sülyedést, mások nagy haladást látnak ebben. Bizonyos, hogy Franciaország áldhatja azt a két előnyt, a melylyel bir a német (?) tartományok felett: 1) kitűnő törvényeit, melyek a polgárokat, tekintet nélkül a vallásra, minden jog élvezetére képesítik; 2) a vallási jelszavak iránti rajongás hiányát. Franciaországban nem veszik többé komolyan, hogy valaki ehhez, vagy ahhoz a valláshoz tartozik. Külső és irányzatos vallásosságunk méjjén mindig bizonyos skepticizmus uralg. Mindent elfogadnak, mert tudják, hogy a hit által felöltelt anyag soha egymáshoz nem hasonlíthat. A vallás így orvossággá lesz, a melyet elfogadnak a nélkül, hogy tudnák, mit rejt magában. Hisznek a felírásban, ha mindjárt milliószor szegik is meg a részleteket. Nem mondjuk, hogy mindez nagyon filozofikus; de Franciaország nem is akarja, hogy ily tárgyban sokat kelljen bajlódnia a filozofiával. Szegény ország! még tévedéseidben is több a szellem, mint mások igazságában... Az érzelem, a melylyel mi szemléljük e theologiai vitákat, sem helyeslő, sem kárhóztató. Olaszország ugyan e szempontra helyezhető. Az izgalom, a melyet most kiáll, mi összeköttetésben sincs a zsinattal. E zsinat, eltekintve a politikától, Olaszországra nézve majd észrevétlenül mult el, mert a hívők helyzete, vagy a kételkedők s a hitetleneké, az egyházzal szemben ott is ugyan az, a mi Franciaországban. Sőt Franciaországot meg is előzte. A középkor második felében ott már szint így gondolkodtak. A babona maradjon a babónásnak. Mundus vult decipi, decipiatur.

Egészen más hatást gyakorolt a vatikáni zsinat a német tartományokban. A katolikus német — nem kevésbé megdolgozva a protestáns szokások által — ismeri vallását, s az észet, hódol ennek s nem enged abból. Az érsek s a pap mellett, majd minden német országnak van egy theologiai tudósa, a kinek szava a hit s az erkölcs dolgaiban, gyakran több súlylyal bír, mint a püspöké. A tanodákban s vallási iskolákban gyakran van világi vallás-tanár alkalmazva. Azon fölül, az is kevésbé volt valószínű, hogy az érsekék lemondanak a katolikus egységről, míg más részt a szakadás a német theologiai tudósok és tanárok soraiban jelentékenyen mutatkozott. A kérdés ismeretével bírván, látták, mekkora eltérés történt a hagyományoktól. A theologia tanítása az egyetemeken megtermé gyümölcseit. Nincs minden igazság nélkül, ha a római udvar s az ultramontán párt e tanítást Németországban legnagyobb veszedelmének tekinti s minden áron kiirtására tör. A theológiának intra muros, a pap-nőveldekben való tanítása, a mint az a katolikus országokban, Németországot kivéve, mindenütt a forradalom óta gyakorlatba jött: a legméjebb ható változások egyike volt.

A német theologiai tanárok, mint Tübingában, néha a protestáns theologusok mellett alkalmazva, velök jó viszonyban élve, ugyanazon szövegeket olvasva s magyarázva, ugyanazt az életet osztva, velök határtalan s abba hagyhatlan vitákat, mint a walhallai harcot, a mely minden nap újra kezdődött, folytatva: e tanárok mintegy maguk is protestánsokká lőnek. Ez érintkezés, az ellenfeleknek kötelességükké tévé, hogy érvekkel küzdjenek okosan. Megkérdetve a kimondani szándékolt dogma iránt, Döllinger, a katolikus theologia fő-főbajnoka, azt felelte, hogy minden veszve van. E nagy harcos látta, hogy a protestánsok elleni küzdelem lehetlenné lesz tévé. Az erősség, melyet védelmezett, ugy sem volt nagyon kedvére: kijelenté, hogy már is alig tarthatja, ha még rontanak rajta; kimondá, hogy nem fogja védhetni tovább. A katolikus egyetemeken ismert theologusok nagyobb része véleményén volt. Ezek helyzete az oly okos ügyvédhez hasonlított, ki oly kliensnek ügyét védi okmányok és tekintélye hatalmával, ki abban talál rosz tréfát, hogy tönkre tegye argumentumait, akár mily nehezen hozattak is létre azok.

Ez elégedetlen theologusokhoz csatlakozott néhány tudós világi, theologusok ők maguk is; színvonalán állván azon történelmi és kritikai buvárlatoknak, a melyekben a tanult Németország oly gyönyörrel tölti éjjeit és napjait. Jelentékeny tiltakozás jött létre; az ügy komolyan jelentőséget öltött, a XIX. század e protestánsai, ó-katolikusoknak neveztek el magukat; szabadságukban állt nekik; mi azonban azt hisszük, hogy nem nagyon logikus a katolikus elnevezést megtartani akkor, midőn elvetik a katholicizmus lényegét, elfogadását (a tekintély elvénél fogva) mindannak, a mit az egyház hirdet.

Mert, a mit az ó-katolikusok elvetnek, az nem csak a szentszék valamely tana; a zsinat határozata ez, a zsinaté, a melynek általánosan kötelező hatalma ellen nem tiltakoznak, csak mióta nézetükkel ellenkezően nyilatkozott.

Reinkens elusitana egyházától mindent, a ki nem hódol meg a niceai és tridenti zsinat végzése előtt; nem értjük, mért lennének ezek többek a vatikáninál. De ez nem fontos; az elnevezések szabadok. Van-e szoros joga a római egyháznak, magát katolikusnak neveznie? A keleti indokoltan hívja-e magát orthodoxnak? Minden szekta maga adja magának a nevet, s ezt vitatni, nem célirányos. Az azonban bizonyos, hogy az 1871-ik év vége felé, egy új keresztyén vallás, különböző a szorosan vett katholicizmustól, s a protestántizmustól, jött létre Németországban és Svájcban, s központjává lett a más országokban nyilatkozott, hason irányu, de elszórt mozgalmaknak.

Ez új mozgalom alapeszméi sokkal inkább azonosak voltak a porosz kormány s a német szabadelvűekéivel, sem hogy Berlinben a legnagyobb örömmel ne fogadták volna. Hisz, épen ezt akarták; nem is álmotak arról, hogy a katolikusoktól vallásuk megváltoztatását kívánják; ez azzal járt volna, hogy őseikről el kelljen ismerniök, hogy helytelenül tették, midőn protestánsokká lettek, s Döllinger például arra lett volna kénytelen, hogy tűzbe vesse mindazt a polemikát, a mit a protestántizmus ellen kötet számra összeirt; csak azt tartották lehetségesnek, hogy arra bírják őket, hogy meghajolnak, s katolikusoknak hívják bár magukat, Németországon kívül nem maradnak komoly összeköttetésben senkivel, s így a német állam-eszme előtt meghódnak. A császári kormány tehát támogatása alá vette az ó-katolikus mozgalmat, s a legjobb reményekkel viseltetett ez új egyház jövője iránt. Az új egyház, maga részéről, a legnagyobb odaadással felelt: mindenek előtt függésbe helyezte magát az államtól, beismeré tisztán német jellegét, ez által kockáztatván általános és katolikus voltát.

(Folyt. következik.)

Történelmi apróságok a multból.

(Folytatás.)

Hetedik kondició. Ha valami uton a megirt specifikált kondíciók ellen akármelyik religion levő egy priváta persona csak maga személyében, vagy per ignoranciam, vagy egyéb más uton vétne, e dolog megbizonyosodván, hogy nem egy konsensusból esett a cselekedett, tehát, az az egy személy csak nem a kommunitás, komperta rei veritate a két religion levő atyafiak unanimitás konsensu, egy értelemből. a mit érdemel, a szerint büntetessék.

Nyolcadik kondició. Tizenkét frt. birság alatt légyen tilalmas, hogy egy fél is a másik templomára ne hajigáljanak, se kiáltozzanak, ha penig komperiáltatnak, valamelyik félen csak egy emberséges emberrel megbizonyosodván, mindjárt a megirt poenát a meg nem álló félen exequálhasák, ha városi ember lészen, a bíró erejével, ha penig a zászló alá való lészen, a tiszt erejével, ha hol penig valami gyermek lészen, azt igen jól megpiriszkeljék. Ezeket mi előtünk így elvégezzék, melynek nagyobb erősségére és jövendőbeli bizonyosan való megállására, kezek beadásával, vétettek közikben ötszáz arany forint kötelet, melyet ha valamelyik fél in toto, vel in parte violálná, tehát a megálló fél csak ezen levelünknek erejével a meg nem álló félen meg-

vehessen. Mely exekució ellen se inhibicióval, se kontradikcióval, se novummal, se repulsióval, se pedig fejedelem gráciájával ne obstálhassanak, hanem *mox et de facto* exekució adminisztráltassék.

Datum Udvarhelyini anno die supra notatis et subjectum erat correcta per eosdem. A kötélnek a két része a bíraké, az harmada a megálló félé. Erantque sigillis praescriptorum commissariorum quatuor usualibus videlicet consvetis supra cera viridis coloris molli impressivo communitae et patenter in duplici pappiro confectae etc. Georgius Apafi, m. p, Dávid Literati, m. p, Judex Regius Kőhalom, Franciscus Farkas m. p, Andreas Georgius Judex coronensis.

Á második in anno 1666 émánáltatott kontraktusnak pedig tenora ez: Mi Bethlen János és Haller Pál, Pálfi András, Csizmadia Tamás és Márton Deák a nemes országtól delegáltatott kommisszariusok az Udvarhelyen levő orthodoxa és románo katholika ekkleziák közt való diffikultásnak eligazítására oda érkezvén, e szerint procedáltunk:

Legelsőbbben az orthodoxa religion levő ekkleziia tött ilyen panaszt: hogy a románo katholika religion levő atyafiak a temető-kertben járó régi utat elfoglalták volna, oly helyre vetvén hogy feljárnának, a mely hely priváta personaké és mikor vetés-kert esnék arra, bekerteltetnék, annak felette árnyékszékét is kezdetek csinálni az ut mellett a katholikus atyafiak, mely miatt a nagy büdösség miatt alig mehetnének is, kívánván tőlünk, hogy a régi uton való járásokat szabadítanók fel; kik ellen a románo katholikus atyafiak így felelének: nem tagadjuk ugyan azt, hogy midőn az hely puztán volt, ott jártanak régen fol a temető kert felé az orthodoxus uraimék, a mely uton való járást kívánnának, hogy megengedtéssék eő kegyelmeknek, de vagyon annak 10, vagy 20 esztendeje, miolta más uton járnak fel oda, pedig ex ambarum partium consensu transferáltatott a járás, mely megbizonyosodik többi között is, hogy midőn az alsó uton keretet és arra kaput csináltattunk volna, annak a kapunak a kulcsa az eő kegyelmek egyházfiánál állott, hogy akkor mehessenek a temető helyre, mikor maguk akarnak eő kegyelmek, privatus emberektől pedig addig bántodások nem volt, ennek utánna sem leszen. Mindezeknek felette árnyékszékét is ott nem csináltattunk, szándékunkban sincsen, hanem, ha valami roszt gyermekek cselekedtek volna valami afféle alkalmatlanságot.

(Vége következik.)

Közli: dr. Kolozsvári Sándor.

VIDÉKI ÉLETT.

Háromszék, Réty, március 3, 1874.

(Folytatás.)

13) A klenodiumok szaporodtak Oltszemén, hol néhai Kis Mária hajadon egy fehér urasztali keszkenőt, Árkoson, hol m.-gondnok t. Benkő Györgyné, Ütő Juliánna aszszony egy 10 frt. értékű urasztalt kiszittetett, Szócs Ferenc pedig az urasztalára egy poharat ajándékozott, Szemerján, özv. Imreh Jánosné, Bogdán Sofia egy urasztali terítőt, Al-Dobolyban, Butyka Mihályné, Vida Lidia egy gyász szószék takarót, Kilyénben, Cakó Dávidné, Pál Juliánna aszszony egy 60 frtos urasztalát, Szacsván, Kovács Poli volt ottani lel-

kész Imreh István nője, egy fehér urasztali keszkenőt, melyekért egyház vizsg. székünk mindenütt meleg köszönetét kifejezte. Uzonban az egyház pénztárából csináltattak egy 35 frtos ezüst keresztelő kannát. Mind ezek arra mutatnak, hogy népünkben nincs kialuva az isten-háza iránti szoretet.

14) Az ingóságokban változás van, mert Rétyen a 8 és 15 szám alattiak, mint elszakadozott Gönci fali-táblák és elromlott asztal, kitörleendő, a 12. szám alatti térképek átadattak az iskolának, a 13. szám alatti földgömb is átadandó. Eresztevényen meghagyatott, hogy az uj papi-lakban lévő ingóságok is leltárba vétessenek, Gidófalván szaporodtak egy uj orgonával, Oltszemén uj két záros ládával, Szemerján a mesteri lakban egy uj érc lábos plattennel, mely 28 frt. értékű, Kőkösben Komonics János kovács mester 4 srofos nagy vas karikát ajándékozott koporsó-vitelre, Kőrispatakon az orgona kijavittatott. Erősdön nem találtatván meg sem a klenodiumok, sem az ingóságok leltára, kimondatott, hogy addig egyh. vizsg. székünk nem megyen el, mig a leltárok el nem készittetnek.

15) A fekvőségekben nincs sok változás. Rétyen az uj temető bekerítése, és a temetkezési rend sor szerinti megtartása iránt a m.-biró felelőssé tétetett. Eresztevényen az uj papi-lak elmulasztott megilletékeztetése s már kétszeresre emelt illeték befizetése, vagy elengedése iránti fellépés felől felelőssé tétetett a lelkész és pénztárnok, mint hogy az ők hanyagságuk miatt mult el a rendes időben való megilletékezés, egyh. vizsg. székünk kimondotta, hogy az egyház pénztárának terhére csak egyszeres illetéket veszen be, a többit fizessék a hanyagok. Angyaloson a temető rendezéseért méltánylat fejeztetett ki. Etfalván egy állítólagos, de meg nem lévő végrendeletéről tétetik jelentés, melynél fogva néhai Benkő Rafael ur ez előtt 25—30 évvel történt halálakor hagyott volna az egyháznak ezer váltó forintot oly móddal, hogy nője halála után az örökösök fizessék meg, ha nem, a lak jószágá legyen az egyházé meghagyatott, hogy erről, ha lehet, a végrendeletet szerezzék meg. Bodokon a temető nagytérítésére vásároltatott egy 600 öles szántó. Zalánban egy kaszáló vétségéből a községre helyszineltetvén, megrendeltetett, hogy január végéig, mint e tárgyban utolsó határidőig, a telek j.-könyvnel visszairattassék. Szemerján az egyház tagok a temetőt a maguk költségén kezdték békeríteni, kiki egy vagy több láb keretet téve, de még nincs bevégezve. Hidvégen uj temető-kerítés tétetett egészben, Árapatakan a temetőt kő-kerítésbe vették, de még nincs bevégezve; egyh. vizsg. székünk a helyszinén megtekintve, méltányló elismerését fejezte ki. Erősdön a temető bekerítése megrendeltetett. Al-Dobolyban jelentetik, hogy egy két vékás szántót az Oltvize elmosott, Árapatakan, hogy egy szántó nagy része beomlott a melette levő árok miatt. A szt.-királyi egyház erdője besáncoltatott. A kőkösi egyház jelenti, hogy egy rég zálogba adott kised jóságát megakarja örökösíteni, az egyh.-megyei-tanácsához utasittatott és a temető diszes bekerítéseért dicséret szavaztatott a kőkösi egyház tagoknak, Bikfalván az egyház erdőjére feljáró uton két felől a szomszédok fűzfa ültetése miatt megszorítás tétetvén, békés kiegyezésre utaltatott az egyház, mi ha nem sikerül, jelentse be

az egyház-megyei-tanácsnak. Lisznyóban az igen tul vitt erdő-tisztítás betiltatott. Uzonban a vásár-vámnak a telek j. könyvnél az egyházra iratása meghagyatott. Komollón Benkó József ajándékozott 63 frt. o. é. hogy azzal a pap számára egy darab szántó vásároltassék, a temető diszes bekerítéseért dicsérő elismerés szavaztatott a komollói község iránt. N.-Borosnyón meghagyatott, hogy a piac az egyházra visszahelyszíneltessek. K.-Borosnyón pedig, hogy a jövő tavasz az egyház külső fekvői kiköveztessenek.

16) Köz-épületek: Rétyen a torony és papi-ház födele kijavitása, Angyaloson a torony csillaga feltevése, melyet egy nagy szél lesodort, Martonoson az iskola megnagyitása, vagy ujra építése, Etfalva-Zoltánban a templomok kijavitása, az iskola-ház megnagyitása, Bodokon az épületek megjavítása, megrendelertet, Oltszemén az iskola-ügyre nézve azon kérés, hogy a község háza átadása iránt intézkedhessenek, megadatott, Kálnokon a papi-ház földelének és templom gángjának, Szemerján a papi-telken levő istálónak és gabonásnak, Árapatakán a papi-háznak, Erösdön az épületeknek kijavitása, Hidvégen a templomon levő hasadásnak megigazítása, Szt.-Királyban és Besenyón a templomok ujra-építése, Kilyénben a papi-ház ujra földése, Szotyorban a templomkarzatára ajtó-készítése, Bodolán az épületek körüli javítások, Uzonban a kisebb iskola kinagyítása, N.-Borosnyón a fiu-iskola, Szacsván a papi-ház ujra építése, K.-Borosnyón a templom kijavitása meghagyattak. Látni való tehát a főnobbiekben, hogy nálunk e népes és tömött egyházmegyében is mennyi javítás, mennyi ujra építés igényeltetik.

Már lássuk a haladást. Kőrizspatakon a templomon sok javítás tétellett, Árkoson a templom megjavításának elvégzésére a készületek megtétellett, Kőkösben és Bodolán a templomok födele megjavittatott, Fel-Dobolyban a templom kijavitattott, Magyaróson a papi csür ujra földetett, a mesteri ház födele kijavitattott. Biztosítva vannak tűzkár ellen mindenütt az épületek, egy két helyen a magy. által. biztosító társulatnál, egyebütt mindenütt a Viktoriánál, az egész biztosítási összeg 28,520 frt. Eresztevényen az új papi-lak földelét a vizsg. szók 300 frtban biztosítani megállította s megrendelte, hogy a vizsgálaton jelen levő egy Viktoria ügynöknél rögtön biztosittassanak. Egerpatakon a magtár is biztosítva van 200 frtüg.

17) Gyümölcs-fa iskola nincs Gidófalván, Martonoson, Etfalván, Oltszemén, Kőrizspatakon, Kőkösben, Nyénben, N.-Borosnyón, K.-Borosnyón, Egerpatakon, Szacsván. E kérdés alatt Erösdön a gyümölcs használatáról való diffikultás a pap és mester között a régi gyakorlat alapján enyésztetett el, melynél fogva, a gyümölcs $\frac{1}{2}$ részét a pap, $\frac{1}{2}$ részét pedig a mester élvezze, ezen határozat ellen a mester folyamodást jelentett az egyházmegyei-közgyűléshez azon indok alapján, hogy a gyümölcsöst ő felügyeli és kezeli.

18) Az oklevelek mindenütt rendben és leltározva vannak, kivéven Erösdöt, hol a leltár nem találtatván meg, meghagyatott, hogy készítsessék el és másolata február 2-án adassék be esperes aa.-nak.

19) Szorgalmi töke van Besenyón, Martonoson, Málnáson, Kálnokon, Al-Dobolyban, Nyénben, Lisznyóban Fel-Dobolyban, K.-Borosnyón, az egész szorgalmi töke összege 2,739 frt. $96\frac{1}{2}$ kr, melyhez a brassói 2,555 frtöt hozzáadva, van 5,294 frt. $96\frac{1}{2}$ kr. tehát a mult évinél 992 frt. $52\frac{1}{2}$ kr. többletet mutat. Tekintélyes összeg van Al-Dobolyban 945 frt, $7\frac{1}{2}$ kr. és Fel-Dobolyban 675 frt. 97 kr.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

20) Kegyhagyomány nincs Oltszemén, Zalánban, Szemerján, Hidvégen, Árapatakán, Erösdön, Al-Dobolyban, Bodolán. Az összes kegy-hagyomány 4,968 frt. 99 kr; többletet mutat a mult évi álláshoz képest 587 frt. 81 krral, mivel némely egyházakban bizonyos célokra növeltetik a kamattal, a pénz összegen kívül van Gidófalván 8 véka 12 kupa rozs. Fel-Dobolyban 12 véka rozs és 5 véka török-búza, mely az urasztali borra és kenyérré van hagyományozva. Málnáson a kegy-hagyomány biztosítására intézkedés, Angyaloson annak növelésére ajánlat tétellett.

Kisantal Sámuel.

(Vége következik.)

KÜLÖNFÉLÉK.

= Folyó hó 17-én kísértük ki az örök nyugalom helyére, helybeli rom. kath. címzetes püspök Keserű Mózes t. Mi, mint protestáns lap is, kötelességünknek tartjuk megemlékezni e férfuról, ki megérdemelte egész tiszteletünket azon humanus magatartásért, melyet minden helyzetben bebizonyított. Tisztes vénségben tért meg atyáihoz, kiket egyedül mondhatott magáénak. Kit is számíthat övéi közé egy kath. pap? A gyászjelentésben a gy-, fehérvári káptalan jelenté halálát s csak oda van vetve a stereotip rokonok szó. E nagy ridegség oly dermesztő és elbusító gondolat! Emlékezzünk meg róla mi; hisz, ő ama régi kor növedéke és férfja volt, mely nem ismerte azon ijesztő rémet, mely a mai kath. ifju papság bálványja, nem ismerte az ultramontan jezsuitizmust. A kath. gyászjelentés azt mondá: az örök világosság fényeskedjék neki; mi azt mondjuk: emléke legyen áldott ama szivekben, melyek a jónak, nemesnek, és igaznak érzetét táplálják!

= A porosz felsőház is elfogadta a polgári házasságra vonatkozó törvényt az alsóház szövegése szerint.

= Pápa ö szentsége (I) márc. 7-ről egy dörgedelmes encylikát intézett az ausztriai bibornokokhoz, érsekekhez és püspökökhez, melyben felhívja őket, hogy az ausztriai vallási törvényekkel szemben foglaljanak állást. Anynyit tesz ez, hogy üssenek pártot, mert „inkább kell engedelmeskedni istennek, mint embernek,“ a mint ott rendesen beszélni szoktak. Baj biz' az, hogy már Ausztria is a „rablók“ közé elegyedett; de hát, vigasztalják magukat, kárpótlást fog nekik ezért adni Ciráki, meg Senynei — Magyarországon.

KÖRÖZTETNEK.

279 — 1874.

Széki egyházmegyénkben:

- 1) az árpástói másod-osztályu lelkészi állomás;
- 2) a szász-zombori másod-oszt. lelkészi állomás;
- 3) a nagy-devecseri harmad-oszt. lelkészi állomás;
- 4) az alsó-szaváti harmad-osztályu lelkészi állomás.

Pályázati határnap, mind a négy állomásra, ápril vége. A folyamodványok széki esperes t. t. Báthori Dániel aa.-hoz Székre küldendők.

Kolozsvártt, március 16, 1874. Nagy Péter, erdélyi ev. ref. püspök.

282 — 1874.

Kolozs-kalotai egyházmegyénkben a damosi másod-osztályu lelkészi állomás, mely a nyugalmazott agg lelkész életében félfizetésre töltetik be.

Pályázati határnap, április vége.

A folyamodványok kolozs-kalotai esperes t. t. Szakács István aa.-hoz Sz.-Lónára (u. p. Gyalu) küldendők.

Kolozsvártt, március 17, 1874. Nagy Péter, erdélyi ev. ref. püspök.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

IV. ÉVFOLYAM

KOLOZSVÁRT, MÁRCIUS 26, 1874.

169—13. SZÁM.

Megjelenik minden esütőtökön egy iven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. **Szerkesztőségi** iroda — hová a kéziratok és előfizetések **bérmertve** küldendők: külnagyarutca, 9 sz. —

Viszszapillantás.

Motto: „Minden institució Pygmalion szobra, melynek lelke hiányzik, és a melybe lelket csak a nemzet lehelhet.“

Br. Eötvös.

(Folytatás és vége.)

II.

A hiyeivel ellenkezésbe jött lelkészek dislokációjára nézve fennálló szabályaink helytelenségét sok egyházközségünknek elszomorító állapota kiáltólag bizonyítja. Legtöbb helyen nem létezik kanonikus hibája a papnak — hivatalától megfosztani, nem lehet, — de ha nem bír elég tapintattal a konkrét viszonyoknak ura maradni, valljuk meg, legtöbb esetben gyámoltalansága, vagy szenvedélye oka a kellemetlenségnek. Nagyon tiszteltem a papi hivatal állandóságát és függetlenségét, de meggyőződése az, hogy „salus ecclesiae, suprema lex esto.“ Nézetem szerint, e kérdés sem tűr halasztást, ha a több rosz között a katholicizmus malmára nem akarunk vizet hajtani. Azon legfontosabb ellenérv, hogy a hivatal cserének kényszeres kimondása egyes lelketlen igazgatók játékszerévé tehetné a tisztas papi állomást, ellenszerét bírná az esperesek lelkiismeretességében s buzgóságában, kik, s ha a körülmények és fontos érdekek kívánák, maga a püspök is a hely színén megjelenve, az ok nélkül támadt, vagy kierőszakolt villongásokat legtöbb esetben kiegyenlíthetik.

Kanonaink meghatározzák az egyházi vétségeket, de a fegyelmi eljárás elavult elveken nyugszik, menete nehézkes, hosszadalmas, holott gyors s egyöntetű lefolytatása ugy az egyház, mint a netán ártatlanul vádolt egyházi egyén kiváló figyelmet érdemlő érdekében áll. Mit tettünk e tekintetben? A j.-könyvekből láthatólag, az igazgató-tanács már két éves törvény-javaslatára még mindig tanulmányozás s némely hanyag egyházmegyék véleményezése alatt áll. A protestánsizmus elve, hogy sem mit rólunk, nélkülünk, tán kissé igen tág értelmezést nyert

képviselési alapon nyugvó egyházkerületünkben. Mert elismerem, hogy van kérdés, mint pl. az egyházmegyék célba vett kikerekítése, vagy a püspöki egyházak ingremiálása, melyeknél a lokális és partikuláris érdekek figyelembe veendő; de minden jelentősb kérdést — kivált az egyházmegyékben tapasztalt lanyhaság mellett — az egyházmegyékhez kiküldeni, mikor azok képviselőjükben a közgyűlésen ugy is jelen vannak: ha nem több, legalább is idő vesztegetés. A kérdéses perrendtartás is, nézetem szerint, olyan ügy, mit kiküldeni s ez által elodáznai, felesleges volt.

Én — s azt hiszem velem mindenki — örömmel üdvözlö a közgyűlés azon határozatát, mely a fő- és közép-tanodák vagyoni jobb jövedelmezésével a létező tanárok kedvezőbb állásba helyezését s új tanársékek állandósítását lehetővé tette; de fájdalom, másfelől a néptanítók kiképzése, fizetés-javítása s nyugdíjazása tekintetében mit sem tettünk. Megállapítottuk felekezeti iskoláink községi iskolákká alakulásának föltételeit, de az indítvány, hogy egyházmegyei iskola-felügyelők állíttassanak be, elhangzott s arra, hogy vallási s nemzetiségi érdekeinkkel azonos felekezeti iskoláinkat a törvény kívánalmainak megfelelő állapotba hozzuk: legtöbb esetben exequálhatlan tiltó határozaton kívül egyebet nem igen tettünk.

Egyházi vagyonainknak összeírása és rendbe szedése, nem mondom egyedül, de főképp az egyházmegyék eljárásának lassúsága s hiányossága miatt, még mindig csak *pium desiderium*.

Majd talán az alkotandó fegyelmi eljárás segített a hivatali hanyagságok ritkulása tekintetében.

Kapcsolatosan egyházi vagyonaink rendezése kérdésével, sajnálattal kell felemlítenem, hogy az u. n. kamerátikum beneficiumok ügye az utóbbi közgyűlésről is elhalasztatott. Ez ügynek szerencsétlensége a halogatás volt. Ideje volna már, hogy e tekintetben is a törvény útjára lépjünk sértett jogaink orvoslásáért, mert hogy közigazgatási uton célhoz nem juthatunk, ez mindenki előtt tudva van.

Menynyit sorolhatnék még föl egyházi beléletünkben azon kérdések közül, melyek jegyzőkönyveinkben érdemleges ellátás nélkül diszlenek. Főlemlithetném, például, a belmiszsió ügyét, a szt.-györgyi tanoda újjá szervezése ügyét, az egyházmegyék részéről annak idején tanodáink segélyezésére tett felajánlások ügyét, az ominosus kolozsvári dispenczió ügyét, a légáció eltörlése vagy szabályozása, s a tetemes nemzet-gazdászati károkkal járó sátoros ünnepek harmadik napjának megünneplése ügyét, vagy egyházkerületünknek a testvér-superintendenciákkal szorosabb összeköttetését célzó gen. konvent ügyét, mely növelné erejét és tekintélyét minden szónak, melyet a protestánsizmus érdekében s jogai védelmében tennék sat. sat. De mellőzöm, mert soraim már is hosszabbra nyultak, mint előre célozám.

De mi az oka hát, hogy csak az exemplifikatív felhozott sok és fontos ügyek elintézése, s egy szóval, egész anyaszentegyházunk élet-érdekei megóvása és előmozdítása körül ilyen zsibbadtság állott be? Erre a jegyzőkönyvekből az idegen olvasó természetesen feleletet nem találhatna; de olvasná csak — ha volna — közgyűléseink tanácskozási naplóját, abból az okok tudomására juthatna. Én, például, a közgyűlések tanácskozási menetéből és hangulatából merített tapasztalataimnál fogva, a többek között, in oppo rtunusnak tartok és tartottam akkor is minden indítványt és intézkedést, mely egyházi alkotmányunk új szervezetét közelebbről, vagy távolabbról érinti. Gondoljunk csak vissza gyűléseinknek hangulatára, a kifejtett vitatkozásokra, s ezeknek elkeseredettségére. Menynyi időt vevének azok igénybe, következményekben menynyire szomorú föltevésekre vezettek, mely utobbiak közül elégségesnek tartom egyedül a világiaknak az egyházi s megfordítva, az egyházi személyeknek a világi tagok elleni féltékenysége — nem vitatom, okadatolt, vagy ok nélkül való — fölébredését. Fájdalom, a közgyűlés nem vette érdemelt figyelmébe az 1872-ki első egyházkerületi közgyűlést megnyitó elnökének azon méjj belátással s polit. bölcsességgel párosított, jó akaratú intését, mit megnyitó beszédében hangoztatott: „merülhetnek fel a megalkotott szervezet ellen egyes kifogások, mert hiszen, ez is emberi alkotás, s így a tökéletességtől is távol van, de gondoljuk meg, hogy ha a letett alapot, mielőtt időt engednénk arra, hogy élet-képességét, vagy tarthatatlanságát bebizonyítsa, köny-

nyelműen újra feforgatjuk, végzetes eredményű zavaroknak uyíthatjuk meg útját.“ Az igaz, szervezetünket fel nem forgattuk s a félt veszélyt eddig elkerültük, de valljuk meg őszintén, hogy a mi a protestánsizmusban eszmei lehetlenség: tényleg a klérus és világiak közti különbséget megteremtettük. Hogy ez nem agyrem, hanem szomorú valóság, bizonyítják a közgyűléseken nyíltan hangoztatott kifejezések, s hogy annak szerencsétlen születése okát nagy részben a közgyűlésen és igazgató-tanácsban való világi elnökösködés, egyenes, vagy közvetett, nyílt ülésben, vagy magán összejövetelekben intézett megtámadásában találhatjuk.

Az új szervezet már magában elégséges anyagát birta az ellenszenvnek. A mai kor irányának s követelményének nyomása alatt jövén létre, gyökerét nem birta egyh. életünk multjában, s míg egyfelől létrehozása már elodázhatlan volt, hogy a határozatlanságot határozottság, s az alsóbb és felsőbb egyházi hatóságok szervezete közötti differenciákat harmonia váltsa fel; másfelől a — szerény nézetem szerint is legüdösebb — képviseleti rendszer csak azon fokozatának behozatala is, mely nálunk alkalmazást nyert, főképp világi hitsorsosaink közül számosakat fosztott meg részben maguk, de főképp elődeik hódoló tisztelettel s magasztos kegyelettel említett áldozatai, adományai s hagyományai jogán szerzett befolyásoktól. A történelem tanúsítása szerint, minden gyökeres átalakulásnál a mult hagyománya viv harcot a jövővel s utóbbi győzelmével a győztes félnek tapintatosságától függ annak értékét biztosítani. Ezt pedig nem az elégetlenség még inkább növelése, hanem a célul kitűzött eszmény felé fokozatos haladás útjában a konkrét viszonyokkal való kibékülés, érdek-kiegyenlítés s kölcsönös jóakarata a közös cél iránt, hozhatják létre.

Kerüljünk azért jövőre lehetőleg minden kérdést, mely új alapszervezetünket megtámadná; kerüljünk minden kérdést, mely szenvedélyessé válhatni, anyagot bír magában. Birjunk akaraterővel, egyéni érdekeket, személyes ámbiciókat a köz, anyaszentegyházunk közérdeke alá rendelni. *Salus ecclesiae suprema lex esto.*

Dr. Kolozsvári Sándor.

Egy pártolásra váró indítvány.

(Folytatása és vége.)

Az öreg emberek ellenvetése pedig éppen be nem vehető. Ha nem oltottak ifju korukban, oltanak a hajlott korban. Mi nagyobbára azon fákról szedjük a gyümölcsöket, melyeket elődeink oltogatták.

Attól se féljünk, hogy termelt gyümölcsünk rajtunk vész, csak legyenek azok nemes fajták s kezeljük azokat okoszerűen.

Ezen ellenvetésekkel szemben, egész sorozatát lehetne felhozni az érveknek, melyek a gyümölcs-termelés mellett szólnak; fel lehetne hozni, hogy a fa-nemesítés nemesíti a lelket is, hogy a gyümölcs-fák más, egészségi szempontból is hasznosak sat. sat. Azonban, mellőzve mindezeket, én az egyházi, belső helyiségeknek nemesített gyümölcs-fákkal való beültetéséről, egyedül, mint az egyházi hivatalnokok jövedelme egyik tényezőjéről fogok a lehető leg-
rövidebben szólni.

Egyházi, belső fekvőségek, a cimiterem: temető, papi és tanítói telkek. Ezeknek nagy része, vagy egészen pusztán áll, vagy haszontalan és kevés értékű gyümölcs-fákkal van nagyon is szorványosan beültetve. Ha már tekintetbe vesszük azt, hogy alig van oly csekély terjedelmű papi, vagy tanítói telkek, cimiterem és temető, hogy ezeken összesen 50 db. nemesített gyümölcs-fa meg ne férne: a k. kalotai egyh.-megye 42 anya-egyházában 2100 gyümölcs-fa lenne elhelyezhető, melyek kellő gondozás mellett 8—10 év alatt termésnek indulnának.

Számítsuk most a termésnek indult gyümölcs-fák évi jövedelmét — a termő és terméketlen éveket átlag véve — egyenkint 2 ftra: és e szerint, az egyes egyházak hivatalnokai évenként 100 frt. fizetés-jobbitásban részesülének. 42 anya-egyházunkban 4,200 frt. fizetés-jobbitás eszközölnének. Alkalmazzuk ezen számítást erdélyi egyházkerületünk 557 anya-egyházára s azon eredményre jutunk, hogy 27,850 nemesített gyümölcs-fa 55,700 frt. évi jövedelmet képviselne.

Mindezekre pedig azt mondod, nyájas olvasó: szép ez elméletben, de a kivitelnél ezen terv is — mint több enél sokkal szebb tervek — magától öszszeomlik.

Meglehet, hogy igazad van, nyájas olvasó! de ha anynyi erélyesség, ügy-szeretet és buzgóság lenne bennünk, mint egy mustármag: mint sok szép és üdvös terv, ugy ez is valósulhatna.

Az egyházi, belső fekvőségeknek nemesített gyümölcs-fákkal való beültetését a következő szabály alapján vélem elérhetőnek,

1) A rendes egyház-vizsgáló bizottság számba veszi egyházankint: hány nemesített gyümölcs-fa van jelenleg a papi-, tanítói-kertben, udvaron, hány a cimiteremben és a temetőben, és hogy azokból hányat ültetett a jelenlegi haszon élvező, hány maradott reá elődeiről?

2) Végére jár, hogy a pap, vagy tanító minő arányban használja a cimiteret, temetőt.

3) A kebli pappal és tanítóval egyetértve, kiszámítja: hány db. oltovány férne el a meglevőken kívül az egyházi belsőségeken — a veteményezéshez szükséges tért kivéve — szem előtt tartva, hogy minden felhasználható hely befásíttassék.

4) Kikérdezi minden egyház papját és tanítóját: maga akarja-e oltoványokkal beállítani illető telkét, ugy a cimiteret, temetőt azon arányban, mint eddig haszonél-

vezte; vagy annak beállítását az egyh.-megyei előljáróság-ra kívánja bízni.

5) Tudva levén az egyes egyházakban szükségeltető oltoványok száma, kötelességévé teszi ugy a papnak, mint a tanítónak, hogy a közelebbi tavaszon — jó idején — kétszer anynyi vadoncot szerezzen be és ültessen el egy előre kijelölt és bekerített fa-iskolába, mint a hány darab oltovány szükséges azon egyház beültetendő helyiségei számára, a vadoncok ültetésénél figyelve arra, hány darab alma, körtve sat. oltás fog végrehajtatni.

6) Az egyh.-megyei közgyűlés által szakértő egyénekből egy bizottság jelölendő ki a végett, hogy az a gazdasági egyesület, s egyes jó indulatu gyümölcs-tenyésztőktől a szükségeltető nemes fajta oltógalyakat megszerezze — ha lehet — kegyes adakozás útján, egyszersmind az oltó galyak szétosztását eszközölje azon papok és tanítók részére, kik helyiségeik beoltására vállalkoztak.

7) Azon egyházakba, melyekben a pap, vagy tanító nem ajánkozott az oltás végrehajtására, egy vagy több oltásban jártas pap, vagy tanító indul ki oltási körútra, az illető pap és tanító által fizetendő napi díj mellett, mely aránylagosan fizetnének meg az illetők részére teljesített oltások száma szerint.

8) Az egyházi helyiségeken levő gyümölcs-fák állásáról az egyh. vizsg. bizottság évenként táblás kimutatást köteles készíteni, melyben az évenkiuti változások bevezetendők, figyelmeztetve az illetőket arra, hogy a gyümölcs-fák létszámát fentartani kötelesek.

9) A 2-ik § értelmében nyilvános levén az, hogy melyik pap, vagy tanító hány db. nemesített gyümölcs-fát örökölt elődétől, s így az is, hogy ő maga hányat szaporított, az illető pap, vagy tanító halála, vagy eltávozásában esetében az egyház az elhalt, vagy eltávozott pap, vagy tanító utódának, illetőleg az eltávozottnak, az általok ültetett nemes gyümölcs-fák becs-árát köteles megfizetni egy az illető egyház és az egyh.-megyei előljáróság által kiküldendő hecső bizottság díjszabása szerint.

10) A meghalt, vagy eltávozott pap, vagy tanító utóda csak akkor fogja az előde által ültetett gyümölcs-fák hasznát élvezni, ha vagy megtéríti az egyháznak az oltoványokért tett hitelesített kiadását, vagy ha az egyház a gyümölcs-fák terméséből magát kárpótolta.

Ezen szabályok kerestül vitale mellett tartom én kivihetőnek és elérhetőnek az egyházi belsőségeknek befásítását, különös tekintettel a 9-ik §-ra. Ugyanis, tudva azt, hogy a gyümölcs-fák ültetése és (mert egykor becsü alá jöhetnek) jó gondozása, a lehető özvegynek, vagy árvának ki fog fizetetni, s így a gyümölcs-fák tenyésztése, gondozása által a pap, vagy tanító utódain segítend: ösztönözni fogja az illetőket a gyümölcs-tenyésztés előmozdítására.

Nézetem szerint, vagy ne rendelkezék az előljáróság, vagy ha rendelkezik, azt vegye teljesedésbe. Vagy mondasék ki az, hogy az egyházi belsőségek beültetendő nemesített gyümölcs-fákkal, s e határozat léptessék életbe; vagy törültessek ki az egyh.-vizsgáló kérdőpontok 17-ik rétele, hogy ne legyen kénytelen az egyh. vizsg. bizottság éven-

kint megbotránkozni a felett, hogy a lelkes buzdítások dacára a papi és tanítói helyiségek puszták, a cintermek dudvával és bajtorjával benőttek és hogy a temetők kietlen Galgoták a helyett, hogy üdítő árnyuval kínálkoznának a kegyeletes látogatóknak.

Zsobok, február 25, 1874.

Mike Lajos,
zsoboki réf. pap.

K é s z ü l j ü n k.

Szász Gerőnek az „Erd. prot. közlöny“ idej. 10-ik számában „Kezdjünk valamihez“ feliratu cikke rámutat a mult két kerületi közgyűlésre. Az ott felmutatott jelenségek emlékünke idézik a mult egyh. kerületi két gyűlést, s az azokon előfordult bizalmatlanságot.

E viszszaemlékezés mintegy félve int a jövő felé, melynek közeli lépcsőjén áll a harmadik egyh.-kerületi közgyűlés. A közelebbi közgyűlés óta oly nagy szélcsend uralkodott az egyházkerületben, hogy eddig még egy árva szó se lehetett olvasni se a mult gyűlésről, se a jövőre való készületről: mint egy jól esett tehát, mindön Szász Gerő a fátyolt meglenteté.

Készülünk tehát a kerületi közgyűlésre, de ne dorongokkal, buzogánnyal az ősök példája szerint; mert ők midőn fegyveresen mentek az ösgyűlésekbe, nem egymás ellen öveztek fel a fegyvert, hanem a haza ellenségei ellen; mi szellemi fegyvereinket a haladás ellenségei ellen, szeretetünket pedig egymás irányában övezzük fel.

Elismert igazság az, hogy a mult táplálta mindig a rákövetkezett időket; a mult tanítja a jelent, s a jelen veti a magvakat a jövőre. De, ezen általános igazság felhozásából ne hogy valaki azon következtetést erőszakolja rám, mintha én azt kívánám, hogy a mult két kerületi közgyűlés keserőségei adjanak táplálékot a küszöbön álló közgyűlésnek, s ezen keserőségek vetnék el a jövőre a magot. Én ezt még föltevésnek se szeretném. Készülünk a jövő gyűlésre! S hogy mikép készülünk: arról akarok szólni röviden.

Midőn erdélyi ref. egyházkerületünk legujabb szervezeti törvénye kihirdettetett s a szerint rendeztetett be az egyházkerületi közgyűlés, azt hittük, hogy az apostól által leirt királyi papság eszméje felé egy nagy lépést tettünk, s habár a ref. papság addig se volt egészen elszigetelve a néptől, és külön rendet nem formált, mint a katolicizmusban, még inkább reméltük, hogy a világiak és papok között a simulás még nagyobb mérvben fog létre jöni az új szervezeti törvény által. De az eddigi tapasztalatok színté azt bizonyítják, hogy a királyi papság centrumától nagyon is decentralizálva, hogy ne maradjon, excentrizálva vagyunk. És mi ennek oka? Az, hogy a bizalom hiányzik közöttünk. Némelyek szeretnék most is amaz exkluzivitást megtestesíteni, mely nemes önfeláldozást, közjó iránti lelkesülést nem ismer csak egy bizonyos osztálynál s így még a közgyűlés hivatott tagjait is szeretnék kirekeszteni az akolból; pláne, a népnek éppen semmi befolyást sem adnának, nem egyezvén meg méltóságukkal, a néppel tanácskozni; és így nem a protestantizmus decentralizáló irányá,

hanem a centralizáció közszellemet megölvő célja felé sietnének. Mások megint a decentralizációt végletekig akarnák létesíteni. Ellentétesek lévén ezen irányok, egymáshoz nem tudnak közeledni; pedig, akármelyik irányban a végletek abszurdításokat szülnék; tulkapások által nem lendítünk a közjón.

Decentralizáció nélkül a mindég emlegetett autonomia hasztalan örög szánon; ez, a nélkül, csak forgalomból kiment pénz, melynek már nincs értéke. Mert úgy tetszik, hogy némelyek azt értik az autonomia alatt, hogy az ország kormánya részéről ne hogy beavatkozás történjék s ne hogy az által valami rövidséget szenvedjenek egyházi törvényeink, ügyeink; tehát, minden idegen beleszólás, beavatkozás nélkül egy központban intéztesse az ügyek, figyelembe nem véve egyes egyházközségek, sőt talán egyházmegyék helyi viszonyait, belső szerkezetét, belügyeit; egy szóval: a valódi autonomiát. Az ily nézet csupán a kormány beavatkozása ellenében hiszi és akarja fenntartani az autonomiát, de a községekre való tekintetből nem egyéb ez, mint centralizáció. A valódi autonomia felfogása, az előbbi fogalom ellenében az, hogy mindenütt intéztesse az ügyek a helyi viszonyok, józan nézetek szerint, az egyházi ügy, mint a polgári törvénynek és a közhaladásnak megfelelőleg, és ekkor lesz az autonomia a protestantizmus decentralizáló irányának valódi kifejezése.

És már, ha a közgyűlés némely papi tagjai a decentralizációnak e nemes és egyenes oldalát az autonomia értelmében fogják fel és mondják ki, a közgyűlés némely világi tagjai az ördögöt mindjárt a falon festve látják, s az mondják, hogy a papság hierarchiát akar. Uram isten, protestáns és még hozzá református hierarkhia! És mert maguk a hierarchiával vádoló közgyűlési tagok is láthatják, hogy semmi eszköz sincs a református papság kezében, a mi által azon félelmes hierarchiát létesíthetné: önkint eszünkbe jut, „fenn az ernyő, nincsen kas.

Itt következnek a vádaskodások, a keserű kifakadások. A hol a vádaskodás, az egymás elleni bizalmatlanság napi renden van, ott a közszellem ritkán fejlődhet ki; némely világiak a papok képzelt hierarchiájának lerontására még a közgyűlésen is ki merik mondani, hogy a papság nem teljesítette soha kötelességeit, ki merik mondani rendre utasítás nélkül;*) hanem ők és őseik áldozat-készsége tartotta fenn az anyaszentegyházat.

Legyünk méltányosak egymás iránt! Elismerjük mi papok azt, hogy a világiak és őseik sok áldozatot hoztak az anyaszentegyház oltárára, de a világiak is elismerhetik azt, hogy a papság misziójának mindig megfelelt, hogy a civilizáció és az édes anya-nyelv érdekében csak tett valamit szük korlátai dacára is úgy, hogy ha a református papság az édes anya-nyelvet nem mivelte volna, ma talán idegen nyelven dicsérnők az urat.

A papság, midőn az egyházmegyei képviseleti rendszer életbe lépett, örömmel üdvözölte sorai között a vilá-

*) Ez nem áll; mert Benkő esperes és o lapok szerkesztője — tőlük kitelhető erővel — utasították vissza e gyarló inszignuációt mindannyiszor, valahányszor felütötte fejét. Szerk.

giakat s hitte, hogy már egyek vagyunk. És mit tapasztalunk ma? Addig, míg a képviselői rendszer életbe nem lépett, a világiak kancsal szemmel nézték a papokat és fenhangon hirdették a hierarchiát; s mióta nekik is meg nyílt a sorompó, nem jelennek meg a közgyűléseken és megint a papság nyakába van vetve a felelősség; sőt, a kerületi közgyűlésen megjelenő képviselők is ritkán jelennek meg egyházmegyéjük közgyűlésein, mintha azokat lenéznék.

De, talán igen messze mentem a címtől; viszzatérlek. Készüljünk a közgyűlésre! Az eddig mondottak a multak tapasztalataiból származván, készüljünk a jövőre! A mult táplálta mindig a jelen, a jelen vet a jövőnek. A mi egyházközségi két elnök gyűlésünk táplálja a jelen, de ne a bizalmatlanság, a vádaskodás epés eledelével. Ha viszzanéznünk a multa, keveset, vagy semmit se tudunk produkálni; nem, mert az epés kifakadások miatt az égető kérdések mindig elnapoltattak. A mult tapasztalatai tanításnak bizalomra, egyetértésre, mert csak ezekben leli meg a közjó megoldását.

Készüljünk a kerületi közgyűlésre; de készüljünk bi-

zalommal, szeretettel; a bizalom és szeretet egymás iránt erkölcsi erőt ad tanácskozásainknak, s a hol erkölcsi erőt támogatja a közügyeket, ott a pokol kapui diadalt nem vehetnek. A kicsinyeskedések csak elforgácsolják az erőket, s a közügyekkel szemben beszélhetünk aztán „de omnibus et quibusdam aliis.“ A mig érdek-egység, valódi szolidaritás nincs, addig mindenben csak félrehuzások, kétségek fejezik ki bizonytalan lépéseinket.

Az egymás iránti bizalom, szeretet s az ezek által szülemlett erkölcsi erő hiányában haladás nem lehet; ha pedig nem törekszünk haladni, akkor nem vagyunk protestánsok, akkor a szent nép, királyi papság eszméje felé nem igyekszünk; hanem a régi világ avult káoszt rendszere felé viszzakacsintgatunk, a jelen idő intő szavát meg nem értve. Csak bizalommal, szeretettel, s erkölcsi erőnk érzetében tudunk a haladó idő szellemében a kor kívánalma szerint elveinknek súlyt adni, azokat megoldani s anyaszent-egyházunkat azon színvonalra fölemelni, a melyen állania kell. Minden kicsinyeskedést kerülve tehát, készüljünk.

Kisantal Sámuel.

TÁRCA.

A vallási krízis Európában.

— Renan Ernőtől. —

(Folytatás.)

Mondjuk ki mindennek előtt, hogy a berlini kormány azért, hogy elhatározá támogatni ez új utra tért jelentékeny embereket, hogy elhatározá biztosítani jogait, megvédeni polgári szabadságukat: csak dicséret illetheti. Az ó-katholikusoknak, a mi nézetünk szerint, teljes joguk volt, elválni a csalhatatlanságban hívő katolikusoktól. De a porosz vallási törvényhozás oly tökéletlen volt, hogy azért, hogy az elszakadóknak biztosithassa a természettől őket megillető jogot, alapjában s méjjen reformálnia kelle a létező törvényes állapotot. A porosz törvény nem engedte meg, hogy valaki az elismert vallások valamelyikéhez ne tartozzék; a polgári élet legfontosabb tényei által a polgár papjához volt csatolva; az egyén, ki elhagyta vallását a nélkül, hogy valamely másba átlépett volna, sem nem házodoshatott, sem gyermekeinek törvényes polgári helyzetet nem biztosithatott; az érsek által kihirdetett kiközösítés a legkomolyabb következményekkel járt, valósággal a törvényen kívül helyezéssel volt egyértelmű. A porosz pietisták szelleme, mely az udvar legmagasb befolyásain uralkodott, mindig megakadályozta, hogy ez ósdi állapot, méltóbb Törökországéhoz, mint valamely európai államhoz, megváltoztassék. Világos, hogy oly ténynyel szemben, mint az ó-katholikusok elszakadása, e változtatás halaszthatatlanná lön.

Az eljárás igen egyszerű volt; három pontban foglalhatni azt össze: 1) a polgári élet teljes különválasztása, oly állapot teremtése, hogy valamely polgár vallási viszonyai mit se változtassanak állapotán, hogy a kiközösítés reá nézve csak vallási tekintetben legyen hatással, a minék saját

maga a bírása; 2) az iskola Poroszországban kötelező levén, el kell választani az iskolát, megszüntetni a klérus felügyeleti jogát; 3) az új egyháznak biztosítani vallása szabad gyakorlatát, és mert az új egyház hívei mind a katolikus vallástól jöttek át, elszakítani a katolikus egyház vagyonából és dotációjából egy részt s azt az új felekezetre irni át.

Az állam azt teljesen ignorálja, ki az igazi katolikus; két párt jelenik meg előtte, hivatkozván ez elnevezés jogositványaira. Mit tehet az állam? Összeszámitja a két párt híveit, és a számok aránya szerint megosztja köztük a jogositványokat.

E szabály, mely a gyakorlatban a könnyítés minden nemével járhat, épen nem az volt, melyet Poroszország elfogadott. A győzelem a leghelyesebb felfogást is megzavarja. Németország, mely abban tölti életét, hogy bírálja a francia történelmet, s mely a közben anynyi helyes észleletet tön, úgy látszik, mégis el akarja követni XIV. Lajos és I. Napoleon hibáit. E két uralkodó legnagyobb hibája volt, hogy tulvitte az állam-eszme fogalmát, s ennek folytán vallási üldözésekig ragadtatott. Bismark és a német hazafiak épen úgy okoskodnak, mint ők. A protestántizmus, így szól XV. Lajos, árt államom egységének; a protestánsok nem anynyira franciák, mint többi alattvalóim; összeköttetések vannak a külföldön azokkal, a kik úgy gondolkoznak, mint ők; vallási elveik ellenzésre utalják őket kormányommal szemben, el kell hát nyomni őket. Ha a „protestáns“ szó helyébe a hatholikusust tesszük: teljesen a porosz-kormány által az ultramontanokkal szemben követett politika indokolására találunk. Nehány felvilágosult ember igazolására, kit ámulva látunk szintén e politikához csatlakozva, meg kell jegyeznünk, hogy a szabadelvű politika inkább izlésük szerint lett volna, de a pietista párt ellenkezése a házasság világivá tétele ellen,

kényszeríté őket, kevésbé korrekt eszközökhöz nyulni, hogy az ó-katholikusoknak türehető helyzet biztosítsák. Ez igaz, csak hogy később tértek a rendszálya, melylyel kezdeni kellett volna, s mely idejében használva, magában is majdnem kielégítő leendett.

Mit tett a porosz kormány a helyett, hogy biztosítsa az ó-katholikusoknak a szabadságot, melyre szükségük volt? Nyugtalanította a katolikusokat, kik elfogadták a zsinat határozatát, s kik igen nagy többségben voltak: oly tábori lelkészeket s hittanárokat alkalmazva, a kik az érsek dacára, nem fogadták el az új hitszakaszt. Nem mondjuk mi, mintha e lelkészek s e tanárok a legcsekélyebb hibát követtek volna el. Mindenkinnek jogában áll, a vatikáni zsinat iránt oly nézeteket táplálni és mondani ki, a milyeneket jónak lát; de anynyi bizonyos, hogy a theologus, a ki elszakadt valamely egyháztól, nem folytathatja tovább ugyanazon egyház theológiájának tanítását. Ha az elszakadónak biztosítják, hogy a tanítással szembe állíthatnak tanítást, alig kérhetnek ezek többet.

(Folyt. következik.)

Történeti apróságok a multból.

(Folytatása és vége.)

Ezeket meghalván az orthodoxa religion levő atyafiak eő kegyelmek, így felelének: soha mi velünk semmi nemű végzések nem volt, a régi feljáró helyet elváltoztatván más uton való feljárás felől a románo katholika religion levő uraimék, ha szintén valami priváta personákkal beszéltek volna is felőle, a ki kommunitás képiben nem végezhetett a feljebb megmondott akadályink pediglen abban a dologban bizonyosan megvannak, azért csak azt kívánjuk, hogy valamint a régi kommisszariusok idejében a temető-kert felé való feljárás akkor volt, restituáltassék nekünk.

Mind a két félnek e szerint való kontencióját megértvén, ad faciem loci elmentünk és mind a két rendbeli utat megszemléltük, hogy annál inkább tehessünk istenes igazítást, melyeket megnézővén, onnét mentünk Udvarhely városában lakó Kézdi István házához, az hol mind a két fél újában sok kontenciókkal élvén, végtére a románo katholika religion levő uraimék produkálának előnkbe három rendeli levelet, melyeket diversis vicibus becsületes főrenden levő kommisszariusok irtanak volt az ott levő orthodoxa és románo katholika ekkleziáknak egy más között akkor fenforgó dolgainak eligazításáról; de az kettei oly dolgokról voltanak írva, melyek az mostani alkalmatosságra semmit sem szólottak, sőt régen végbe ment, sopiáltatott dolgokról voltanak írva. Az harmadik láttatott inkább a mostani dolgot befoglalni, mely emanáltatott volt anno 1633 bizonyos főrenden levő kommisszariusoknak pecsétli alatt, melyben többi között meg vala írva, hogy a temető-kert a két ekkleziának egyenlő képpen közül maradott, voltak egy néhány több rendbeli punktumok is benne, melyeket nem szükség megemlitenünk, 500 arany frt. pœna irattatván a levélnek végében, ha valamelyik ecclesia in toto vel in parte violálná. Megolvasván azért a megemlített kompozicionális levelet s egyszersmind jól megfontolván mind a két félnek bő szókkal megemlített kontencióit, deliberáltuk e szerint.

Világosan kitetszik a mi előnkbe produkált levelekből, hogy in anno 1633 a temető-kert mind a két ekkleziának egyaránt közül hagyatott, azért, ha a temető-kert mind a két félnek birodalmában maradott, arra járó ut is mind a két félnek hagyatott; értjük ugyan azt, hogy a románo katholika ekkleziia azt állítja, hogy volna 16, vagy 20 esztendeje, mióta a más fél ott nem engedtetett járni, nem tagadván a mellett azt, hogy előbb ott jártanak volna fel, tekintsék meg eő kegyelmék a maguktól produkáltatott kompozicionális levelet. 30 esztendeje annak, hogy ez iratott, ha szintén ugy volna is, hogy eő kegyelmek a maguktól 20 esztendőtil fogva arceálták az orthodoxa ekkleziát az ott járástól, de a kontraktális levélnek emanációja után 13 esztendeig való kontinuuus usussát ennek az helynek maguk sem tagadgyák, azért enynyi esztendőktül fogván való élés megmutatja, micsoda értelemmel iratott az kontraktus, mindazáltal, mivel a románo katholika religion levő ekkleziának skholája a mi formán vagyon, lehetlenséget látunk benne, hogy mind a két ekkleziának szüntelen való veszekedése nélkül e régi uton a temető-kertbe feljárhassanak, azért a románo katholika religion levő atyafiak tegyék mind bátorságossá más privátus emberektől, mind pedig tisztességessé az alsó utat ugy, hogy privátus emberek se egyszer, se másszor semmi nemű uton-módon meg ne gátolhassák az orthodoxa ekkleziia halottainak azon az uton való felvitelétől, annak felette árnyékszéket is arra felé a románo katholika religion levő atyafiak ne erigáljanak, sőt a skholában járó ifjakat is tartsák fenytékben, hogy aztat az utat meg ne rútsák, kik hogy ha hir nélkül offéléket cselekednének, azokat is erőssen megbüntessék.

Mi újabb pœnát eő kegyelmek közé sommit sem vetettünk, mivel az előbbi kommisszariusoknak igazításának ez csak akceszszoriuma, ott elég pœna vagyon írva, ha valamelyik fél violálja. A dolgot e szerint vivén véghez, adtuk mi is kezünk írásával megerősített levelünket bona fide nostra mediante. Datum in Udvarhely die 11 marcii anno 1666 et subscriptum erat Bethlen János m. p. Haller Pál m. p. Pál András m. p. Márton Deák m. p. Thomas Csizmadia m. p. Erantque sigillis eorum 5. usualibus et consvetis super cera rubra Hispanse impressive communitate potenterque in duplici papiro confectae et emanatae. Mely fenn megirt dolgoknak valóságáról és mind két fél között egyaránt fentartó állandóságáról irtuk és adtuk e mi kezünk írásával és szokott pecsétünkkel megerősített levelünket fide nostra mediante Anno 1683 die 8. Mensis Augusti in Castro Radnoth praemissis. B. Bethlen Elek m. p. Bánfi György m. p. Bethlen Miklós m. p. Sárosi János m. p. Kálnoki Farkas m. p. Haller János m. p. Frank Bálint m. p. Gyulafi László m. p. Alvinci Péter m. p. Apor István m. p. *)

Közli: dr. Kolozsvári Sándor.

VIDÉKI ÉLET.

Háromszék, Réty, március 3, 1874.

(Folytatás.)

21) Alap-, vagy külön rendeltetésű tőke van Ereszte-

*) Ez okmányunk 1778-ban kelt, törvényesen hitelesített másolata az ord. ref. egyházkerület levéltárában van Kolozsvárt.

vényen, Besenyőn, Oltszomén, Zalánban, Kálnokon, Árkoson Szemerján, Hidvégén, Árapatakn, Szt.-Királyban, Kilyénben, Nyénben, Uzonban, Komollón, F.-Dobolyban. K.-Borosnyón, Magyaróson. Az egész összeg 18,837 frt. 19 $\frac{1}{2}$ kr, melyhez a brassói 5,764 frtot hozzá számítva, lesz 24,601 frt. 19 $\frac{1}{2}$ kr; többlet, mint a múlt évben volt, 687 frt. 47 $\frac{1}{2}$ kr. Eresztevényen, a roszt gazdálkodás miatt, intézkedés tétetett, hogy 15 nap alatt mutattassék ki tisztán az adósok névsorával együtt, s az eddig beszédett öszszegről is tiszta számadás készítettessék. Elősdön a papnál levén kikölcsonözve, az adó-hátralék felnövekedése miatt, esperes aa. a pap fizetésének juniusi részletéből letartóztatta és a szt.-györgyi adóhivatalhoz equiv. adóba fizette, az összeg 110 frt. volt: egyh. vizsg. székünk helyeslő tudomásul vette esperes aa.-nak ezen eljárását.

22) Iskola-tőke van Besenyőn, Angyaloson, Gidófalván, Martonoson, Etfalván, Bodokon, Málnáson, Kőrispatakon, Kálnokon, Al-Dobolyban, Szt.-Királyban¹, Kökösbén, Bodolán, Bikfalván, Uzonban, Komollón, N.-Borosnyón, F.-Dobolyban, Egerpatakon, Magyaróson. Az egész összeg 8509 frt. 48 $\frac{1}{2}$ kr. Szaporodott az iskola-tőke Uzonban, mert t. Tatrangi Sándor ur ajándékozott, illetőleg hagyományozott téttelg a tanító fizetése alapjához 3000 darab huszast, mely teszen 1050 frt. o. é.; továbbá a tan-eszközök alapjához özv. Kuthi Antalnó, Jánó Zsuzsa aszszszony 40 frtot. A tek. Tatrangi Sándor alapítványára nézve a vizsg. j.-könyv Uzont illető 22. sz. a. szavait idézzük, hogy az olvasó közönség és egész anyaszentegyházunk minden tagjai győződjenek meg a nemes cél és intézet felől, mi a Tatrangi nemes pár kebelét lelkesíti.

Iskola-tanító fizetési alap t. Tatrangi Sándor ur alapítványa 2,100 frt. o. é. mind ezüst huszszasokban adva által régebben. Jelenleg egyh. vizsg. székünk azon kellomes meglepetésben részesült, miszerint t. Tatrangi Sándor ur 3000 darab huszast, mely o. é. 1050 frtot tesz, ugyanazon célra leszámllált, egyh. vizsg. székünknek átadott, hogy a nagyobb iskola tanítójának fizetése 360 frtra emeltessék a már 3150 frt. alapítvány kamatjából; mely pénz-összeget egyh. vizsg. székünk átadott az egyh.-községi előljáróságnak s betétette az egyház ladájaiba. Ez után következik a vizsg. szék j.-könyvileg tett következő nyilatkozata: egyh. vizsg. székünk meleg köszönetet szavaz a kegyes adományozó ur és kedves nője iránt s kívánja, hogy e kegyes alapítvány gyümölcsét e helység kisdedeinek, ifjúságának erkölcsében és jó magaviseletében (e kegyes pár gyermektelen), ugy az egyházközség háláját is sokáig életben élvezhessék. Az egyházközségi előljáróságnak pedig meghagyatik, hogy betáblázás nélkül ne kölcsönözzen ki semmit se ez összegből, se az egyház többi pénzeiből. Jánó Zsuzsa aszszszony iránt is meleg köszönetét mondotta ki az egyh. vizsg. szék.

E kérdés alatt a bodolai isk.-tőkére nézve alapító Csirmes György nézete és intenciója szerint, az egyh. vizsg. szék meghagyta, hogy legalább 50 frtra emeltessék, hozzá csatolva évenként a kamatot s csak is azután fordítottassék a kamat a rëndelt célra, t. i. vásároltassék abból szegény tanulók számára konfir. káté s más vallásos könyvek.

23) Magtár nincs Angyaloson, Szemerján és Bikfalván, mely két utobbi helyen a magtár nem-létéét indokolja az, hogy a községekben nagy magtárak vannak. Szemerján ez előtt mintegy 7 évvel egy társulat alapított nevelési célra. iskola számára, egy magtárt, melynek jelenlegi kamatja 106 köből rozs, de ezen nagy magtár még ma is duggatás alatt levén, az egyh. vizsg. szék következő határozatot hozta e tárgyban:

ezennel figyelmeztetnek az alapítók, hogy ha az alapítás indoka szerint iskolai célra nem akarják fordítani, a nmlgu kultusz-miniszterium 33150. 1872 számú rendelete szerint fog eljárni vizsgálatunk, mint hogy tudomására jött annak, hogy a szemerjai ref. iskola számára van alapítva; előlegesen pedig megbizatik esperes aa., hogy kezelő Farkas István urtól mind a szabályokat, mind a magtár kezelési módját kérje ki hivatalosan.

Az öszszes magtár: rozs 4701 véka, 4 kupa.			
törökbuza	2498	"	5
árpa	98	—	—
zab	1339	4	—
buza	4	"	—
Öszszesen	8640	véka	13 kupa.

Ezen kívül pénz 566 frt. 70 kr. Az egész magtár képvisel ez idő szerint 11,544 frtot, 20 krt. Nagy magtár van Gidófalván, Zalánban, Hidvégén, Al-Dobolyban, Kilyénben, Bodolán, Uzonban, Komollón, Egerpatakon, K.-Borosnyón, Szacsván, mindenütt igen jó kezelés alatt. A szacsvai egyháznak semmi birtoka nem levén, a magtárból tartja fen magát; új magtárak hozattak létre Szt.-Királyban és Kökösbén. A magtárakra nézve Kilyénben megengedettett, hogy a zab-magtárból hambárokat készítettessenek. Bodolán megrendeltett a biztos kiadás, ne hogy ily nagy magtár veszélyt szenvedjen. Nyénben a kezelés iránt tétetett rendelkezés, hogy ne csak a m.-bíró szeszélyétől függjön a kiadás, vagy a magtár állás, hanem legyen egy kezelő bizottság. Kökösbén a magtár felállításában, ugy az egyház egyéb dolgaiban kitüntetett buzgóság a vizsg. szék méltányló elismerésében részesült.

24) A kötlevelekre nézve. Rétyen két kötlevél, Besenyőn több kötlevelek megújítása, Kálnokon a kiadott pénzek 10% emelése, Szt.-Királyban betáblázás, Kilyénben egy kötlevél felmondása, Bodolán a magtár kötleveleiben való pontos eljárás, Uzonban 12 egyénre nézve betáblázás, K.-Borosnyón egy kötlevél megújítása iránt intézkedések, illetőleg, rendeletek tétettek; különösen Besenyőn, a templom-tőke eddigi kezelője t. Forró Ferenc alispán ur a maga felelősségére adván ki a pénzeket, a presbiterium feladása szerint, Köncei Lajosnál 175 frt. 20 kr. veszélyben forog. az egyh. vizsg. szék határozata az, hogy t. Forró Ferenc alispán ur vagy maga fizesse meg, vagy biztos kötlevelet állittasson ki, nem szenvedhetvén kárt az egyház a pontatlan kiadás miatt.

25) Adósság van Rétyen, Eresztevényen, Angyaloson, Martonoson, Etfalván, Bodokon, Oltszomén, Málnáson, Kőrispatakon, Kálnokon Árkoson, Al-Dobolyban, Szotyorban, Kökösbén, Bodolán, Nyénben, Bikfalván, Lisznyóban, Komollón, N.-Borosnyón, Egerpatakon. Öszszesen 9,013 forint. 59 kr. 342 frt. 50 krral kevesebb, mint a múlt évben; tehát e tekintetben is haladás van. Nyénben intézkedés tétetett az adósság kifizetésére nézve; elcsüggesztő adósság van Eresztevényen, a mibe az adóhátralékot is beszámítva 1,000 frtot meghaladja és ezen nagy adósságba keveredés oka, a hanyag

rosz gazdálkodás és a közügy iránti megömlő közöny. N.-Borosnyón is nagy az adóság 2,940 frt., de ezen egyházat nem lehet féltetni, mert megbírja. Bodolán is van még per alatt 900 frt., de remény van Bodola megújulására nézve, mert buzgóság, életre valóság jelenségeit észlelhetni.

Kisantal Sámuel.

Vége következik.)

KÜLÖNFÉLÉK.

== E számunk utolsó ez évnegyedben s ez szolgáljon figyelmeztetésül és kérésül, hogy az illetők előfizetéseiket megújítani sziveskedjenek. Továbbá, e számban olvasóink keresni fogják lapunk kedvezményének, a „Prédikátori tárnak“ három első ívét; e tekintetben szolgáljon felvilágosításul következő közleményünk. Sokat gondolkoztunk a felett, hogy mi az oka, hogy egyházkerületünkben oly kevés jog-, és kötelesség-érzet van; honnan az a tájékozatlanság, mely minden fontosabb kérdésnél előbukkanik s mely csak úgy megzavarja az elméket, ha a szervezés körül buzgolkodnak, mintha vagyoni ügyeket érint. S őszintén valljuk be, hogy amaz eredményre jöttünk, hogy mindezeknek oka az, hogy az „egyház-jog“ ismerete és tudása nem tartozik a legerősebb oldalunkhoz. Ezen kívánunk hát segíteni ez évben az által, hogy lapunk „egyházi könyvtárába“ a préd. tár helyett egy oly munkának kiadását vettük fel, mely e bajt gyökeresen orvosolni, lesz hivatva. Teljes címe a következő: „Az erdélyi ev. ref. egyházkerület egyház-joga“. Ismertetve lesznek benne egyház-jogunk kutfői részletesen és történeti felvilágosításokkal kísérvé, a kutfők használatának és elveinek szabályaival. Továbbá, azon alaptörvények, melyeken egyházunk autonóm alkotmánya nyugszik, valamint azok, melyek a vallás szabad gyakorlására, a tanításra, alsóbb-felsőbb intézetekre, az egyházi és iskolai vagyonra és a házasságra vonatkoznak. Ismertetve lesz egyházkerületünknek mostani alkotmányos szervezete, tekintettel ennek kifejlődésére. Egyház-kormányzatunk kormányzata, minden kormányzati közegek, egyházi hivatalnokok jogai és kötelességei részletes elősorolásával; az egyházi és iskolai vagyon kezelése és biztosítása körüli eljárás szabályozásával. Végül, tartalmazni fogja a házassági jogot. E gazdag tartalomról láthatják olvasóink, hogy egy oly munkát akarunk adni, mely immár nélkülözhetlenné vált mindenkire nézve, ki egyházkerületünkhöz tartozhatni, magát büszkének vallja; s használni akarunk vele az által, hogy biztos alapra fektetjük a jog-, és kötelesség-érzetet. A munka megírására készséggel ajánlkozott dr. Kolozsvári Sándor, a m. kir. egyetemnél nyilvános r. tanár, egyházkerületünk igazg. tanácsosa s kolozsvári egyh.-megyénk házassági törvényszékének tagja. Önkinnt következik, hogy e munkának kiadását nem köthetjük hónapokhoz, vagy lapunk bizonyos számaihoz; elég, ha annyit mondunk, hogy ez év folytán minden olvasónk meg fogja kapni okvetetlenül. Szivesen kérjük hát olvasóinkat, legyenek türelemmel azon biztos reményben, hogy türelmük meg lesz jutalmazva; s legyenek meggyőződve, hogy erőnken felül való áldozatot hozunk a közügy érdekében. Mihelyt e munka megjelenik, a körülményekhez képest ismét a „préd. tárt“ fogjuk folytatni, vagy oly hasznos munkát, mely díszére vállják bármely könyvtárnak. A préd. tár számára beküldött dolgozatok meg lesznek őrízve. Láthatják olvasóink, hogy anyagi és szellemi áldozatot nem sajnálunk: pártolást várunk, vagy mielőbb — tisztességes nyugalomra térünk.

== A „Religióban“ olvassuk a következő épületes közleményt: Berlinben egy cipész felesége sodart lopott,

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdász betűivel Kolozsvárt.

melyet aztán férjével együtt ketten jó izüen megis ettek. Ennek megtörténte után, a derék férj fogja magát, feladja élete párját a törvényszéknek; mint tanu, bizonyosságot tesz ellene, s midőn az aszszony ennek következtében hat heti börtönre ítéltetik, szive örömeiben ekkint kiáltja el magát: „Hál' istennek, most legalább váló-pert indíthatok ellene;“ mert hat heti börtön elengedő ok arra. Ilyenek után már megértjük, hogy a protestáns „egyház“ nagyon könnyen megbarátkozhatik a polgári-házassággal. — Tartozkodunk minden kommentártól e nyomorult, e piszkos váddal szemben, mely egy az emberi természetből önkint kifejlődött intézményt úgy akar népszerűtlenné tenni, hogy egyszerűsmin a protestáns egyház szemei közé vágja a legnagyobb arcátlanságot. Ilyenek az ultamontánok; „ex uno, disce omnes.“

== A szent-István társulat nem rég tartotta meg Pesten ez évi közgyűlését, melyből érdekesnek tartjuk kiemelni, hogy a 100 arannyal jutalmazandó katolikus geographia megírásával Orthvay Tivadar bizott meg; a pénztárnok jelentése szerint: 517,800 példány könyv nyomtatott, melyből elkölt 334,000 példány és 34,000 szent kép. Minő buzgóság a vakság terjesztésében! Katolikus geographia és szent kép! De nem ezek a fontosak; hanem az, hogy a gyűlésen Simor ő bibornoki eminenciája tartotta az elnöki beszédet, melyben hangsúlyozta mindazokat, melyek felől rég felvilágosítottak már az encyklikák és syllabusok; legfőkébb a felől nyertünk szilárd meggyőződést, hogy Magyarország pápája egy hajszállal sem különbözik a római pápától. Hát, e felől volt-e valaki kétségben?

== Tábornszky és Parschnál ujabbán megjelentek: Csikós vagyok; csárdás, Tisza Aladártól, ára 60 kr. Steuerfrei, polka-francais, ára 50 kr. Goldene Melodien-Krone. Bayertől 2 és 3 füzet. 80—80 kr. Ajánljuk az érdeklődők figyelmébe.

KÖRÖZTETNEK.

300—1874.

Szilágy-szólnoiki egyház-megyénkben a szeéri orgonistasággal egybekötött kántor-tanítói állomás. Évi jövedelme:

1) 115 véka kétszeres búza. 2) 50—60 veder bor; kiknek boruk nincs, 30 kr. borváltság. 3) A temető hasznvétele 18—20 frtra számítható. 4) 15 székér tűzifa helyre szállítva. 5) Tandíj: kezdőkétl 20 kr; könyv nélkül tanulótétl 40 kr. ezen kívül minden tanulóétl egy csirke; tanulók száma 60—70. 6) Temetésért: búcsuztatással 40 kr. ének-szóval 20 kr.

A megválasztott tanító köteles lesz a) a zilahi tanoda részére évenkint 79 kr, b) az olvasó kör részére jövedelmének $\frac{1}{2}\%$ -át fizetni.

Pályázati határnap, április vége.

A folyamodványok szilágy-szólnoiki esperes, t. t. Dombi Lajos aa.-hoz Bogdándra (u. p. Hadad) küldendők.

Kolozsvártt, március 23, 1874. Nagy Péter, erdélyi ev. ref. püspök.

309—1874.

Szilágy-szólnoiki egyház-megyénkben a hadadi orgonistasággal egybekötött kántor-tanítói állomás, melynek évi jövedelme megközelíti az 500 o. é. frtot.

A megválasztott köteles lesz a) a zilahi ref. tanoda részére évenkint 1 frt. 5 kr. b) az olvasó kör részére jövedelmének $\frac{1}{2}\%$ -át fizetni.

Pályázati határnap, április vége.

A folyamodványok szilágy-szólnoiki esperes, t. t. Dombi Lajos aa.-oz Bogdándra (u. p. Hadad) küldendők.

Kolozsvártt, március 24, 1874. Nagy Péter, erdélyi ev. ref. püspök.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.